

Stanisław Cabała
Cezary Gębicki
Krzysztof Pierzgalski
Jerzy Zygmunt

PRZYRODA CZĘSTOCHOWY

strefy ochronne i stanowiska cenne przyrodniczo

Częstochowa 2009

Spis treści:

Wstęp	3
1. Założenia metodyczne.....	4
2. Opis stref kategorii I	8
3. Opis stref kategorii II	17
4. Opis stref kategorii III	25
5. Opis stanowisk	39
6. Wnioski i zalecenia ochronne	75
7. Objaśnienia	78

Wstęp

Wyjątkowe zróżnicowanie świata przyrodniczego Częstochowy pozostaje w ścisłym związku z położeniem geograficznym miasta. Jako jedyne w Polsce, leży ono na styku dwóch, a według niektórych geografów – trzech, dużych, silnie zróżnicowanych krain: Wyżyny Częstochowskiej i Wyżyny Woźnicko-Wieluńskiej (ze względów praktycznych rozdzielonej tu na dwie równorzędne krainy tj, Wyżynę Wieluńską i Wyżynę Woźnicką). Granicę między nimi stanowi rzeka Warta, która jednocześnie, wraz terenami przyległymi, tworzy trzecią (czwartą?) wyraźnie wyodrębnioną krainę, tj. Dolinę Warty (Obniżenie Górnej Warty), dzieląc jednocześnie miasto na dwie części.

Pod względem przyrodniczym szczególnie cenna jest prawobrzeżna część miasta, obejmująca północny skrawek Wyżyny Częstochowskiej. Tu właśnie znajdują się wzgórza z wychodniami skał jurajskich, decydujące o wyjątkowym zróżnicowaniu siedlisk i bogactwie szaty roślinnej. Szczególne nagromadzenie naturalnych odsłonień skalnych obserwuje się w przełomowym odcinku Warty, zwanym Mirowskim Przełomem Warty, którego prawie połowa znajduje się w granicach administracyjnych miast.

Pod względem kulturowym prawobrzeżna część Częstochowy przypomina obszary wiejskie z luźną zabudową i zachowanymi fragmentami pól uprawnych. Jednocześnie znajduje się tutaj uciążliwy dla środowiska i krajobrazu największy zakład przemysłowy, jakim jest Huta Częstochowa. Z drugiej strony, taka lokalizacja huty skutecznie ograniczyła ekspansję miasta, paradoksalnie przyczyniając się do zachowania w stanie mało zmienionym obszarów z nią sąsiadujących. W bezpośrednim sąsiedztwie huty znajdują się także największe w granicach miasta powierzchnie leśne, ze stosunkowo dobrze zachowanym runem.

Znacznie rozleglejsza, lewobrzeżna część Częstochowy, to obszar pokryty osadami czwartorzędowymi, o ubogiej rzeźbie, słabo zaznaczający się w krajobrazie. Jedynym w tej części miasta wzniesieniem z niewielkimi wychodniami skał jurajskich jest Jasna Góra, prawie w całości zabudowana i mocno przekształcona.

Cechą charakterystyczną tego terenu są płytko zalegające pokłady gliny, eksploatowane na potrzeby miejscowych cegielni oraz hałdy kopalniane, stanowiące pozostałość po przemyśle wydobywczym rud żelaza. Znajdujące się na lewym brzegu Warty ściśle centrum Częstochowy to obszar gęsto zabudowany, o typowym, wielkomiejskim krajobrazie.

Małe zróżnicowanie siedliskowe sprawia, że lewobrzeżna Częstochowa, mimo znacznych rozmiarów, jest przyrodniczo uboższa. Na podkreślenie zasługuje obecność świeżych i wilgotnych łąk, które powstały w dolinach cieków wodnych, na słabo przepuszczalnych utworach gliniastych. Dominujące w krajobrazie wzniesienia, przykryte grubą warstwą piasku, były w nieodległej przeszłości użytkowane rolniczo. Obecnie część z nich została zalesiona, pozostałe są ugorowane.

Występowanie gatunków lub siedlisk chronionych na terenie aglomeracji miejskiej ma charakter reliktowy, tzn. jest pozostałością po pierwotnie większym zasięgu, który uległ rozerwaniu i zmniejszeniu w wyniku rozrastania się i postępującej urbanizacji miasta. Dlatego zarówno wydzielone strefy jak i stanowiska znajdują się głównie na peryferiach miasta.

1. Założenia metodyczne

W wyniku szeroko zakrojonych, dwuletnich badań (2008-2009) oraz analizy publikowanych wcześniej danych, wykonano rozpoznanie przyrodnicze obszaru miasta. W oparciu o uzyskane wyniki zostały wyznaczone strefy ochronne i cenne przyrodniczo stanowiska. Dla stref przyjęto trzystopniową skalę cenności przyrodniczej, opartą o następujące kryteria:

- występowanie siedlisk i gatunków objętych ochroną,
- występowanie gatunków cennych z przyrodniczego punktu widzenia, tzn.: rzadkich w skali kraju lub regionu, ginących i zagrożonych wyginięciem, występujących na izolowanych geograficznie stanowiskach reliktowych,
- występowanie większych kompleksów leśnych (obszarów ustawowo chronionych), ze szczególnym uwzględnieniem lasów o charakterze naturalnym,
- stan zachowania siedlisk, ze szczególnym uwzględnieniem siedlisk o charakterze pierwotnym, takich jak: wychodnie skalne, doliny rzeczne i starorzecza, torfowiska i murawy.

Między innymi, wg w/w kryteriów przyjęto istnienie trzech stref cenności przyrodniczej:

I Strefa - ekosystemy o charakterze naturalnym lub półnaturalnym, charakteryzujące się bardzo wysoką bioróżnorodnością oraz udziałem rzadkich biocenoz, rzadkich i regionalnie rzadkich oraz chronionych prawnie gatunków oraz elementów kierunkowych. Do strefy tej kwalifikowane są lasy o naturalnym charakterze, łąki i murawy, reprezentujące zanikające typy fitocenoz, chronione dyrektywami międzynarodowymi.

II Strefa - ekosystemy półnaturalne lub powstałe w wyniku naturyzacji obszarów antropogenicznie przekształconych, charakteryzujące się wysoką bioróżnorodnością oraz udziałem gatunków rzadkich, regionalnie rzadkich, chronionych prawnie oraz osiagających skraj zasięgu. Do strefy tej kwalifikowane są łąki, młaki, murawy, zbiorniki wodne, lasy noszące wyraźne ślady antropogenicznych przekształceń. W większości przypadków biocenozy te wymagają ochrony czynnej, polegającej na koszeniu lub przebudowie drzewostanu.

III Strefa - obszary o podwyższonej bioróżnorodności, odznaczające się mozaikowością ekosystemów oraz istnieniem stref ekotonowych, które stanowią o ich dużych walorach krajobrazowych i zróżnicowaniu występowania gatunków. Należą tu zadrzewienia, przekształcone lasy, zbiorniki wodne, kamieniołomy, agrocenozy, remizy śródpolne, ugory ulegające sukcesji w kierunku ciepłolubnych muraw. Właściwą formą gospodarowania na tych terenach jest ekstensywne rolnictwo, a w niektórych przypadkach zagospodarowanie parkowe lub turystyczno-rekreacyjne.

Oprócz wyróżnionych stref, na mapie miasta wytypowano także tzw. **stanowiska**. Są to miejsca cenne przyrodniczo, znajdujące się na obszarze całego miasta, zarówno w obrębie wyznaczonych stref, jak i poza nimi. Podstawową różnicą między strefą przyrodniczo cenną a stanowiskiem jest ich wielkość. Niekiedy są to wydzielone powierzchnie, które znajdują się w strefie III ale nie mają tej rangi aby wejść do strefy II. W takim przypadku stanowisko oznacza miejsce wykonanych badań, na podstawie których określono wartość całej strefy. Mimo niewielkiej powierzchni stanowiska mają szczególne znaczenie dla ochrony bioróżnorodności oraz podniesienia walorów estetycznych miasta.

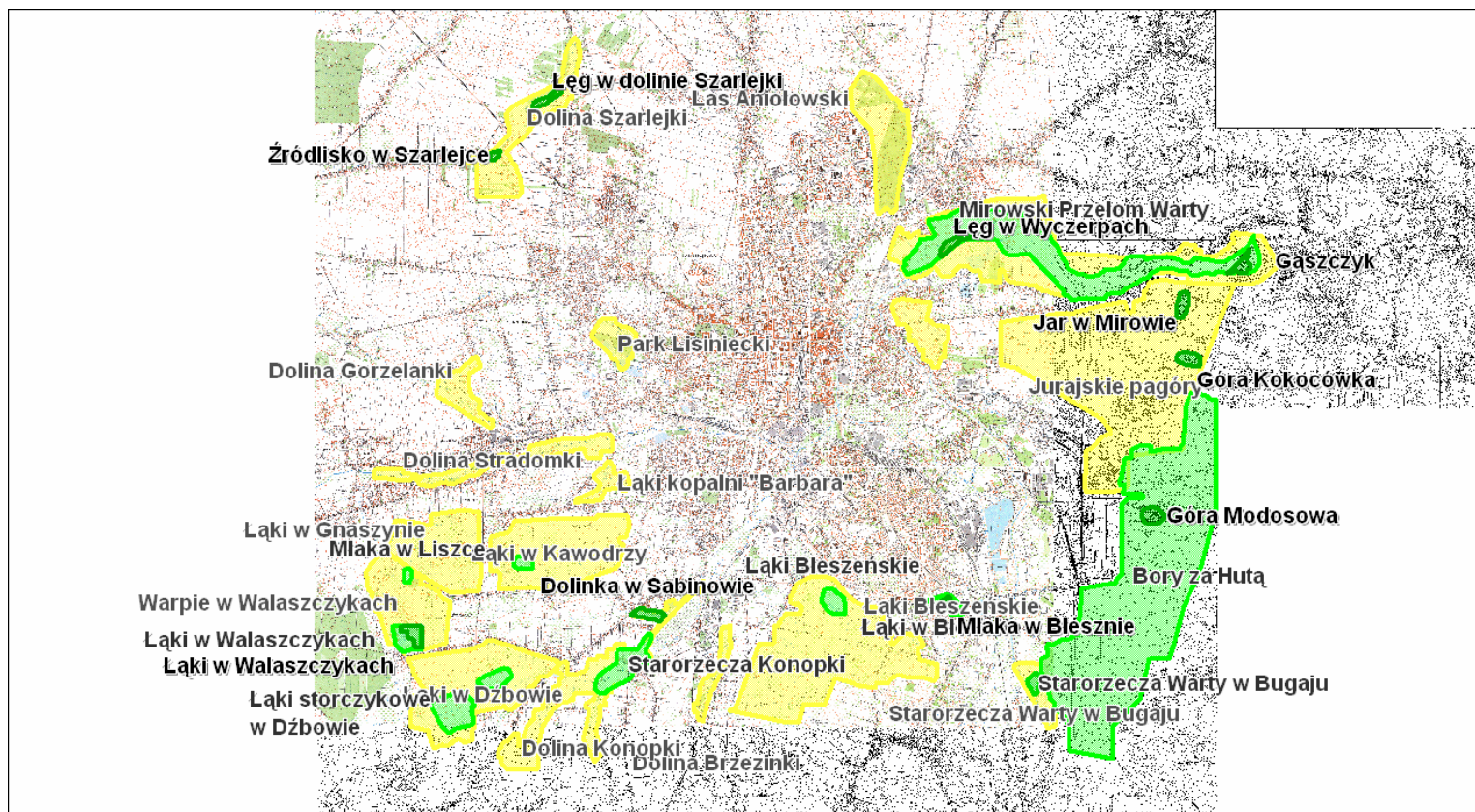
W sumie wyznaczono na obszarze miasta dziesięć stref kategorii I, jedenaście stref kat. II, siedemnaście stref kat. III, oraz sześćdziesiąt trzy stanowiska. Trzy z ostatnich to rzeki (Warta, Kucelinka, Konopka), które z racji charakteru liniowego trudno uznać za konkretne stanowisko, ale widnieją na niżej przedstawionej liście z racji wykonanych badań, ujętych w odpowiedniej tabeli. Dwie z nich są osią dla stref ochronnych. Na końcu tabeli widnieje 5 stanowisk, które po uzupełnieniu obserwacji nie zostały do tej rangi zakwalifikowane. Część z nich wchodzi jednak w zakres strefy III. Osobnym zagadnieniem są parki miejskie Jasnej Góry – Staszica i 3 Maja. Zostały one objęte osobnym opracowaniem. Natomiast jasnogórski park klasztorny, jako obiekt wewnętrzny i niedostępny, nie został uwzględniony.

Nr	Stanowisko	Strefa I	Strefa II	Strefa III
1	Góra Kamień			Mirowski Przełom Warty
2	Łęg przy Tesco		Mirowski Przełom Warty	
3	Łęg w Wyczerpach	Łęg w Wyczerpach		
4	Łąki w Wyczerpach			
5	Góra Sołek			
6	Popławski Dół			
7	Skarpa w Mirowie			
8	Brama Mirowska			
9	Starorzecze pod Gąszczykiem			
10	Gąszczyk	Gąszczyk		
11	Rzeka Warta w Mirowie			
12	Kamieniołomy Złotej Góry			Złota Góra
13	Jar w Mirowie	Jar w Mirowie		Jurajskie Pagóry
14	Góra Kokocówka	Góra Kokocówka		
15	Góra Osona			
16	Góra Kamyk			
17	Murawa w Mirowie			
18	Góra Prędziszów			
19	Góra Modosowa (Dębowa)	Góra Modosowa	Bory za Hutą	
20	Bory za Hutą			
21	Rzeka Kucelinka			
22	Starorzecza Warty w Bugaju		Starorzecza Warty w Bugaju	Starorzecza Warty w Bugaju
23	Glinianka Michalina			
24	Zbiorniki przemysłowe Huty			
25	Łęgi Warty przy Hucie			
26	Cmentarz Żydowski			
27	Starorzecze Kucelinki			

28	Park Gabriela Narutowicza			
29	Młaka w Blesznie	Młaka w Blesznie	Łąki w Blesznie	
30	Łąki Bleszeńskie		Łąki Bleszeńskie	Łąki Bleszeńskie
31	Dolina Brzezinki			Dolina Brzezinki
32	Łęg przy ul. Żyznej			
33	Dęby w Sabinowie			Dolina Konopki
34	Dolinka w Sabinowie	Dolinka w Sabinowie		
35	Starorzecza Konopki		Starorzecza Konopki	
36	Rzeka Konopka (w Dźbowie)			
37	Park dworski w Dźbowie			
38	Zagajnik przy ul. Miodowej			
39	Łąki trzęślicowe w Dźbowie		Łąki trzęślicowe w Dźbowie	Łąki w Dźbowie
40	Łąki storczykowe w Dźbowie		Łąki storczykowe w Dźbowie	
41	Torfowisko przy ul. Sokolej		Torfowisko przy ul. Sokolej	Łąki w Kawodrzy
42	Dolinka przy ul. Wilgowej			
43	Łąki w Walaszczykach	Łąki w Walaszczykach	Łąki w Walaszczykach	Warpie w Walaszczykach
44	Zbiornik pod hałdą kop. „Karol”			
45	Warpie w Liszce			
46	Młaka w Liszce		Młaka w Liszce	
47	Glinianka w Liszce			
48	Łąki kopalni „Franciszek”			Łąki w Gnaszynie
49	Łąki kopalni „Barbara”			Łąki kopalni „Barbara”
50	Glinianka przy ul. Zaciszańskej			
51	Glinianka w Stradomce (Herbskiej)			
52	Dolina Górnej Stradomki			Dolina Stradomki
53	Dolina Dolnej Stradomki			
54	Dolina Gorzelanki			Dolina Gorzelanki
55	Glinianka Bida			
56	Glinianka przy ul. Wileńskiej			
57	Park Lisiniecki			Park Lisiniecki
58	Cmentarz Św. Rocha			
59	Las w Grabówce			
60	Źródliko w Szarlejce	Źródliko w Szarlejce		Dolina Szarlejki
61	Łęg w dolinie Szarlejki	Łęg w dolinie Szarlejki		

62	Las Aniołowski			Las Aniołowski
63	Park dworski w Rzasawie			
64	Osadniki pod Górą Skalki	Stanowiska proponowane wstępnie w 2008 r. oraz miejsca zbadane w 2009 r., ale po weryfikacji danych nie zakwalifikowane do rangi stanowisk		Mirowski Przełom Warty
65	Struga w Wypalankach			
66	Struga w Łatach			Dolina Konopki
67	Góry Kawie			Las Aniołowski
68	Łąki przy ul. Smolnej			

Wzajemne relacje między strefami są podporządkowane wg ich rangi. To znaczy, że w obrębie strefy trzeciej mogą się znajdować powierzchnie należące do strefy zarówno drugiej jak i pierwszej, zaś w obrębie strefy drugiej może znajdować się tylko obszar kategorii pierwszej. Stanowiska są oddzielnymi bytami, znajdującymi się zarówno w obrębie stref jak i poza nimi. Często są one identyczne ze strefami.

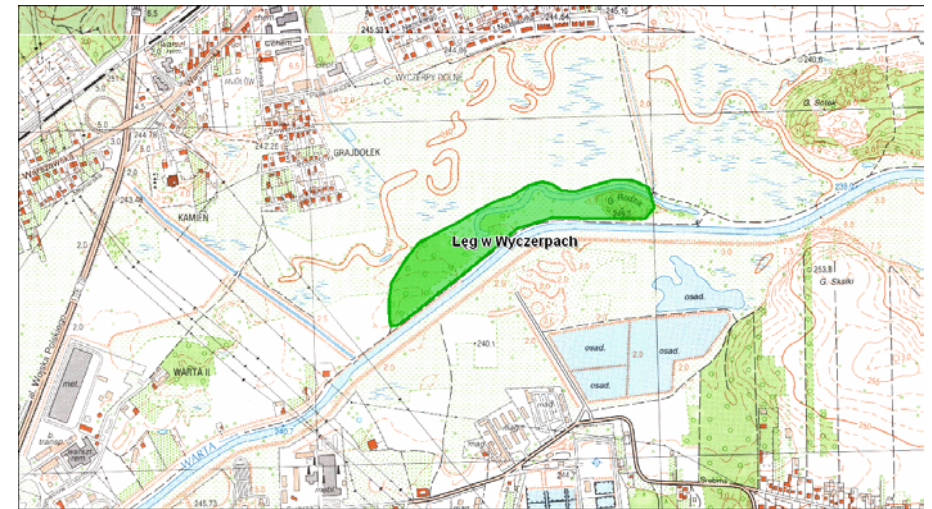
2. Opis stref kategorii I (na mapie zaznaczone kolorem zielonym)

- **Łęg w Wyczerpach** (tab.3)

W pobliżu Wyczerp, między Wartą a starorzeczem, które jest fragmentem koryta rzeki sprzed regulacji, rośnie spory płat łągu topolowo-wierzbowego, należącego do zespołu *Salici-Populetum*.

Charakterystyczny drzewostan tworzy topola czarna oraz w mniejszej liczbie – wierzba biała i krucha, brzoza brodawkowana, olcha czarna i jesion, które stanowią niższe piętro drzew. Warstwę krzewów stanowią różne gatunki krzewiastych wierzb (purpurowa i wiciowa), trzmielina zwyczajna, czeremcha zwyczajna i bez czarna. Ocalały w tym miejscu płat łągu nie jest jednorodny. W części wschodniej nosi wyraźnie ślady antropogenicznych przekształceń. Ich główną przyczyną jest przesuszenie, za sprawą którego nastąpiło zubożenie runa, zaś w drzewostanie zaznaczył się proces łągowienia: podrosty dębu szypułkowego i jaworu. Ponadto są tu obecne neofity, takie jak robinia akacjowa, klon jesionolistny czy czeremcha amerykańska. W kierunku wschodnim las przybiera coraz bardziej naturalny charakter i specyficzną fizjonomię, za sprawą wspinającego się na drzewa chmielu zwyczajnego. W runie, oprócz dominujących pokrzyw, rośnie także ziarnopłon *Ficaria verna*, czosnaczek *Alliaria officinalis* i kozłek lekarski *Valeriana officinalis*. Na opisywanym odcinku terenu Warta płynie uregulowanym kanałem, od strony południowej zabezpieczonym wałem przeciwpowodziowym.

Jej brzegi są porośnięte gęstymi krzakami wierzb oraz pojedynczo rosnącymi klonami jesionolistnymi. Bujnie rosnące byliny, takie jak pokrzywa i podagrycznik oraz ekspansywny rdestowiec ostrokończysty, tworzą nieprzebytą gęstwinę.

- **Gąszczyk** (tab. 10)

Na północnym, bardzo stromym zboczu Przeprósnej Górki znajduje się tzw. uroczysko „Gąszczyk”. Rośnie tu rzadko obecnie spotykany typ lasu - łąg subkontynentalny *Tilio-Carpinetum*. Zajmuje on powierzchnię 7 ha. W drzewostanie licznie występuje lipa szerokolistna *Tilia platyphyllos*, osiągająca tu północną granicę występowania. Oprócz niej są tu także inne gatunki drzew: grab, buk, dąb szypułkowy i klon zwyczajny. Ich korony tworzą zwarty dach, słabo przepuszczający światło słoneczne. Dlatego krzewów praktycznie tu nie ma, z wyjątkiem pojedynczych okazów trzmieliny brodawkowatej i wiciokrzewu suchodrzewu.

Pnącza są reprezentowane przez bluszczą pospolitego *Hedera helix*, zwykle płożącego się po ziemi. Natomiast stosunkowo bogate jest runo, w tym interesująca grupa geofitów. Należą do nich: groszek wiosenny, miodunka ćma, przylaszczka, wawrzynek wilczelyko, zawilec gajowy i zdrojówka rutewkolistna. Oprócz nich rosną: czerniec gronkowy, dąbrówka rozłogowa, gajowiec żółty, zerwa kłosowa, konwalijka dwulistna, kopytnik pospolity, marzanka wonna, perłówka zwisła, piżmaczek, podagrycznik, sałatnik leśny, szczawik zajęczy i szczyr trwały.

Do osobliwości przyrodniczych należy niezwykle rzadko spotykany groszek wschodniokarpacki *Lathyrus laevigatus*, który ma na Gąszczyku jedno z trzech istniejących na Wyżynie Śląsko-Krakowskiej stanowisk. Spośród gatunków rzadkich i chronionych występują: lilia złotogłów *Lilium martagon*, skrzyp zimowy *Equisetum hyemale*, storczyki – buławnik wielkokwiatowy *Cephalanthera damasonium* i kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*; oraz gatunki górskie: przewiercień długolistny *Bupleurum longifolium* i parzydło leśne *Aruncus sylvestris*. Rośliny te również podlegają ochronie.

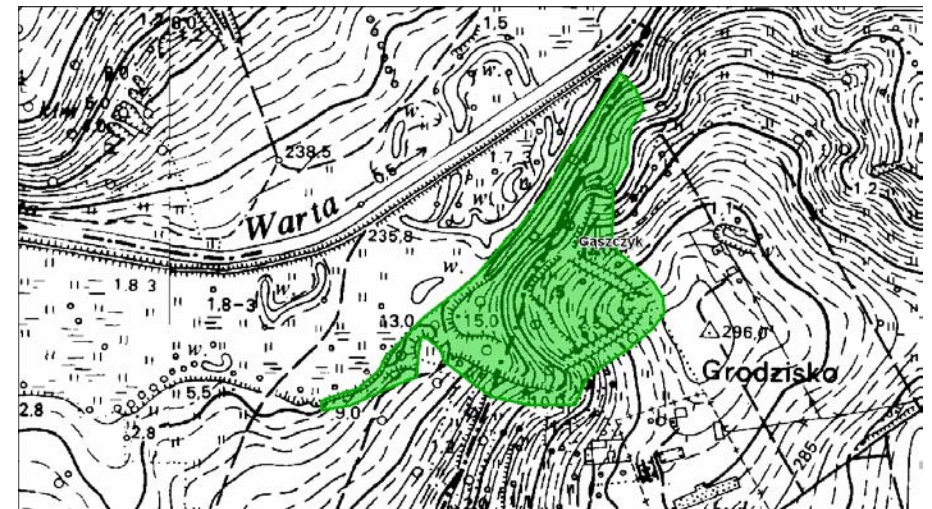
Ptaki reprezentowane są przez kilka pospolitych gatunków, takich jak: bogatka, cierniówka, drozd śpiewak, gajówka, kapturka, kos, modraszka, pierwiosnek, świstunka i zięba. Regularnie patrolują ten teren zalatujące kruki i myszołowy i krogulce. Na uwagę zasługuje malakofauna wilgotnych i cienistych wychodni skalnych. Szczególnie cennym gatunkiem jest tu chroniony ślimak ostrokrawędzisty *Helicigona lapicida*, umieszczony na Czerwonej Liście gatunków ginących i zagrożonych w Polsce. U podnóża wychodni skalnych spotkać można chronionego w Polsce ślimaka winniczka *Helix pomatia*.

Bezpośrednio nad tym zalesionym zboczem znajduje się starożytne grodzisko. Dookoła ciągną się dobrze widoczne podwójne wały obronne. Są one porośnięte drzewami, głównie dorodnymi

grabami, choć także trafiają się lipy, buki i dęby. W środkowej części grodziska jeszcze do niedawna była łąka, podkreślająca swym kształtem i formą specyfikę tego miejsca. Obecnie, gdy zaniechano wypasu i koszenia, łąka dość szybko zarasta krzewami, głównie leszczyną, polną różą i krzewiastymi wierzbami oraz niedostępnymi chaszczami malin. Pojawiły się też drzewa, takie jak grusza polna, jabłoń, wierzba iwa, głóg, brzoza brodawkowata i klon jesionolistny.

W odległości około 200 metrów na wschód od grodziska, tuż za granicą miasta, jest ukryte oczko wodne. Na tej wysokości, blisko wierzchołka Przepróśnej Górki, stanowi wyjątkowe zjawisko geomorfologiczne. Woda występuje tu przez cały rok. Oczko ma powierzchnię około 100 m² i jest częściowo zarośnięte roślinnością wodną.

U podnóża Gąszczyka znajduje się starorzecze, które od kilku lat jest zasiedlone przez bobry.

- **Jar w Mirowie** (tab. 13)

W dzielnicy Mirów–Hektary, koło ulicy Skalnej i Hektarowej, znajduje się głęboko wcięty wąwóz, nazywany także Susków Dołem, rozdzielający dwa jurajskie, bezimienne wzgórza. Pagóry te mają łagodne formy i są pokryte polami ornymi, obecnie ugorowanymi, o zaawansowanym stopniu sukcesji roślinnej.

Jedynie na stromych zboczach wąwozu zachował się las. Ma on charakter grądowy, jednak w stopniu znacząco zdegenerowanym. Drzewostan tworzą głównie całkiem okazałe dęby szypułkowe oraz w mniejszej liczbie – brzoza brodawkowata, lipa drobnolistna i sosna zwyczajna. Sporadycznie trafia się grab i czeremcha amerykańska, tworząc dolną warstwę drzew. Podszyt jest w wielu miejscach zdominowany przez robinie akacjową; tylko w niektórych miejscach rośnie trzmielina brodawkowata, wiciokrzew suchodrzew, kruszyna, leszczyna, porzeczką agrest i jałowiec.

O przynależności do zespołu, w dużym stopniu, obok odpowiedniej struktury, siedliska i fizjonomii, świadczy skład gatunkowy runa. Geofity są reprezentowane przez przylaszczkę. Poza tym stwierdzono występowanie m.in. kokoryczki wonnej, konwalii majowej, rutewki orlikolistnej, konwalijki dwulistnej, dąbrówki rozłogowej, bodziszka cuchnącego i paprotnicy kruchej.

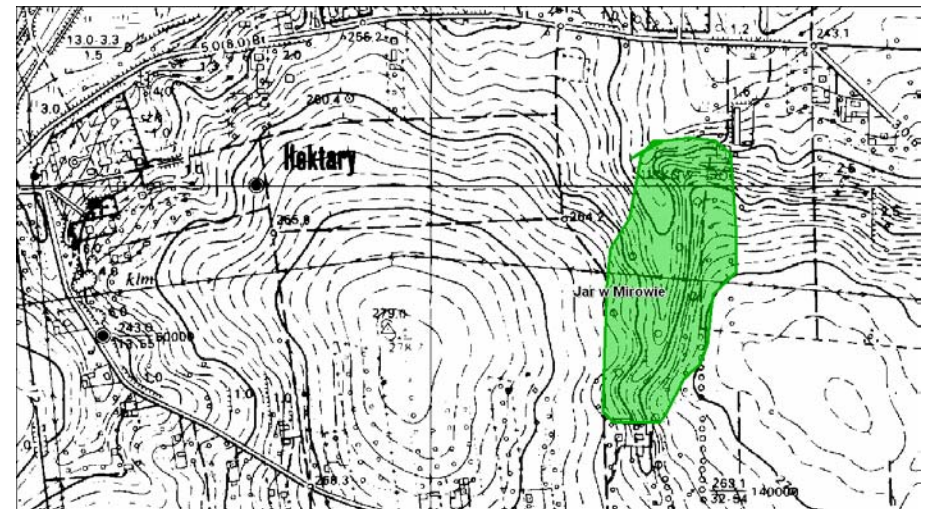
Z gatunków borowych występuje – borówka czarna i kosmatka gajowa.

Rośliny chronione są reprezentowane przez lilię złotogłów *Lilium martagon*, miodownika melisowatego *Melittis melissophyllum* i paprotkę zwyczajną *Polypodium vulgare*.

W czasie jesiennych oględzin stwierdzono w tym lesie zaskakująco dużą ilość grzybów, w tym gatunki chronione: ozorka

dębowego *Fistulina hepatica* - rzadkiego pasożyta dębów, i gwiazdosza frędzelkowatego. Ponadto z grupy tej występują: gąsówka mglista (masowo), czernidlak kołpakowaty (masowo) i dziezka pomarańczowa.

Obecnie Jar w Mirowie przedstawia się jako miejsce godne ochrony. Rosnący tu las, aktualnie znacząco zdeformowany i słabo pod względem fitosocjologicznym czytelny, ma szansę na szybką ewolucję w kierunku grądu. Poza tym stabilizuje strome zbocza wąwozu i stwarza możliwość egzystencji dla wielu chronionych gatunków.

● Góra Kokocówka (tab.14)

Góra Kokocówka znajduje się w dzielnicy Mirów-Osona, na terenie Wyżyny Częstochowskiej. Jest to wapienne wzgórze, wyraźnie zaznaczone w krajobrazie. Od wschodu Kokocówka przylega do zwartej ściany sosnowych borów i dzięki obecności liściastego lasu, doskonale się wyróżnia.

Wzgórze jest w całości zajęte przez gładowe zbiorowiska leśno-zaroślowe, o naturalnym charakterze. Stanowią inicjalną formę gładu subkontynentalnego *Tilio-Carpinetum*, bardzo podobnego do lasu w uroczysku „Gąszczyk”.

Drzewostan tworzy głównie dąb szypułkowy, grab pospolity i lipa oraz w mniejszym stopniu – buk zwyczajny i klon pospolity. Rodzaj *Tilia* jest tu reprezentowany przez dwa gatunki – lipę drobnolistną i lipę szerokolistną. Drzewa są dość młode, najwyżej 50-letnie i nie tworzą jeszcze charakterystycznego dla lasów liściastych zwarcia koron. Dzięki temu do dna lasu dociera sporo światła, przyczyniając się do bujnego rozwoju podszytu i runa. Bardzo pospolita jest leszczyna. Z innych krzewów występuje jeszcze, choć w mniejszej liczbie: trzmielina brodawkowata, dereń świdwa i wiciokrzew suchodrzew. Pnącza to bluszcz pospolity.

Bardzo bujne i bogate w gatunki jest runo, reprezentowane przez przyłuszczkę pospolitą, marzankę wonną, miodunkę łąkową, zawilca gajowego, groszek wiosenny i czerniejący, czerniec gronkowy oraz rutewkę orlikolistną. Oprócz geofitów, rosną również: kopytnik pospolity, szczyr trwały, pszeniec gajowy, piżmaczek wiosenny, marzanka wonna, konwalia majowa, dzwonek brzoskwiniolistny, gajowiec żółty, podagrycznik pospolity, fiołek leśny, żywokost sercowaty, kokoryczka wonna i perlówka zwiśla.

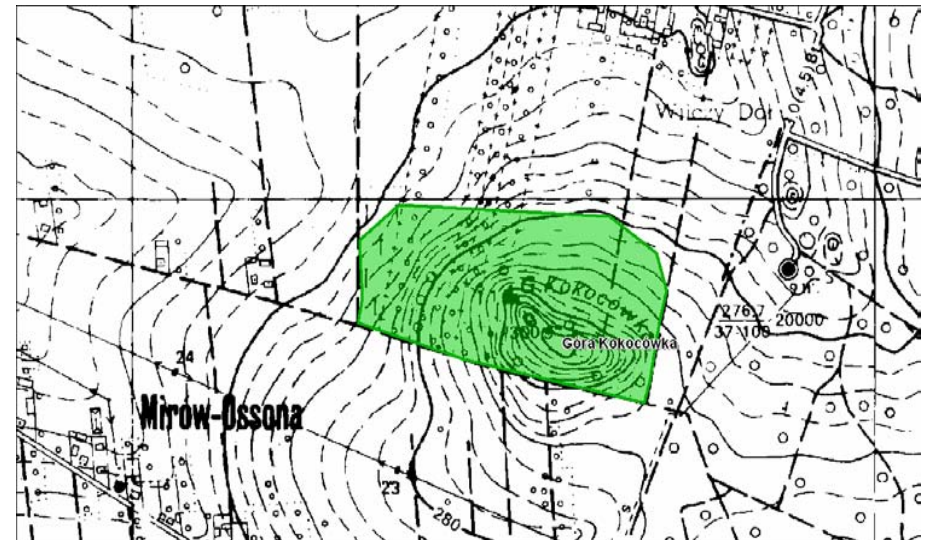
Na uwagę zasługuje liczne występowanie chronionego gatunku - lilii złotogłów *Lilium martagon*.

Na wychodniach skalnych, w zależności od wystawy i oświetlenia, rosną cieniulubne paprocie: paprotka zwyczajna i zanokcica skalna oraz heliofilne elementy muraw: ciemniżyk

białokwiatowy, przetacznik kłosowy, wilczomlecz sosnka, czyścica storzyszek i pierwiosnka lekarska.

Na obrzeżach kompleksu leśnego wytworzyło się wielogatunkowe, zaroślowe zbiorowisko otulinowe, z dominującym udziałem śliwy tarniny, głogu, derenia świdwy, trzmieliny brodawkowej oraz kruszyny pospolitej. Towarzyszą im liczne byliny np. przetacznik ożankowy, groszek czerniejący, bodziszek łąkowy, poziomka pospolita, szczodrzeniec czerniejący, Inica pospolita i wiele innych. W czasie jesieni stwierdzono tutaj masowe występowanie bardzo drobnego i nieczęstego grzyba – buławniczki sitowatej.

Dzięki obecności dobrze wykształconego lasu gładowego oraz występowaniu gatunków chronionych Góra Kokocówka już od wielu lat była wykazywana jako obiekt godny ochrony.

- **Góra Modosowa** (tab. 19)

Góra ta na niektórych mapach nazywana jest także Górą Dębową, jednak błędnie, gdyż już istnieje wzgórze o tej nazwie, położone obok Zielonej Góry.

Modosowa to wzgórze o wysokości 314 m n.p.m., na szczycie którego znajdują się niewielkie wychodne skał wapiennych. W całości porośnięta jest naturalnym lasem grądowym *Tilio-Carpinetum* z domieszką buka, o wyjątkowo bogatym runie. Stwierdzono tutaj kilka gatunków chronionych: przyłaszczka pospolita *Hepatica nobilis*, konwalia majowa *Convallaria majalis*, wawrzynek wilczęłyko *Daphne mezereum*, bluszcz pospolity *Hedera helix*, lilia złotogłów *Lilium martagon* i kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*.

Drzewostan tworzą: buk zwyczajny, dąb szypułkowy, grab pospolity i lipa drobnolistna. W podszycie występuje bez koralowy, dereń świdwa i trzmielina brodawkowata. Runo jest wyjątkowo bogate, reprezentowane co najmniej przez 40 gatunków: bluszcz pospolity, ciemiężyk biało kwiatowy, czyścica pospolita, dąbrówka rozłogowa, dzwonek brzoskwiniolistny, dzwonek pokrzywolistny, fiołek przedziwny, fiołek leśny, gajowiec żółty, groszek czerniejący, groszek wiosenny, gwiazdnica wielokwiatowa, kokoryczka wielokwiatowa, kokoryczka wonna, koniczyna pagórkowa, konwalia majowa, kopytnik pospolity, miodownik melisowaty, perlówka

- **Młaka w Blesznie** (tab. 29)

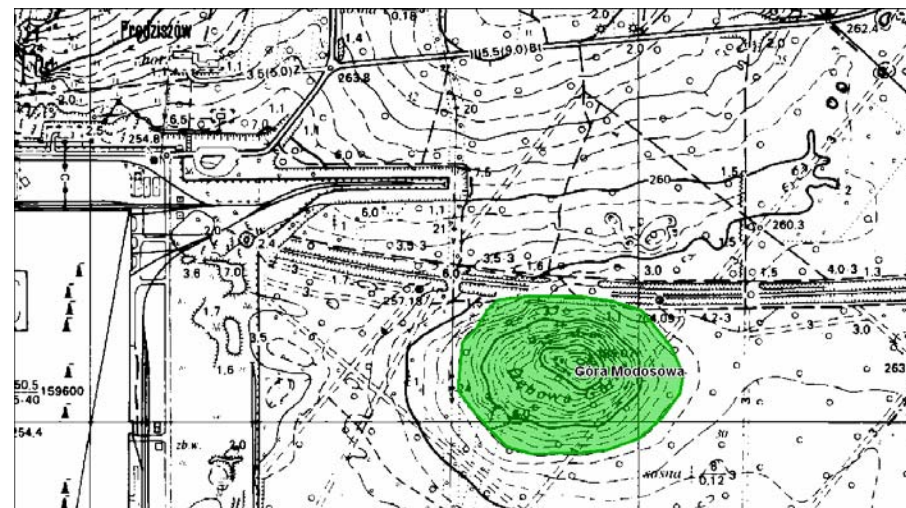
Młaka w Blesznie stanowi najbardziej wartościowy przyrodniczo fragment tzw. Łąk w Blesznie, opisanych w rozdziale 3.

Środkowo-wschodnią część całego kompleksu zajmują łąki trzęślicowe. Znajduje się tu duży płat łąk ze związku *Molinion*. Dominuje w nim trzęślica modra, kostrzewa czerwona, drzączka średnia i przytulia właściwa. Ponadto licznie rosną: śmiełek darniowy, tomka wonna, tojeść zwyczajna, kłosówka wełnista, brodawnik zwyczajny, ostrożeń łąkowy i dziewięciornik błotny. Występuje tu, w liczbie ok. 15 okazów, wyjątkowo rzadki storczyk – gółka długoostrogowa *Gymnadenia conopsea*.

W płatach z dominacją ostrożenia łąkowego *Cirsietum rivularis* rosną: wyczyniec łąkowy, wierzbownica kosmata, kostrzewa łąkowa, groszek łąkowy, skrzyp polny, przytulia pospolita i trzęślica modra oraz z gatunków rzadkich, podlegających ochronie – kukułka szerokolistna *Dactylorhiza majalis*. W mozaice z wyżej opisanymi występują też płaty z dominacją przytulii północnej.

zwisła, pierwiosnka lekarska, przewiercień długolistny, przyłaszczka pospolita, przytulia Szulteza, przytulia wiosenna, sałatnik leśny, starzec gajowy, szczyr trwały, trędownik bulwiasty, turzyca palczasta, wyka leśna, zawilec gajowy i inne.

Zaobserwowano tu też kilka interesujących gatunków zwierząt, jak np. dzięcioł zielony i czarny.

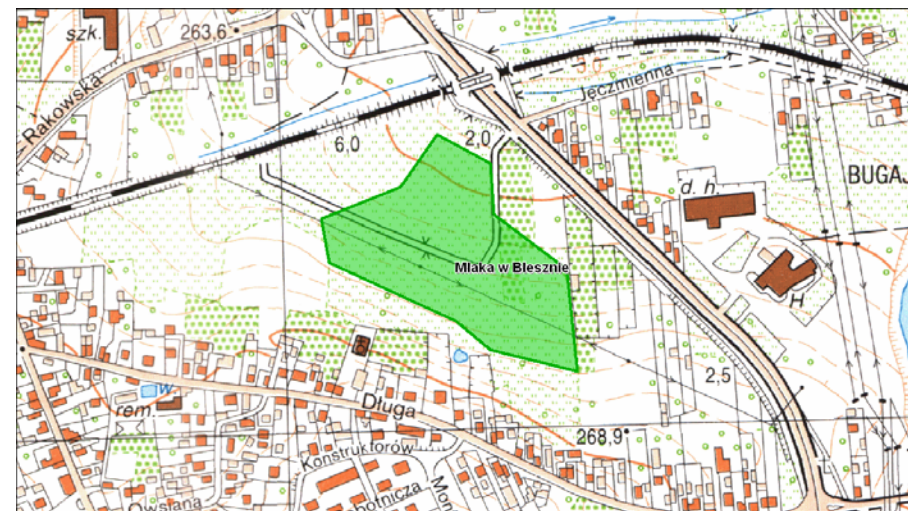

Obok dominanta rosną tu także: krwiściąg lekarski *Sanguisorba officinalis*, ostrożeń łąkowy *Cirsium rivulare*, czarcikęs łąkowy *Succisa pratensis*, wiązówka bulwkowata *Filipendula vulgaris*, wyczyniec łąkowy *Alopecurus pratensis* i trzęślica modra *Molinia caerulea*.

W bardziej wilgotnych miejscach rozwinęły się nawapienne eutroficzne torfowiska niskie. Niestety, obecnie są one w dużym stopniu zdegradowane, zagłuszone przez ekspansywne gatunki traw, zwłaszcza trzcinnika piaskowego i kupkówkę oraz kozłka lekarskiego. Nie udało się tu potwierdzić występowania, opisanych w 1987 r., tłustosza pospolitego *Pinguicula vulgaris*, turzycy *Carex davaliana* oraz kukułki krwistej *Dactylorhiza incarnata*. Nie można także przyjąć, że te bardzo rzadkie gatunki całkowicie wyginęły na tym obszarze, gdyż są to formy drobne, łatwe do przeoczenia.

W kierunku drogi DK1. ciągną się rozległe płaty z dominacją wyczyńca łąkowego, w których występują także: dzięgiel leśny, bodziszek łąkowy, ostrożeń polny, tojeść rozesłana, przytulia błotna i w dużej liczbie - przytulia północna. Na położonej blisko sadu jabłoniowego rajgrasowej łące *Arrhenatheretum medioeuropaeum*, w której dominuje rajgras wyniosły, występuje bardzo rzadka paproć

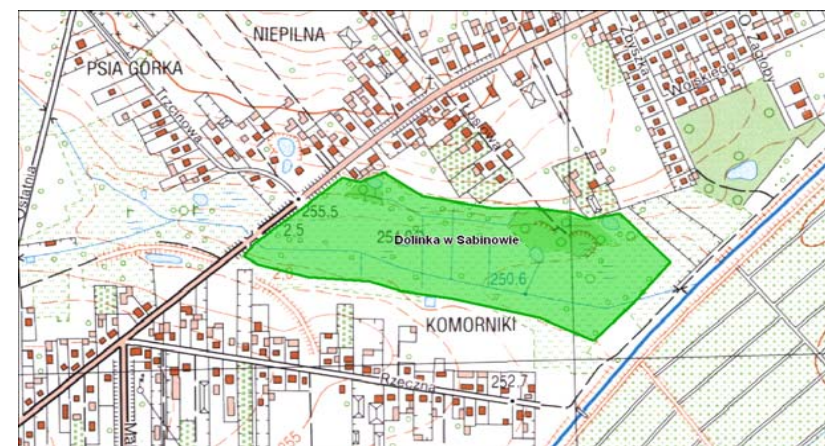
grubozarodniowa – nasięźrał pospolity *Ophioglossum vulgatum*, rosnąca tu w liczbie kilkuset osobników. Tu także rośnie, w liczbie ok. 40 okazów, chroniony storczyk – kruszczyk błotny *Epipactis palustris*.

● Dolinka w Sabinowie (tab.34)

Pomiędzy ulicami Rzeczną a Łosiową, przepływa niewielki ciek – lewobrzeżny dopływ Konopki. W utworzonej przez niego dolince, od strony ul. Powstańców Warszawy, rosną okazałe olchy czarne, tworząc nieduży zagajnik o mieszanym łęgowo-olsowym charakterze.

W kierunku Konopki drzewostan jest młodszy i bardziej rozluźniony. Tworzy mozaikę kęp olchy, szuwarów i łąk, w postaci dobrze wykształconych płatów *Scirpetum silvatici*, *Caricetum gracilis* i w miejscach mniej wilgotnych - *Alopecuretum pratensis*. W dobrze rozwiniętej warstwie roślin zielnych, obok gatunków leśnych i łąkowych, występują także rzadsze taksony, jak np. bobrek trójlistkowy *Menyanthes trifoliata*.

Dużą powierzchnię zajmują ziołorośla z wiązówką błotną *Filipendula ulmaria*, oraz licznym udziałem gatunków chronionych: mieczyka dachówkowego *Gladiolus imbricatus* i listery jajowatej *Listera ovata*. Bliżej Konopki teren się obniża, staje się podtopiony, trudniej dostępny. Pojawiają się zwarte łąny szuwaru trzcinowego.

Miejsce to stanowi wartościową przyrodniczo enklawę roślinności naturalnej wśród gęstej tutaj zabudowy. Stwarza też dobre warunki do życia wielu gatunków zwierząt, w tym zagrożonych form wodno-błotnych.

● Łąki w Walaszczykach (tab. 43)

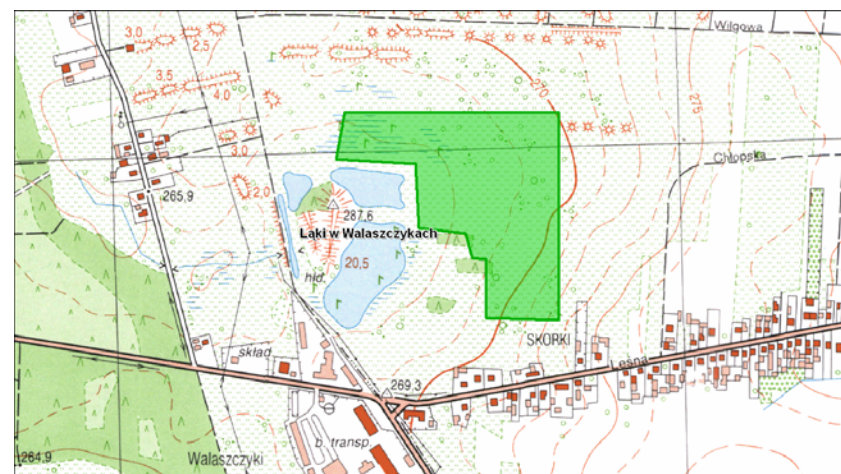
Duży kompleks wilgotnych łąk kośnych znajduje się w dzielnicy Liszka Dolna, pod Walaszczykami, na terenach dawnej eksploatacji rud żelaza. Obecnie tworzą go w większości słabo wykształcone, często znacznie zdegenerowane zbiorowiska z rzędu *Arrhenatheretalia* i znacznie lepiej zachowane i wykształcone fitocenozy z rzędu *Molinetalia* a zwłaszcza ze związku *Molinion*. Ponadto stwierdzono tu także niewielkie fragmenty torfowiska przejściowego, roślinności szuwarowej i wodnej w istniejących tu niewielkich zbiornikach oraz zadrzewień i zarośli krzewów. Dobrze wykształcone płaty zbiorowiska z rzędu *Molinetalia* zajmują siedliska żyzne i wilgotne. Charakteryzują się dużym bogactwem florystycznym i udziałem wielu gatunków chronionych i rzadkich jak np.: kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, mieczyk dachówkowy *Gladiolus imbricatus*, goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, sierpik barwierski *Serratula tinctoria* i storczyki: kruszczyk błotny *Epipactis palustris*, kukułka szerokolistna *Dactylorhiza majalis* i podkolan biały *Platanthera bifolia*.

Do najcenniejszych zalicza się tu dobrze wykształcone fitocenozy zespołu *Molinietum caeruleae*. Do regionalnie rzadkich gatunków roślin łąkowych, także spotykanych w Walaszczykach należą: koniopłoch łąkowy *Silaum silaus*, rutewka wąskolistna *Thalictrum lucidum*, wiązówka bulwkowa *Filipendula vulgaris*, wąkrota zwyczajna *Hydrocotyle vulgaris* i oman łąkowy *Inula britannica*.

Zmiennowilgotne łąki trzęślicowe tworzą także doskonałe siedlisko dla wielu gatunków zwierząt. Z gromady ptaków występują tu, jako gatunki lęgowe, m.in.: derkacz *Crex crex*, bekasz

Gallinago gallinago, brodziec krwawodzioby *Tringa totanus*, czajka *Vanellus vanellus*, pliszka żółta *Motacilla flava*, pokląskwa *Saxicola rubetra* i wiele innych.

Wyjątkowo dobry stan zachowania siedlisk wilgotnych łąk trzęślicowych w Walaszczykach w sytuacji ich narastającego zanikania, zarówno w skali regionalnej jak i ogólnokrajowej, ma bardzo duże znaczenie dla zachowania i funkcjonowania środowiska przyrodniczego, nie tylko w woj. śląskim ale także w skali europejskiej. Głównym, przyrodniczo najcenniejszym, podmiotem są tu zmiennowilgotne łąki trzęślicowe z zespołu *Molinietum caeruleae*. Są to siedliska chronione prawem unijnym (kod 6410). Łąki w Walaszczykach zostały zgłoszone do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000.

- **Źródliko w Szarlejce** (tab. 60)

Niecka źródlikowa znajduje się na prawym brzegu doliny potoku Szarlejka, w dzielnicy Żabiniec. Jest ona otwarta w kierunku północnym. Zbocza niecki osiągają około 3,5 m wysokości i od strony południowej i wschodniej są dość strome. Obszar wysiękowy pokrywa gęsta ruń tworząca miejscami rodzaj pła. Tworzą ją m.in. dziegiel leśny, sit leśny, tojeść pospolita, potocznik wąskolistny, gwiazdnica bagienna, rzeżucha gorzka i mięta nadwodna. Do młaki przylegają fitocenozy łąk (około 1-1.5 ha) z rzędu *Molinio-Arrhenatheretalia*. Bardzo duży udział ilościowy ma w nich bodziszek błotny.

Fauna źródlika jest specyficzna, występują w niej np. larwy chruścików z gatunku *Potamophylax nigricornis*, posiadające morfologiczne przystosowania do życia w płytkiej wodzie helokrenów, ponadto interesujące wyplawki - wyplawek czarny *Euplanaria lugubris* i *Euplanaria polychroa*.

Gromadząca się na powierzchni woda tworzy niewielki strumień, prowadzący około 5 l/s. Ciek wpływa do sąsiadującego od północy z młaką łągu, gdzie wpada do Szarlejki. Ten fragment doliny Szarlejki jest silnie podmokły. Las łągowy jest dobrze wykształcony. Stwierdzono w nim m.in. psiankę słodkogórz, gorysz błotny, kniec błotną i kozłka całolistnego. U podnóża prawobrzeżnego stoku doliny rzecznej znajduje się wiele innych niewielkiej wydajności wysięków. Jeden z nich posiada charakterystyczny rdzawy kolor spowodowany obecnością związków żelaza.

- **Łęg w dolinie Szarlejki** (tab. 61)

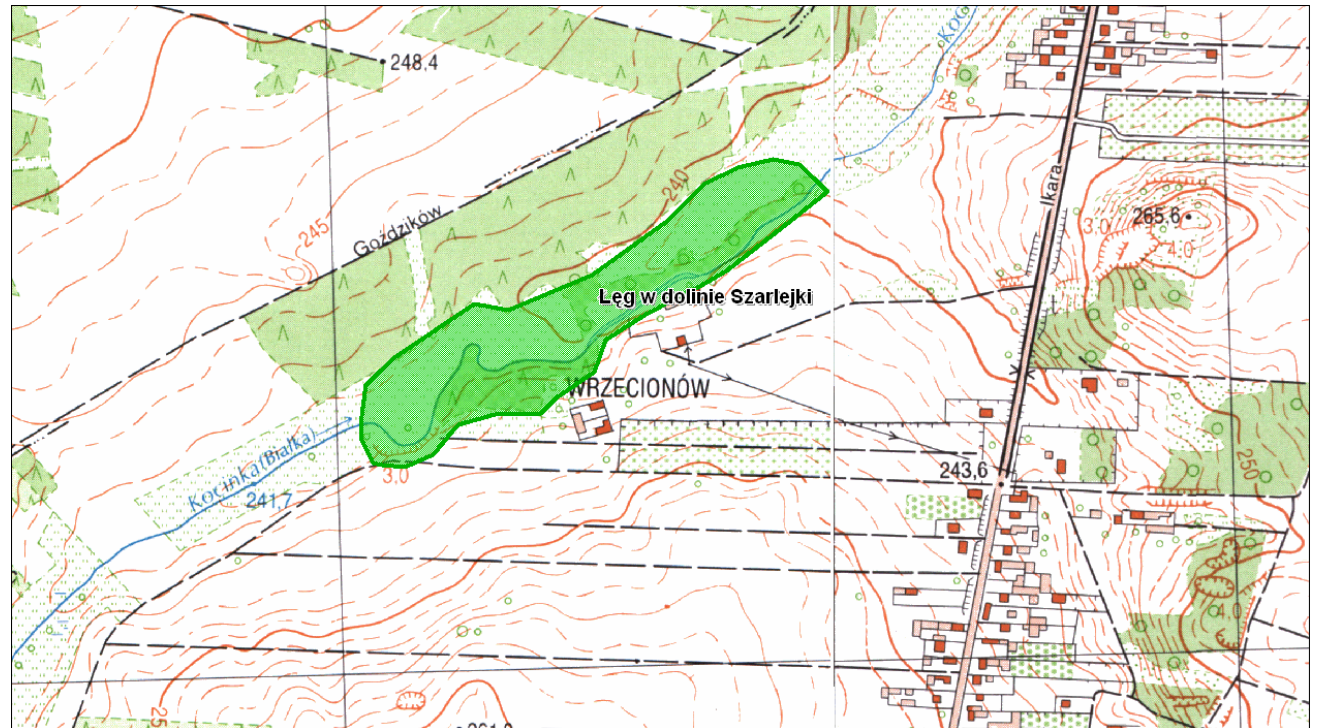
Dolina Szarlejki (rzeki zwanej także Białą lub Białką a nawet zupełnie błędnie – Kocinką), wraz z przylegającym od strony północno-zachodniej fragmentem lasu mieszanego, tworzy część naturalnej granicy miasta od strony północno-zachodniej. Najcenniejszą jej część stanowi koryto strumienia Szarlejki, na dużym odcinku o charakterze naturalnym, oraz łągowe zadrzewienia.

Przy rzece występują duże powierzchniowo fitocenozy dobrze wykształconego łągu olszowo-jesionowego *Fraxino-Alnetum*. Drzewostan buduje głównie olcha czarna *Alnus glutinosa* - w różnym wieku, z przewagą drzew starych, z niewielką domieszką jesionu wyniosłego *Fraxinus excelsior*. Słabo wykształcony podszyt tworzą: czeremcha *Padus avium*, jarząb *Sorbus aucuparia*, bez czarna *Sambucus nigra* i wierzba iwa *Salix caprea*.

Bardzo dobrze jest rozwinięta warstwa zielna. Jest ono niezwykle bujna, reprezentowana przez: *Urtica dioica*, *Cardamine amara*, *Caltha palustris*, *Glechoma hederacea*, *Humulus lupulus*, *Athyrium filix-femina*, *Galium aparine*, *Rubus idaeus* i *Poa trivialis*. oraz ze znacznie mniejszym udziałem ilościowym: *Scrophularia nodosa*, *Lychnis flos-cuculi*, *Milium effusum*, *Sambucus nigra*, *Solanum dulcamara*, *Angelica sylvestris*, *Padus avium*, *Ranunculus repens*, *Lycopus europaeus*, *Lysimachia vulgaris* i *Myosotis palustris*. Przy brzegu rzeki rosną: *Bidens tripartita*, *Mentha*

aquatica, *Myosotis palustris*, *Caltha palustris*, *Lysimachia thyrsoflora*, *Equisetum sylvaticum*, *Festuca gigantea*, *Frangula alnus* oraz bardzo gruba, stara *Alnus glutinosa*, o średnicy ok. 80 cm. W wodzie stwierdzono niewielkie płyty z *Berula erecta*.

W dolinie występuje malownicza mozaika różnorodnych biocenoz, zarówno leśnych jak łąkowych i szuwarowych. Dolina stanowi miejsce występowania wielu rzadkich i zagrożonych wyginięciem zwierząt, w tym minoga strumieniowego, chronionego prawem unijnym.

3. Opis stref kategorii II (na mapie zaznaczone kolorem jasno-zielonym)

● Mirowski Przełom Warty

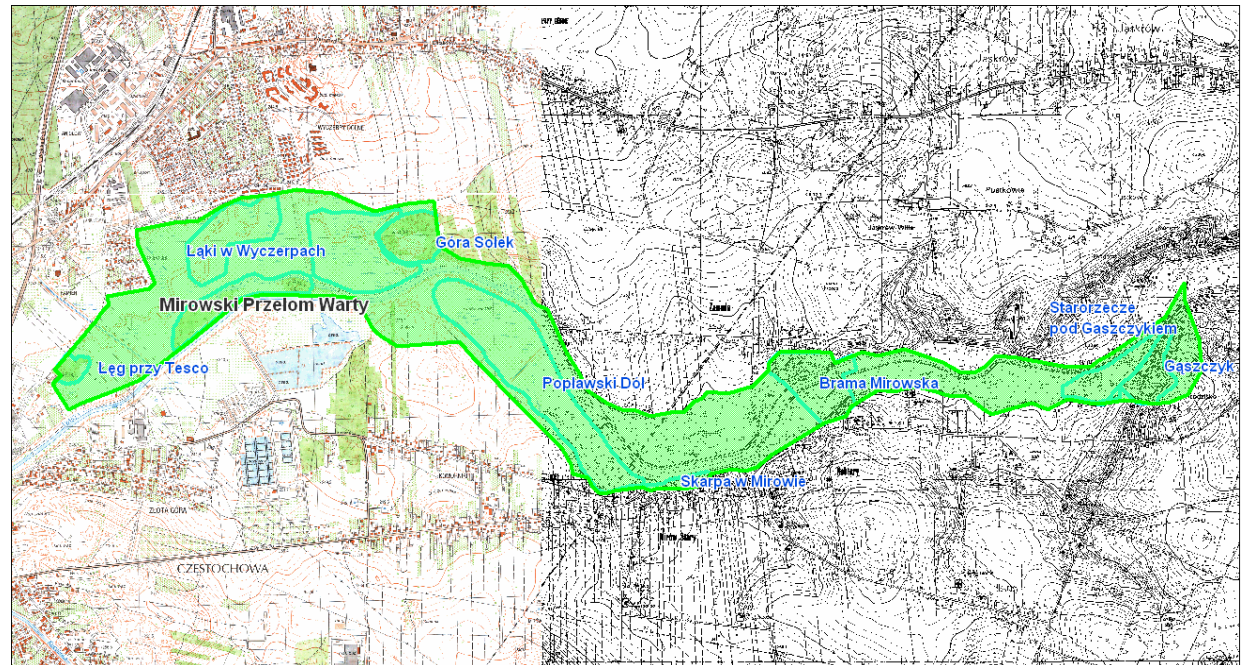
(tab. 2-11)

Strefa obejmuje leżący w granicach miasta fragment Mirowskiego Przełomu Warty na odcinku między ulicą Drogowców na zachodzie i wzgórzem Gąszczyk na wschodzie. W skład strefy wchodzi leżące po obu stronach Warty wzgórze: Rodzik, Sołek, Skalki i Gąszczyk oraz tzw. Popławski Dół. Jest to cenny pod względem przyrodniczym obszar. W skład tej strefy wchodzi także teren ograniczony ulicami Mstowskiej, Turystycznej i Bursztynowej oraz wschodnią granicą Częstochowy. Występuje tu krajobraz o charakterze wiejskim, częściowo zalesiony, z zachowanymi fragmentami pól uprawnych. Większość znajdujących się tu lasów i zarośli pełni funkcję otuliny dla najcenniejszych przyrodniczo obiektów.

O wysokiej wartości przyrodniczej Przełomu Warty decyduje duże zróżnicowanie biotopów oraz występowanie siedlisk o charakterze pierwotnym, takich jak naturalne wychodnie skalne i starorzecza. Roślinność murawowa, porastająca wapienne wzgórze Sołek i Skalki, sąsiaduje z podmokłymi łąkami, zaroślami łągowymi i roślinnością szuwarową wokół starorzeczy. Występowanie chronionych gatunków roślin niemal całkowicie ogranicza się do kilku enklaw leśnych zachowanych w

najmniej zmienionym stanie. Murawy naskalne zajmują bardzo niewielkie powierzchnie. Dodatkowo ich roślinność jest niszczona w wyniku wydeptywania przez ludzi, licznie odwiedzających ten rejon. Obiektem o najwyższych walorach przyrodniczych, w obrębie nie tylko Przełomu Warty ale całej Częstochowy, jest Przepróżna Górka, z położonym na jej północnym zboczu uroczysku „Gąszczyk”. Jego wartość przyrodniczą podnosi także sąsiedztwo starorzecza Warty.

W skład tej strefy wchodzi obszary, z których część jest opisana dalej jako tzw. stanowiska. Są to: Łęg przy Tesco (nr 2), Łęg w Wyczerpach (nr 3), Łąki w Wyczerpach (nr 4), Góra Sołek (nr 5), Góra Skalki, Popławski Dół (nr 6), Skarpa w Mirowie (nr 7), Brama Mirowska (nr 8), Starorzecze pod Gąszczykiem (nr 9) i Gąszczyk (nr 10). Mirowski Przełom Warty został zgłoszony do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000.

- **Bory za Hutą** (tab. 19, 20)

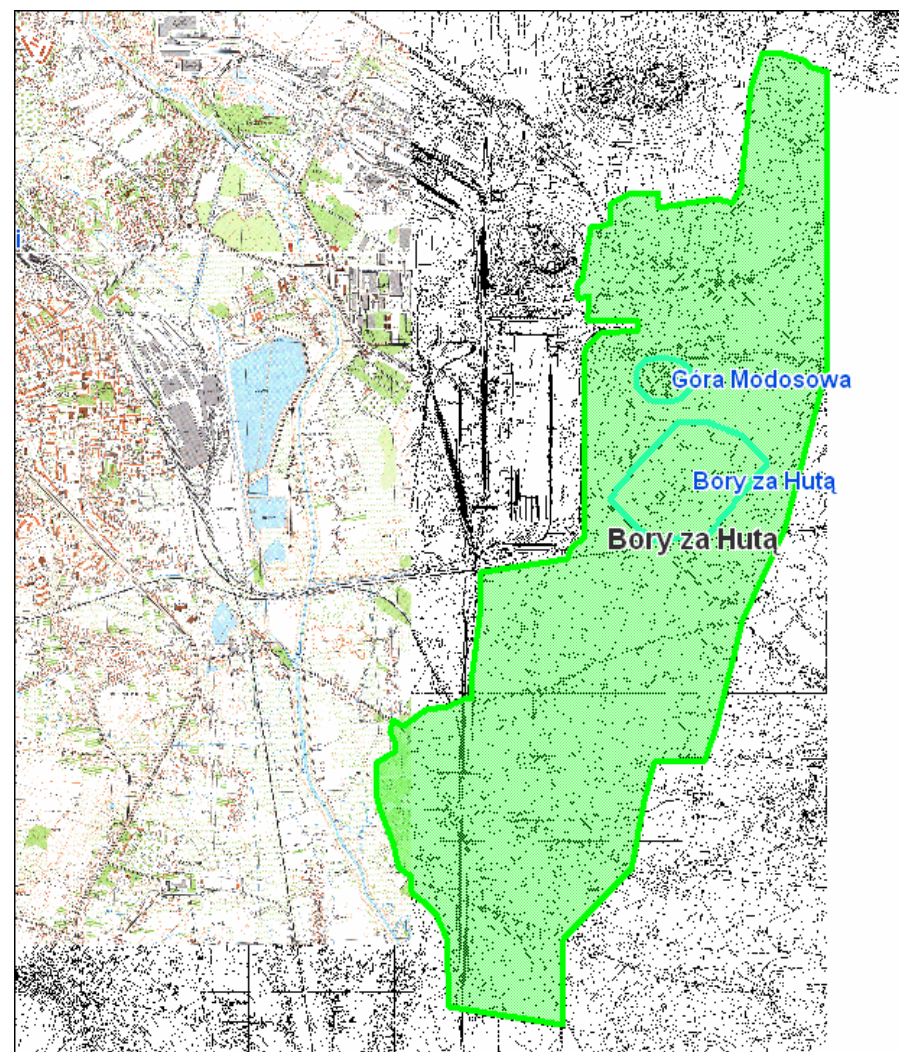
Bory sosnowe świeże zajmują największą część strefy. Są to zarówno drzewostany starsze (80-120 letnie) jak też drzewostany młode, posadzone na siedliskach pierwotnie zajmowanych przez bory sosnowe lub na gruntach porolnych. Mają charakter borów świeżych *Leucobryo-Pinetum*, zbudowanych przez sosnę, z domieszką brzozy brodawkowatej. Na powierzchniach starych drzewostanów występuje niemal komplet gatunków charakterystycznych dla zespołu, z dobrze wykształconą warstwą mszystä.

Miejscami występują także fragmenty zbliżone do boru suchego *Cladonio-Pinetum*, które tworzą mozaikę z borem świeżym. Z gatunków chronionych występują tu storczyki: kruszczyk rdzawoczerwony *Epipactis rubens*, kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine* oraz pomocnik baldaszkowy *Chimaphila umbellata*. Najcenniejszym przyrodniczo fragmentem tych borów jest Góra Modosowa, nazywana także Górą Dębową, opisana w rozdziale 1.

Bory te kontynuują się także na południe od linii kolejowej Częstochowa – Kielce, w kierunku wschodnim i południowym aż do granic miasta. Dominuje tam bór mieszany. Mimo że jest użytkowany gospodarczo, posiada on charakter naturalny. Drzewostan tworzy sosna zwyczajna, w wieku od 40 do 80 lat, oraz w domieszce – brzoza brodawkowata i omszona oraz dąb szypułkowy. W podszyciu występuje kruszyna, jarzębina i dąb. Runo jest słabo wykształcone i ubogie florystycznie, utworzone przez śmiałka pogiętego, borówkę czarną, konwalijkę dwulistną i siódmaczka leśnego. W sąsiedztwie występują różnego rodzaju uprawy leśne, utworzone przez brzozę, dąb i sosnę.

W niektórych miejscach, na siedliskach łąkowo-grądowych występują silnie zdegenerowane zbiorowiska leśne, utworzone przez olchę czarną i brzozę brodawkowatą. Ponadto w domieszce występuje nielicznie lipa drobnolistna i grab. W bardzo bujnie rozwiniętym podszyciu liczna jest trzmielina, jarzębina, kalina, leszczyna i świerk. W słabo wykształconym runie rośnie perlówka zwisła, trzęślica modra, kokoryczka wielokwiatowa, konwalia majowa, tojeść

zwyczajna, borówka czarna i szczawik zajęczy. Las ten jest silnie zdegenerowany, o charakterze przejściowym pomiędzy *Tilio-Carpinetum* a *Fraxino-Alnetum*.

- **Starorzeczka Warty w Bugaju** (tab. 22)

Na prawym (wschodnim) brzegu Warty, w pobliżu dzielnic Bugaj i Kręciwilk, znajduje się pięć starorzeczy, z których trzy są położone w granicach miasta. Pierwsze z nich (północne) leży blisko wału, tuż przy polnej drodze. Jest ono w znacznej części przesuszone. Miejsca nie wypełnione wodą porośnięte są zwartymi zaroślami wierzbowymi *Salicetum triandro-viminalis* oraz mniej licznie przez kalinę, kruszynę i olchę czarną. W części starorzeczka wypełnionej wodą bardzo dużą powierzchnię, ok. 1 ha, zajmują zwarte skupienia grążela żółtego *Nuphar luteum*. Towarzyszy im licznie rdestnica pływająca *Potamogeton natans*, okrzężnica bagienna *Hottonia palustris*, kropidło wodne *Oenanthe aquatica*, spirodela wielokorzeniowa *Spirodela polyrhiza* i rzęsa drobna *Lemna minor*. W strefie przybrzeżnej licznie rośnie manna jadalna, karbieniec pospolity i kosaciec żółty. W otaczających brzegi zaroślach, obok olchy i kaliny, występuje jarzębina i bez czarny.

Do starorzeczka przylegają rozległe łąki, tworzące mozaikę płatów słabo wykształconych zbiorowisk ze związków *Molinion*, *Calthion* i *Arrhenatherion*. W miejscach suchych największy udział ma wyczyniec łąkowy, kłosówka wełnista, olszewnik kminkolistny i bukwica zwyczajna.

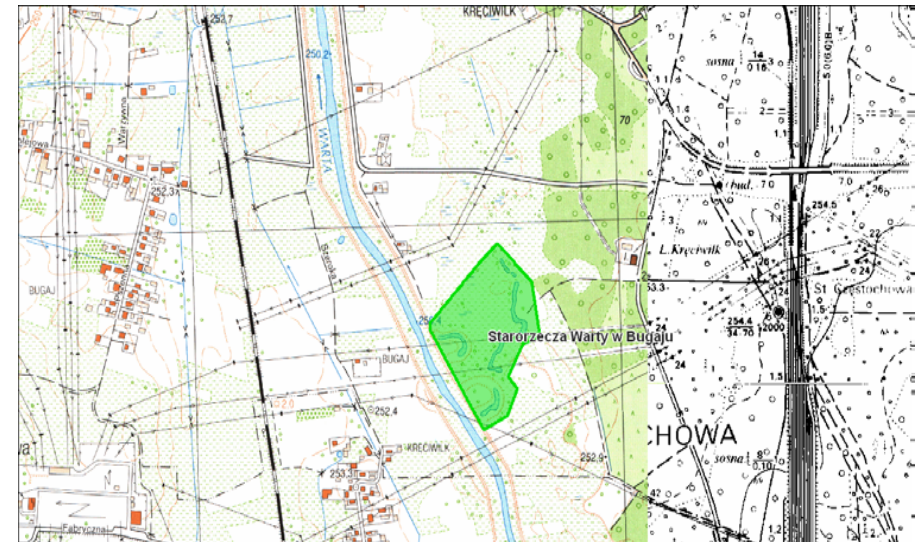
Drugie starorzecze (wschodnie) jest stosunkowo długie, powyginane, wypełnione w całości wodą. Na stromych brzegach rośnie olcha czarna, w różnym wieku. Towarzyszy jej kruszyna, jarzębina i wierzba szara. Z roślin wodnych występuje okrzężnica bagienna *Hottonia palustris*, wywłócznik kłosowy *Myriophyllum spicatum*, grążel żółty *Nuphar lutea* oraz duże skupienia rzęsy drobnej *Lemna minor* i pływacza drobnego *Utricularia minor*. Przy brzegu rosną szuwały pałkowe i jeżogłówki gałęzistej. W miejscach zabagnionych liczna jest knieć błotna i siedmiopalecznik błotny. W wodzie opisywanego starorzeczka stwierdzono liczne występowanie słodkowodnej gąbki – nawodnika rzecznej *Ephydatia fluviatilis*. Ponadto, w pobliżu brzegu zaobserwowano zaskrońca i żabę wodną.

Od wschodniej strony do starorzeczka przylega płat dobrze wykształconego olsu *Ribesio nigri-Alnetum*, z zaznaczoną dolinkowo-kępkową strukturą podłoża. Drzewostan tworzy głównie olcha czarna, licznie występuje też chmiel zwyczajny. W pobliżu wykształciły się fitocenozy łągu *Fraxino-Alnetum*, silnie jednak zdegenerowane i przesuszone. W przylegających łąkach, na wyniesionych, suchszych miejscach występują fragmenty zubożalej florystycznie murawy *Diantho-Armerietum*, z dużym udziałem goździka kropkowanego i zawciągu.

Trzecie starorzecze (południowe) jest w większości wyschnięte, porasta go szuwar trzcinowy w mozaice z płatami turzycy zaostrej *Caricetum gracilis*. W trzech miejscach, w największych

zagłębieniach wypełnionych wodą, rośnie rzęsa drobna i okrzężnica bagienna. Głównie jednak dominują tu różnego typu szuwały: *Phragmitetum australis*, *Phalaridetum arundinaceae* i *Scirpetum silvatici*.

Starorzeczka są tutaj bardzo cennym elementem przyrody. Dokładniejsze badania z pewnością dostarczą więcej na to dowodów, ale już teraz obecność grążela żółtego, pływacza drobnego i gąbki są najlepszym tego potwierdzeniem.

- **Łąki w Blesznie** (tab. 29)

W dzielnicy Bleszno, pomiędzy ulicą Długą, drogą ekspresową DK1 i torami kolejowymi, znajduje się stosunkowo duży obszar, zajęty przez nieużytkowane obecnie łąki i zadrzewienia. Przez jego środkową część przepływa nieduży ciek wodny, biorący początek w licznych wysiękach. Od strony drogi łąka jest osłonięta zwartym pasem krzewów i drzew, będących pozostałością po dawnych sadach. Na uwagę zasługuje regularny szereg starych jabłoni, w wieku około 70-100 lat, posadzony w 4 rzędach, wg osi północ-południe. Z krzewów szczególnie licznie rośnie kalina. Dno sadu zajmuje łąka ze związku *Arhenatherion*, z dominacją rajgrasu i kupkówki. Do sadu przylegają rozległe powierzchnie opanowane całkowicie przez trzcinnika piaskowego.

Zachodnia część kompleksu jest zajęta przez słabo wykształcone zbiorowiska z rzędu *Arrhenatheretalia*, ciągnące się aż do torów kolejowych. Dominuje w nich rajgras wyniosły, a w niektórych miejscach – pokrzywa zwyczajna oraz serdecznik pospolity. Licznie rosną także: perz właściwy, kuklik pospolity, kupkówka, przytulia czepna i bodziszek łąkowy. W pobliżu zabudowań oraz w innych częściach łąki występują także krzewy głogu jednoszyjkowego i bzu czarnego oraz kilkanaście 1-metrowych okazów orzecha włoskiego. W miarę zbliżania do ciek wodny, wraz ze stopniowo obniżającym się i coraz bardziej podmokłym terenem, pojawiają się powierzchnie szuwarów. Należy do nich dobrze wykształcony płat *Scirpetum silvatici*, z dominacją sitowia leśnego *Scirpus sylvaticus*, oraz niewielkie płyty z turzycą zaostrzoną *Carex gracilis*, w których rośnie karbieniec pospolity i skrzyp błotny. Wzdłuż ciek zwartym łanem występuje szuwar trzcinowy i, w mniejszym stopniu – szeroko-pałkowy.

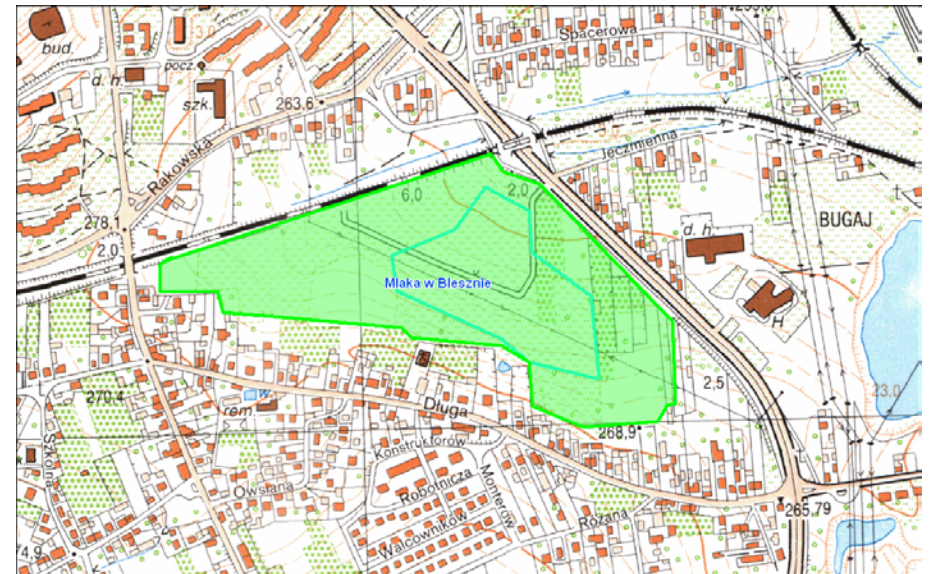
Najcenniejszym przyrodniczo fragmentem tych łąk jest tzw. Młaka w Blesznie, opisana w rozdziale 1 i w pkt. 29.

Aktualnie łąki w Blesznie przedstawiają bardzo wysoką wartość przyrodniczą, choć znacznie obniżoną w stosunku do lat 80-tych XX-go wieku, kiedy były użytkowane.

Właśnie porzucenie tych łąk i wieloletnie odłogowanie stanowi największe zagrożenie dla istnienia cennych zespołów roślinnych i gatunków, zarówno roślin jak i zwierząt.

Także bardzo ekspansywny trzcinnik piaskowy oraz trzcina skutecznie zwiększają swój zasięg i stopniowo zagłuszają łąkowe runo, przyczyniając się do zaniku roślin.

Ponadto od strony zabudowań wkraczają gatunki obce naszej flory, jak np. niecierpek gruczołkowaty *Impatiens roylei*, tworzący od ul. Długiej liczne skupienia.

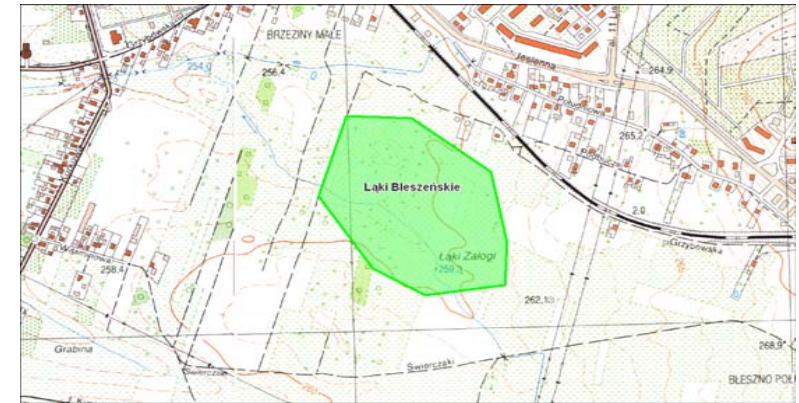

- **Łąki Bleszeńskie** (tab. 30)

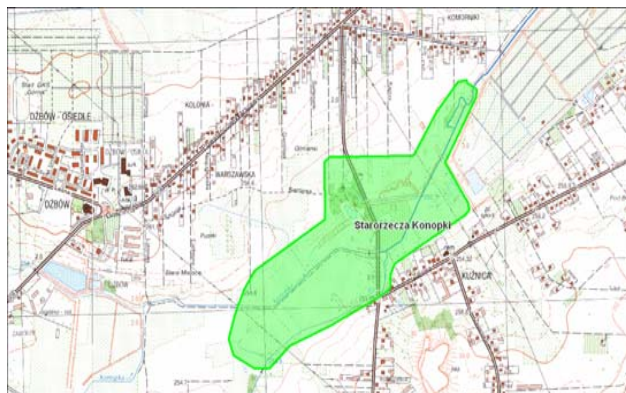
W rozległym kompleksie łąk, rozciągającym się od ul. Kosiarzy, przeważają dobrze wykształcone fitocenozy zespołu *Alopecuretum pratensis* z rzędu *Molinietalia caeruleae*. W środkowej części kompleksu łąkowego, blisko łuku jaki tworzy linia kolejowa koło ulicy Grzybowskiej, rozciągają się na znacznej powierzchni wilgotne łąki ostrożeńiowe *Cirsietum rivularis*. Są one dobrze wykształcone, mają bujną ruń i bogaty skład florystyczny. Obok dominującego i charakterystycznego dla zespołu ostrożeńiowego łąkowego licznie występują gatunki charakterystyczne dla związku *Molinion coeruleae*. Rosną tu m.in.: trzęślica modra, chaber łąkowy, groszek łąkowy, kłosówka wełnista, drzączka średnia, rajgras wyniosły, kostrzewa czerwona, tomka wonna, krwiściąg lekarski, wiązówka błotna i wiechlina łąkowa.

Temu zbiorowisku towarzyszą także niewielkie fragmenty typowo wykształconego zespołu *Scirpetum silvatici* i zbiorowisk szuwarowych *Caricetum gracilis*, *Phalaridetum arundinaceae* i *Typhetum latifoliae*.

Także w pobliżu, występuje rozległa łąka wyczyńcowa *Alopecuretum pratense*, z kniecią błotną i chronionym storczykiem – kukułką szerokolistną *Dactylorhiza majalis*.

- **Starorzeczka Konopki** (tab. 35)

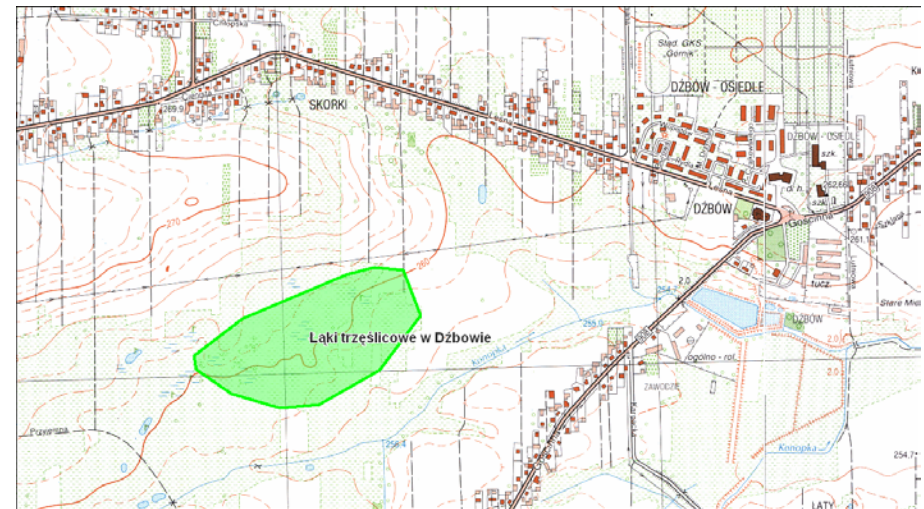
Są to jedyne, ocalałe do dziś resztki starorzeczy uregulowanej rzeki Konopki, w okolicy Kuźnicy. Mimo znacznych przekształceń, zachowały stosunkowo różnorodne siedlisko, stwarzając warunki egzystencji wielu roślin i zwierząt. Jest tu wiele różnorodnych biocenoz, od kośnych łąk poczynając, przez szuwały i turzycowiska, na zagajnikach łągowych kończąc. Stąd zaskakująco duża liczba zwierząt, uznanych w Polsce za rzadkie lub ginące, jak np. kumak nizinny, derkacz, błotniak stawowy, krwawodziób i dziwonina. Ostatnio zadomowiły się tutaj bobry, i ślady ich działalności, a nawet same zwierzęta, można bez trudu zobaczyć. Z ich pomocą środowiska ulega ciągłym, naturalnym przemianom i proces ten, w warunkach miejskich, jest godny uwagi.

Na podkreślenie zasługuje też stanowisko nasięźrzała pospolitego, niezwykle rzadkiej grubozarodniowej paproci, która, zgodnie z prawem, wymaga czynnej ochrony.

- **Łąki trzęślicowe w Dźbowie** (tab. 39)

W bardzo rozległym kompleksie łąkowym w dzielnicy Dźbów znajduje się cenna przyrodniczo łąka trzęślicowa, z masowo rosnącym w nich kosańcem syberyjskim (kilkaset okazów!). Ponadto rosną tu: trzęślica modra, kłosówka wełnista, tomka wonna, rajgras wyniosły, tojeść zwyczajna, drżączka średnia, bukwica zwyczajna i mozga trzcinowata. Wśród łąk występują liczne zawodnione niecki, oczka wodne oraz młaki, porośnięte roślinnością szuwarową i kępami wierzby szarej. Rośnie w nich kosaciec żółty, pałka szerokolistna i sit rozpierschły.

Teren ten ma bardzo duże znaczenie dla regionalnego systemu ochrony przyrody. Ze względu na duże walory krajobrazowe, miejsce występowania chronionych gatunków roślin (także zwierząt, np. derkacz) teren ten powinien być chroniony w randze zespołu przyrodniczo-krajobrazowego.

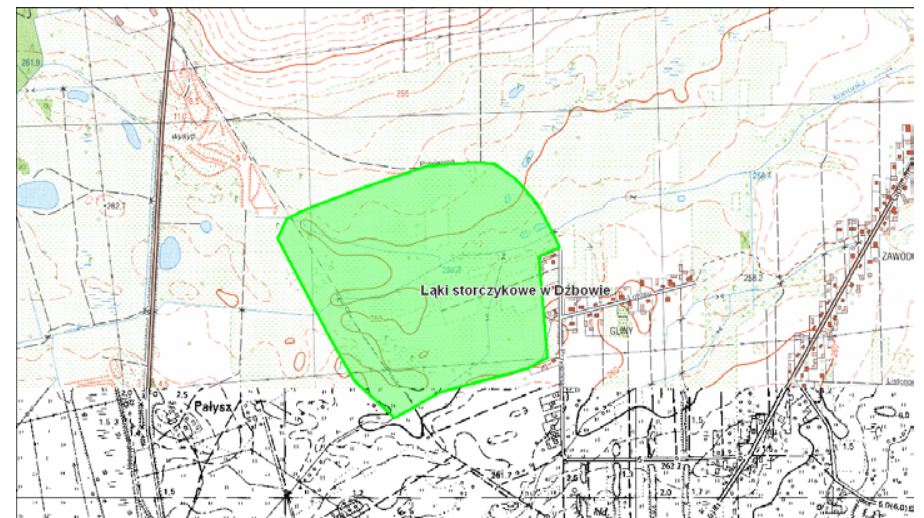

- **Łąki storczykowe w Dźbowie** (tab. 40)

W bardzo rozległym kompleksie łąkowym w dzielnicy Dźbów znajduje się cenna przyrodniczo łąka rajgrasowa, z licznie tu występującym podkolanem białym. Znalaziono tutaj około 200 okazów tego, rzadkiego w Polsce storczyka. Ponadto rosną inne gatunki rzadkie, jak np. wiązówka bulwkowa i gwiazdnica błotna.

Wśród łąk występują liczne zawodnione niecki, oczka wodne oraz młaki, porośnięte roślinnością szuwarową i kępami wierzby szarej. Rośnie w nich kosaciec żółty, pałka szerokolistna i sit rozpierschły.

Ponadto w kompleksie tym występują jeszcze niewielkie płyty torfowiska przejściowego i zbiorowisk szuwarowych, z udziałem wełnianki wąskolistnej, skrzypu błotnego i bagiennego, siedmiopalcznika błotnego i krwawnicy. Zabagnione dolinki stanowią doskonałą kryjówkę dla wielu gatunków ptaków, m.in. błotniaka stawowego i wodnika. Teren ten ma bardzo duże znaczenie dla regionalnego systemu ochrony przyrody.

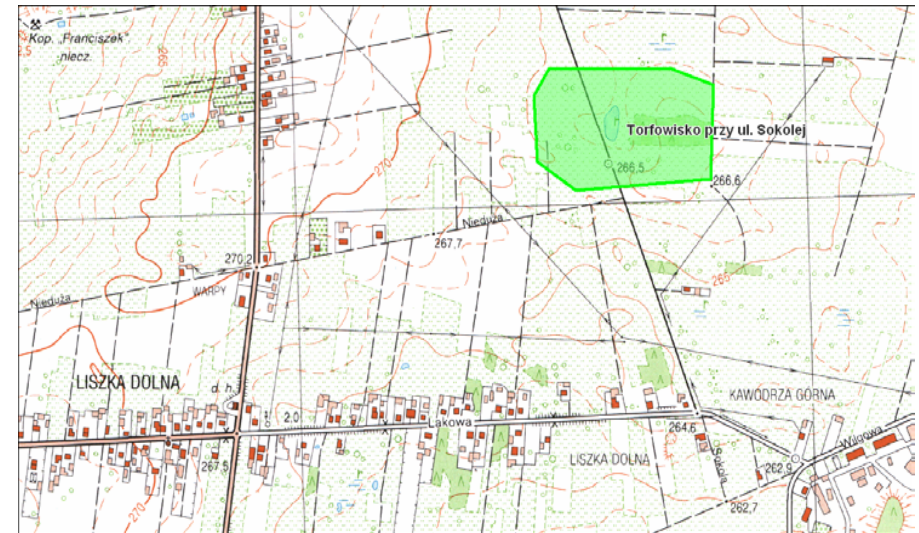

- **Torfowisko przy ul. Sokolej** (tab. 41)

W obrębie tzw. Łąk w Kawodrzy znajduje się zabagnione obniżenie, na którym wykształciło się torfowisko przejściowe, jedyne tego typu na terenie Częstochowy. Klasyczny aspekt oraz wygląd nadaje mu wełnianka wąskolistna.

Obok rozciągają się wilgotne łąki oraz powstałe w wyniku sukcesji naturalnej zarośla i zagajniki. Jest też dość duży zbiornik wodny, w całości zajęty przez szuwar szerokopalkowy. Rośnie tu kilka gatunków roślin chronionych, takich jak storczyki – kukułki *Dactylorhiza maculata* i *Dactylorhiza majalis* oraz mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*.

Specyficzne środowisko daje też schronienie wielu gatunkom wyspecjalizowanych zwierząt, głównie wodno-błotnych. Żyją tu kilka gatunków płazów, w tym chroniony prawem unijnym kumak nizinny *Bombina bombina*. Prawdopodobnie dawniej leżały tu żurawie, a i obecnie z rzadka można je zaobserwować. Na pewno są bekasy ksyki i błotniaki stawowe. Cały kompleks jest bardzo wartościowy przyrodniczo i zasługuje na ochronę w randze użytku ekologicznego.

- **Łąki w Walaszczkach** (tab. 43, 44)

Duży kompleks wilgotnych łąk kośnych znajduje się pod Walaszczkami, na terenach dawnej eksploatacji rud żelaza, w okolicy hałdy kopalni „Karol”. Obecnie tworzą go w większości zdegenerowane zbiorowiska z rzędu *Arrhenatheretalia* i dobrze wykształcone, ale zagrożone sukcesją fitocenozy z rzędu *Molinietalia*, a zwłaszcza ze związku *Molinion*. Najcenniejsze siedliska łąk trzęślicowych są opisane w rozdz. 1. Znaczna powierzchnia wilgotnych łąk, m.in. z mieczykiem dachówkowatym *Gladiolus imbricatus*, została już opanowana przez trzcinę pospolitą.

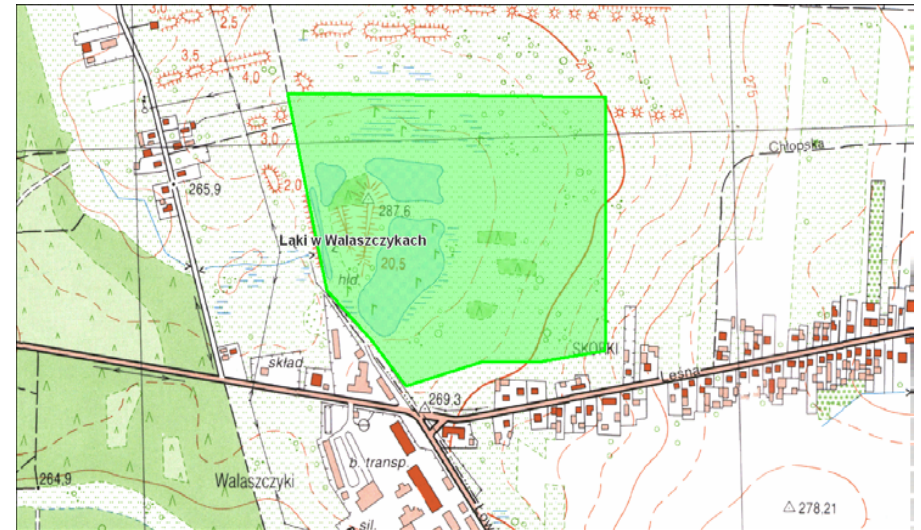
W kompleks łąk w Walaszczkach wchodzi też liczne oczka wodne i większe zbiorniki, znajdujące się u wschodniej podstawy hałdy kopalni „Karol”. Powstały one w pokopalnianej niecce osiadania. Prawie w połowie są porośnięte szuwarem trzcinowym *Phragmitetum australis*. Występuje tu także roślinność wodna, reprezentowana przez zbiorowiska z wywłócznikiem kłosowym *Myriophyllum spicatum* i moczarką kanadyjską *Elodea canadensis*, niewielkie płyty z pałąką wąskolistną, oraz pojedynczo: kropidło wodne, karbieniec pospolity, babka wodna i manna jadalna. W sąsiedztwie występuje płat ze skrzypem błotnym *Equisetum palustre*, łanowo rosnący przy drodze.

Zbiorniki przy hałdzie, wraz z otaczającą je roślinnością bagienną i szuwarową, tworzą siedlisko, w którym znalazły dogodne miejsce bytowania liczne kręgowce, przede wszystkim ptaki i płazy. Stwierdzono tu nawet tak cenne, chronione prawem unijnym (Dyrektywa Ptasia) gatunki, jak bąk *Botaurus stellaris* i błotniak stawowy *Circus aeruginosus*. Należą one do awifauny lęgowej tego obszaru, podobnie jak i następujące:

łabędź niemy *Cygnus olor*, perkozek *Podiceps ruficollis*, wodnik *Rallus aquaticus*, łyska *Fulica atrata*, trzciniak *Acrocephalus arundinaceus*, dzierzba gąsiorek *Lanius collurio*, potrzos *Emberiza schoeniclus* i wiele innych.

Z wyjątkowo licznie żyjącej tu, i rozmnażającej się, gromady płazów występuje przede wszystkim duża populacja kumaka nizinnego *Bombina bombina* (także gatunku priorytetowego) oraz żaba wodna *Rana esculenta*, ropucha szara *Bufo bufo*, ropucha paskówka *Bufo calamita*, rzekotka *Hyla arborea* i obydwa nizinne gatunki traszek: zwyczajna *Triturus vulgaris* i grzebieniasta *Triturus cristatus*.

Wyjątkowo dobry stan zachowania siedlisk wilgotnych łąk trzęślicowych w Walaszczykach w sytuacji ich narastającego zanikania, zarówno w skali regionalnej jak i ogólnokrajowej, ma bardzo duże znaczenie dla zachowania i funkcjonowania środowiska przyrodniczego, nie tylko w woj. śląskim ale także w skali europejskiej. Głównym, przyrodniczo najcenniejszym, podmiotem są tu zmiennowilgotne łąki trzęślicowe z zespołu *Molinietum caereuleae*. Są to siedliska chronione prawem unijnym (kod 6410).

● Młaka w Liszce (tab. 46)

Do najbardziej wartościowych przyrodniczo miejsc tego terenu należy kompleks łąk, przylegających od zachodu do hałdy kopalni „Paweł”. Przeważają tu zbiorowiska z klasy *Molinio-Arrhenatheretea*, miejscami z dominacją kłosówki wełnistej i podsianej kupkówki. Z gatunków rzadkich rośnie tu podkolan biały *Platanthera bifolia*.

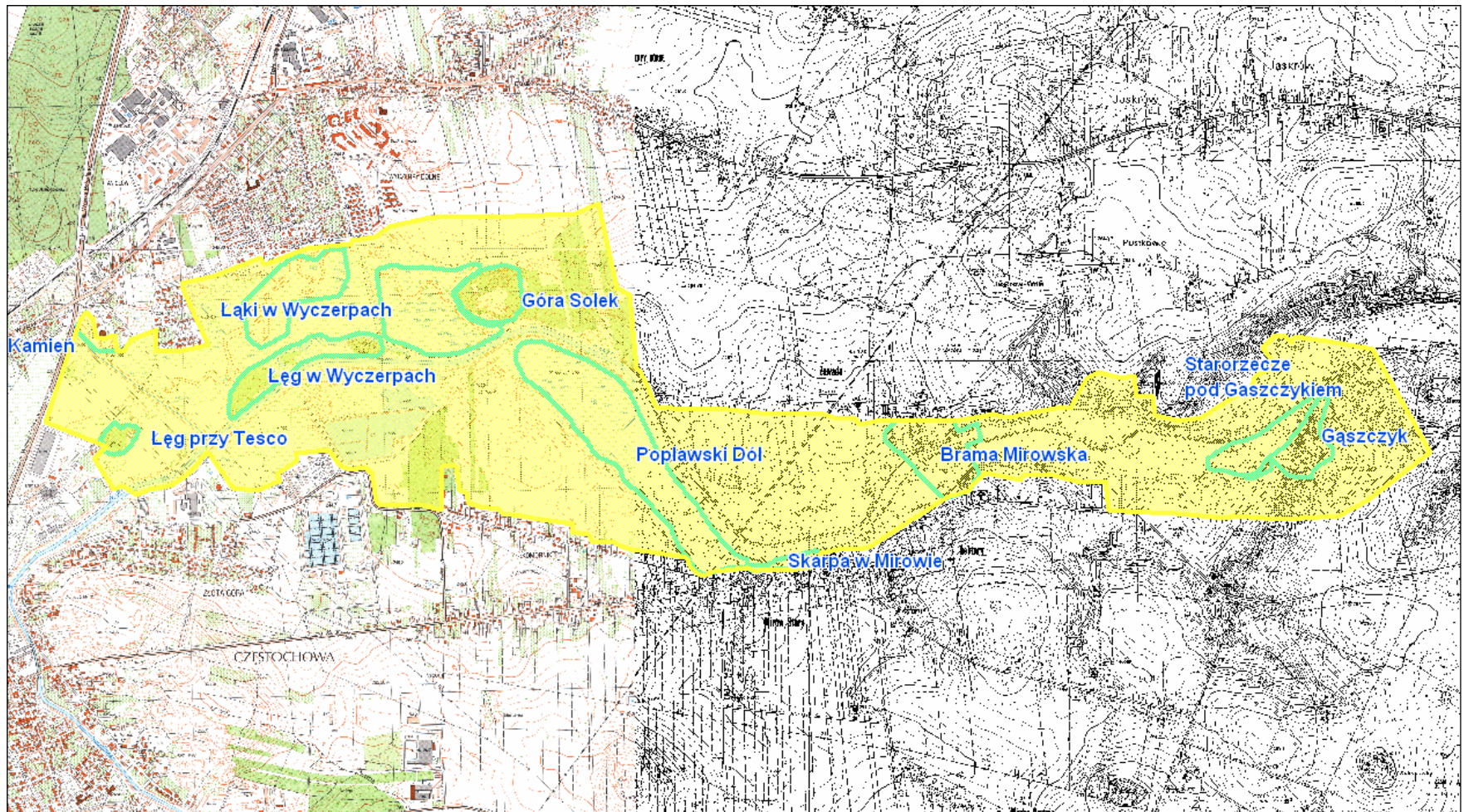
W lokalnych, bardziej wilgotnych obniżeniach tych łąk występują cenne młaki torfotwórcze i torfowiska przejściowe, tworząc w okresie wiosny malowniczą mozaikę. Obok typowych dla tego siedliska gatunków, jak tojeść zwyczajna *Lysimachia vulgaris*, ostrożeń łąkowy *Cirsium rivulare*, sitowie leśne *Scirpus sylvaticus*, wełnianka wąskolistna *Eriophorum angustifolium* i krwawnica pospolita *Lythrum salicaria*, występują także, i to w dużej liczbie, chronione storczyki – kukułki szerokolistne *Dactylorhiza majalis* i kukułki plamiste *Dactylorhiza maculata*.

4. Opis stref kategorii III (na mapie zaznaczone kolorem żółtym)

- **Mirowski Przełom Warty** (tab. 1-11)

Strefa obejmuje całą przełomową dolinę Warty, na odcinku od Częstochowy aż do granic miasta. Oprócz miejsc zaliczonych do strefy II i I dołączono również Górę Kamień, opisaną szczegółowo w rozdziale o stanowiskach - pkt.1., osadniki pod Górą Skalki oraz tereny dawnych i obecnych pól ornych na Górze Skalki i koło Zawody.

- **Złota Góra** (tab. 12)

Teren ten obejmuje północno-zachodni cypel Wyżyny Częstochowskiej, z wapiennymi wzgórzami, rozciętymi kamieniołomami. Złota Góra znajduje się w dzielnicy Zawodzie. Jest to stosunkowo rozległe wzgórze, zbudowane z wapieni górnej jury. Jest ono przecięte ulicą Mirowską na dwie części: północną - z kamieniołomem „Saturn” i południową - z kamieniołomem „Adam”. Część wschodnia i południowa Złotej Góry nadal jest użytkowana rolniczo. W uprawianych tu ekstensywnymi metodami zbożach stosunkowo licznie występują chwasty, takie jak mak polny, ostróżeczka polna, chaber bławatek, szelężnik włochaty i rzadki kąkol polny *Agrostemma githago*.

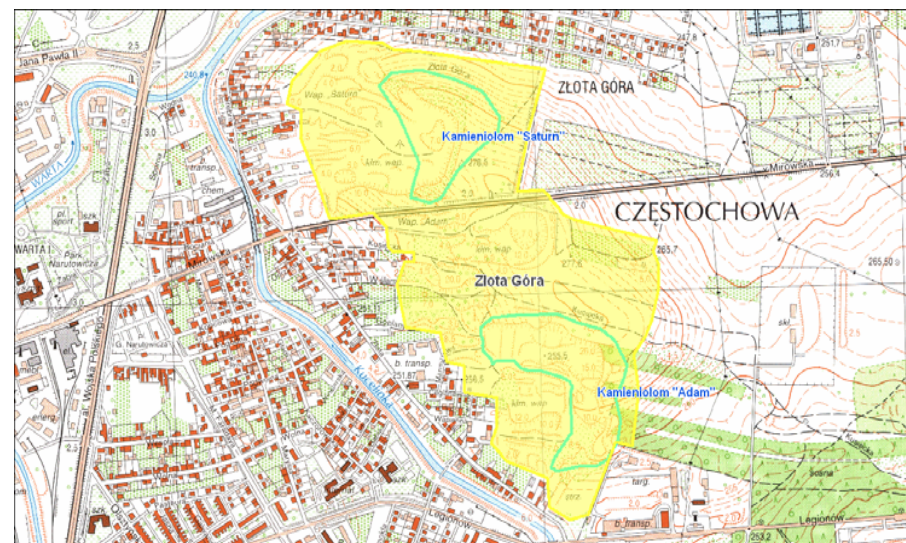
Położone w zachodniej części góry kamieniołomy stopniowo zarastają roślinnością, podlegając sukcesji pierwotnej. Występują tu liczne gatunki ruderalne, takie jak wrotycz pospolity, trzcinnik piaskowy i pokrzywa zwyczajna. Sukcesja przejawia się również występowaniem siewek, nalotu i podrostu krzewów i drzew - klonu jesionolistnego, szakłaka pospolitego, bzu czarnego i brzozy brodawkowatej. Można tu wyznaczyć trzy typy środowisk przyrodniczych: podrosty drzew, łąkę trzcinnikową i ubogie murawy nawapienne. Najbardziej interesujące wydają się te ostatnie, z udziałem koniczyny białej i łąkowej, przelotu pospolitego, cieciorzki pstrej, komonicy zwyczajnej, wyki ptasiej, lucerny i marchwi zwyczajnej. Prawie na całym obszarze Złotej Góry zachodzą intensywne procesy sukcesji wtórnej, co powoduje wielokierunkową i trudną do jednoznacznego przewidzenia zmianę charakteru roślinności, a także fauny. Występujące tu biocenozy cechuje podwyższony stopień różnorodności gatunkowej fauny z udziałem interesujących i przeważnie rzadkich form kserotermicznych.

Na południe od Złotej Góry rozciągają się wapienne tereny Wyżyny Częstochowskiej, opadające stromą ścianą do doliny Warty. W XX-tym wieku powstały tu ogromne kamieniołomy, ciągnące się długim łukiem od ulicy Złotej do ulicy Legionów. Od strony północnej i wschodniej pozostały przepastne ścianki skalne, zbudowane z wapienia płytowego. Reszta wapiennika jest w postaci różnych wyrobisk, zagłębień, przyzmi i piarżysk. Obecnie wszystkie podlegają procesom sukcesji. Przejawia się ona szybko postępującym zakrzaczeniem i zalesieniem przez krzewy tarniny, róży polnej, wierzby iwy, brzozy brodawkowatej i klonu jesionolistnego.

W części centralnej i południowo-zachodniej skupione są suche łąki trzcinnikowe z trzcinnikiem piaskowym, miejscami przerośnięte płatami jeżyny fałdowanej. Północne i wschodnie zbocze kamieniołomu porastają zarośla z udziałem głogu, śliwy tarniny i dziczalej wiśni.

Na szczególną uwagę zasługują odsłonięte, silnie zerodowane wychodnie skalne wapienia z formującymi się murawami inicjalnymi oraz interesującą fauną petrofilną. Ta część kamieniołomów, chociaż

coraz bardziej zarośnięta podrostami drzew liściastych, przedstawia interesujący element krajobrazu kulturowego.

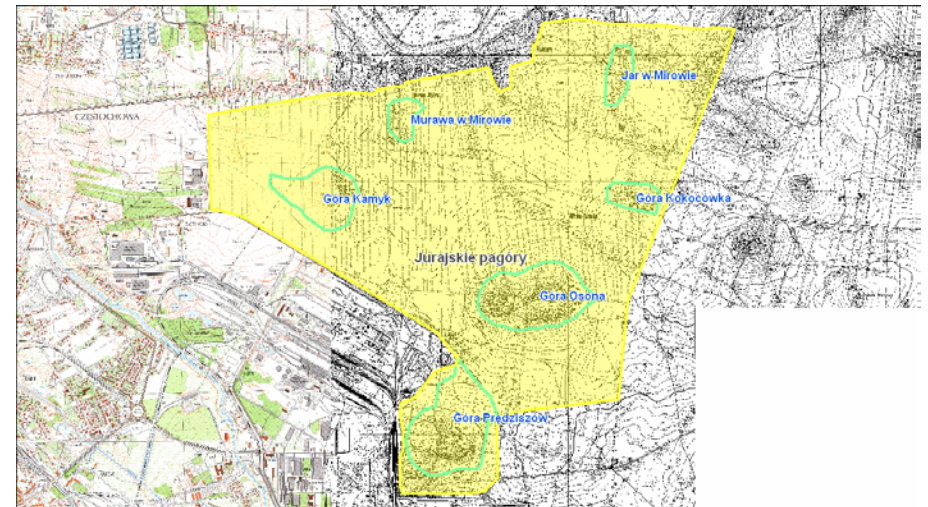
- **Jurajskie pagóry** (tab. 13-18)

Należą tu następujące wzgórza jurajskie: Kamyk, Osona, Kokocówka i Prędziszów, oraz cała wierzchowina pomiędzy nimi. Ciepłolubna roślinność murawowa związana z jurajskimi wzgórzami stanowi charakterystyczny element szaty roślinnej Wyżyny Częstochowskiej. W granicach miasta siedliska tego typu są rzadkie.

Na obszarze omawianej strefy występują największe w Częstochowie powierzchnie muraw węglanowych, zlokalizowane na południowych i zachodnich zboczach Góry Osona i Góry Prędziszów, znanej też jako Góra Kamieniołom. Jest to zbiorowisko roślinne o charakterze półnaturalnym, które rozwija się na bezleśnych zboczach. Zarówno na Górze Osona jak i na Górze Prędziszów najbogatsze florystycznie murawy występują w sąsiedztwie dawnych kamieniołomów.

Oprócz rzadkich w skali kraju gatunków roślin, ciepłolubne murawy są miejscem występowania chronionego dziewięciśła pospolitego *Carlina acaulis* i zawilca wielkokwiatowego *Anemone sylvestris*. Jako zbiorowisko półnaturalne, ciepłolubne murawy powstały i utrzymują się dzięki działalności człowieka. Decydujące znaczenie miał zaniechany obecnie wypas bydła i owiec, ograniczający rozwój krzewów. W obrębie tej strefy do

najcenniejszych przyrodniczo miejsc należy Góra Kokocówka (opis w rozdz. 1) i Jar w Mirowie (opis w rozdz. 1).

- **Starorzecza Warty w Bugaju** (tab. 22)

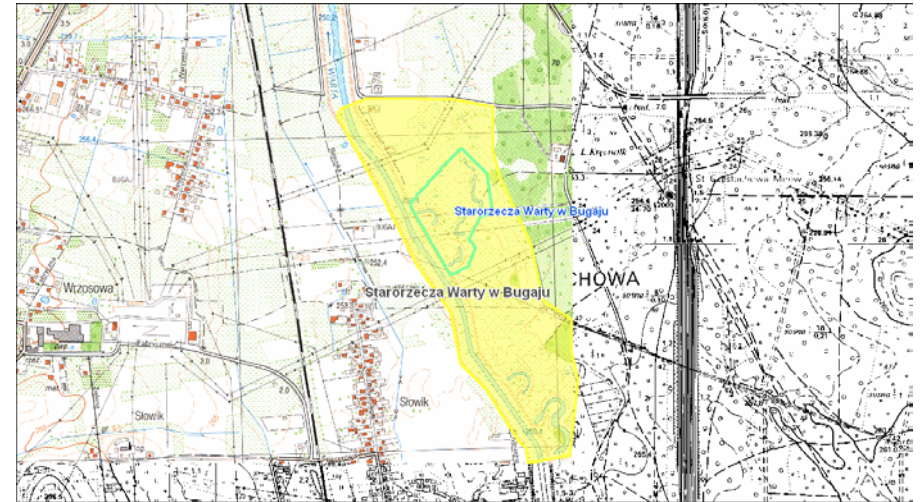
W południowej części miasta rzeka Warta tworzy płaską, szeroką dolinę. Do najwartościowszych przyrodniczo należą tutaj trzy starorzecza, opisane w pkt. 22.

Rzeka Warta, przepływając przez południową część Częstochowy w dzielnicach Bugaj i Kręciwilk, przedstawia sobą prosty kanał, zamknięty z dwóch stron wałami. Ma ona szerokość ok. 10 metrów, jest dość płytka – ok. 1 m, o piaszczystym dnie. Woda jest czysta. Przy korycie rzeki wąskim pasem w niewielkich płatach wykształcił się szuwar mozgi trzcinowatej *Phalaridetum arundinaceae*, z dużym udziałem pokrzywy i barszczu zwyczajnego. Wzdłuż brzegu, w niewielkich grupkach rosną młode olsze czarne i trzmielina zwyczajna. W wodzie, wąskim pasem ok. 3-4 m szerokości, występują szuwar palkowe *Typhetum latifoliae* i jeżogłówkowe *Sparganietum ramosae*. W nurcie rośnie szczaw lancetowaty *Rumex hydrolapathum*, strzałka wodna *Sagittaria sagittifolia*, rdestnica pływająca *Potamogeton natans* i moczarka kanadyjska *Elodea canadensis*.

Między wałem a korytem rzeki rosną zbiorowiska łąkowe - słabo wykształcone, z klasy *Molinio-Arrhenatheretalia*. Dominują w nich gatunki trawiaste, takie jak mietlica pospolita, perz właściwy, rajgras wyniosły i wyczyniec łąkowy. W niektórych miejscach występują duże i zwarte płaty zbiorowiska *Urtico-Aegopodietum*, z dominacją podagrycznika i pokrzywy zwyczajnej oraz z udziałem chmielu zwyczajnego i sadzka konopiastego. W ziołoroślach z pokrzywą rośnie także kolczurka klapowana *Echinocystis lobata*, ekspansywne pnącze azjatyckiego pochodzenia. W nadrzecznych ziołoroślach duży udział ma również bylica pospolita, kielisznik zaroślowy i tymotka łąkowa.

W wilgotniejszych miejscach licznie występują zbiorowiska łąkowe ze związku *Molinion*. Na południe od trzeciego starorzecza występują rozległe łąki, utworzone przez mozaikę słabo wykształconych zbiorowisk ze związków *Molinion* i *Arrhenatherion*, z małym udziałem niewielkich płatów turzycowisk *Caricetum gracilis* i muraw *Diantho-Armerietum*.

We wschodniej części, do lasu przylega mały fragment zbiorowiska ze związku *Molinion*, mocno zarastający przez kruszynę pospolitą. W runi licznie występuje czarcikęs łąkowy i krwiściąg lekarski. Wśród tych łąk porożrucane są kępy zarośli wierzbowych oraz małe płaty sitowia leśnego. Miejsca bardziej wyniesione i suchsze zajmują zubożałe florystycznie (zdegenerowane) fitocenozy ze związku *Arrhenatherion*. W większości płatów tego kompleksu łąk mniej lub liczniej występuje trzęślica modra. Bliżej Warty znajdują się duże powierzchnie odłogowanych pól.

● **Łąki Bleszeńskie** (tab. 30)

Są to bardzo duże powierzchniowo łąki, położone w południowej części miasta, między dzielnicami: Bleszno Południowe, Bór-Wypalanki i Brzeziny Wielkie. Są one przedzielone na dwie części przez ulicę Kusocińskiego.

W części północnej łąk przeważają dobrze wykształcone fitocenozy zespołu *Alopecuretum pratensis* z rzędu *Molinietalia caeruleae*. Ich ruń jest bujnie rozwinięta: tworzą ją głównie: wyczyniec łąkowy, kostrzewa łąkowa, chaber łąkowy, przytulia północna, kłosówka wełnista i wiechlina łąkowa.

Na siedliskach wyżej położonych występują zbiorowiska łąkowe, silnie zdegenerowane, z dominacją trzcinnika piaskowego. Licznie towarzyszy mu nawłóć późna, wrotycz pospolity i turzyca owłosiona. W miejscach najsuchszych i najuboższych edaficznie, o piaszczystym podłożu, stwierdzono rozległe płaty dobrze wykształconych muraw psammofilnych zespołu *Diantho-Armerietum*. Masowo rosną w nich typowe dla zespołu gatunki: goździk kropkowany, jastrzębiec kosmaczek i szczaw polny.

W środkowej części tego kompleksu znajdują się wilgotne łąki ostrożeńiowe *Cirsietum rivularis*, opisane w rozdz. 2.

Występują tu także różnej wielkości zagajniki słabo wykształconych, często w formie kadłubowej, zbiorowisk leśnych. Na suchszych wyniesieniach rosną brzoźowo-osikowe lasy, w drugiej klasie wieku. Aktualnie lasy te nie mają dużej wartości przyrodniczej, chociaż z pewnością stanowią wartościowe siedlisko, chociażby dla wielu gatunków żyjących tu zwierząt. Na skraju jednego z zagajników znaleziono rzadkiego i chronionego storczyka (6 okazów) – podkolana białego *Platanthera bifolia*.

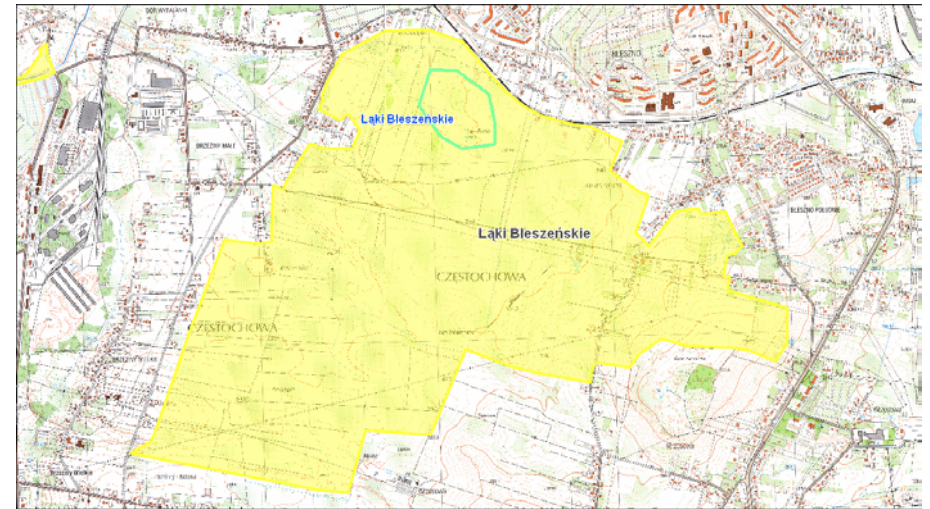
W części południowej rozciągają się bardzo duże powierzchniowo łąki, obecnie nie użytkowane. Tereny wyżej wyniesione zajmują słabo wykształcone fitocenozy z rzędu *Arrhenatheretalia*.

Wilgotniejsze obniżenia zajmują łąki dobrze wykształconej łąki ostrożeńiowej *Cirsietum rivularis*, a miejsca najwilgotniejsze – szuwar trzcinowy *Phragmitetum australis*. Bardzo liczne są tu zbiorowiska z wyczyńcem łąkowym. Po obu stronach ulicy Miodowej rozciągają się zdegenerowane łąki z dominacją trzcinnika piaskowego.

Dalej na południe, w pobliżu granicy miasta rosną zarośla wierzbowe słabo wykształconego zespołu *Salicetum pentandrocineræ*, z udziałem wierzby szarej i iwy. Ze wszystkich stron przylegają do nich rozległe powierzchnie zajęte przez trzcinnika piaskowego,

Łąki są poprzecinane głębokimi rowami, które dość mocno przesuszyły teren i prawdopodobnie przyczyniły się do ich degeneracji. Odnotowano tu także obecność storczyka listery jajowatej *Listera ovata*.

Łąki opisywanej części kompleksu generalnie są mało wartościowe przyrodniczo, utworzone przez mozaikę różnych, słabo wykształconych lub zdegenerowanych fitocenoz z rzędu *Molinietalia*, z dominacją wyczyńca łąkowego, ponadto z kłosówką wełnistą i z tomką wonną.

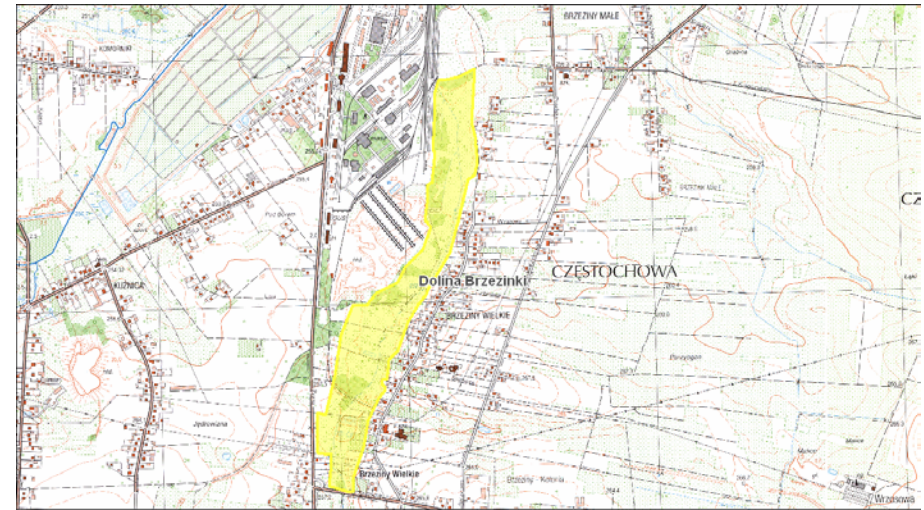
- **Dolina Brzezinki** (tab. 31)

Nieduża dolinka, wciśnięta między zakłady metalurgiczne w Sabinowie a łąki i pola uprawne Brzezin Małych. Płyńie tędy mała struga o naturalnym charakterze. Woda jest czysta i wolno płynąca. W dolinie występuje malownicza i wartościowa przyrodniczo mozaika zbiorowisk leśnych i łąkowych.

Najcenniejsze są znaczne powierzchnie łągu olszowo-jesionowego *Fraxino-Alnetum* - typu lasu obecnie wskutek melioracji zagrożonego.

Także łąki i kilka stawów, sztucznego pochodzenia korzystnie wpływają na różnorodność biologiczną tego miejsca.

Teren ten jest bardzo malowniczy krajobrazowo. Mimo małej wartości florystycznej i fitosocjologicznej ma duże znaczenie jako ostoja dla wielu gatunków zwierząt, dostarczając im miejsc do żerowania, gniazdowania i ukrycia się.

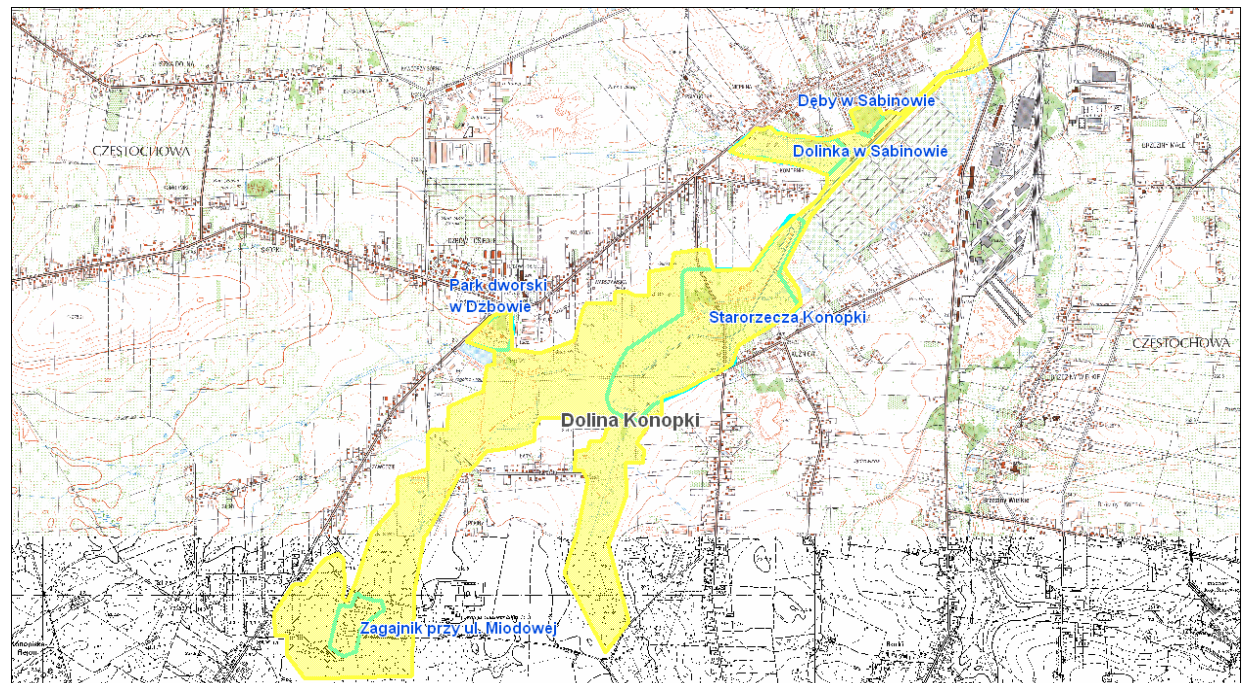
- **Dolina Konopki** (tab. 33-38)

Słabo zaznaczona w terenie dolina, biorąca początek w południowo-wschodniej części Czestochowy, w dzielnicy Dźbów.

Dominującymi ekosystemami są tu różnie wykształcone łąki: wyczyńcowe, rajgrasowe i trzęślicowe, oraz szuwały trzcinowe i trzcinnikowe.

W kilku miejscach zachowały się małe fragmenty łągów *Fraxino-Alnetum*.

W dolinie wyznaczono kilka stanowisk, opisanych dalej, tj.: Zagajnik przy ul. Miodowej (nr 38), Park dworski w Dźbowie (nr 37), Starorzecza Konopki (nr 35), Dolinkę w Sabinowie (nr 34) i Dęby w Sabinowie (nr 33).

- **Łąki w Dźbowie** (tab. 39-40)

W dzielnicy Dźbów, między osadami Skorki i Gliny, rozciąga się bardzo duży powierzchniowo kompleks łąkowy. Na dominującym od północy wyniesieniu są rozległe i malownicze łąki, ze słabo wykształconymi zbiorowiskami, w których dominuje moga trzcinowata i trzcinnik paskowy oraz płatami z dominacją kłósówki i złocienia łąkowego.

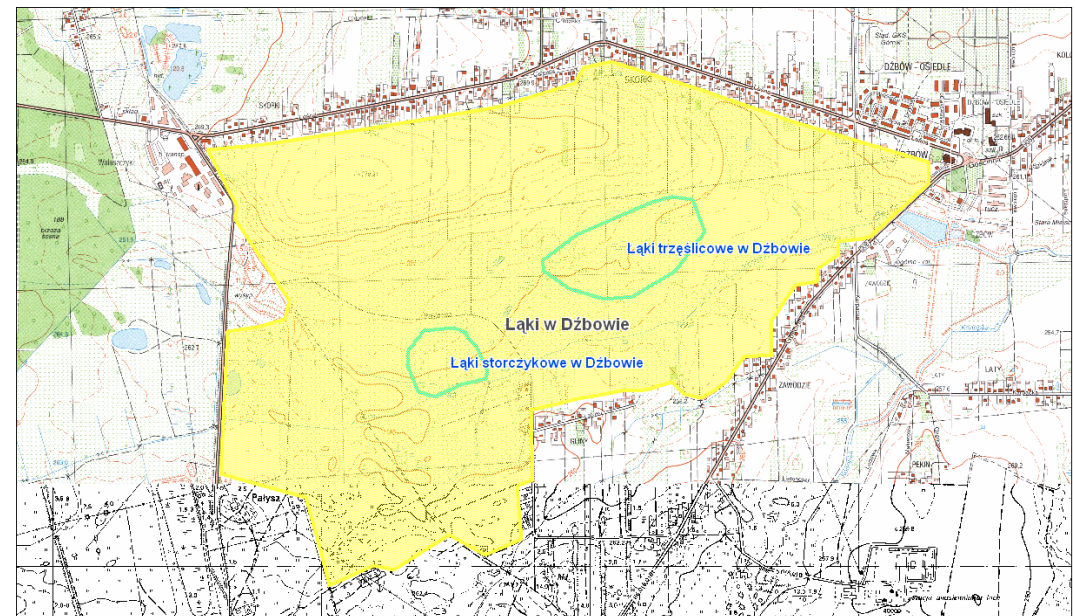
Na niżej położonych siedliskach wilgotnych i żyznych wykształciły się fitocenozy z rzędu *Molinietalia*, a wśród nich łąki trzęślicowe z zespołu *Molinietum caeruleae* (są opisane w rozdz. 2), z masowo rosnącym kosańcem syberyjskim. Znajduje się tu także cenna przyrodniczo łąka rajgrasowa *Arrhenatheretum medioeuropaeum*, z wyjątkowo licznie tu występującym podkolanem białym *Platanthera bifolia* i mleczykiem dachówkowatym *Gladiolus imbricatus*.

Wśród łąk występują liczne zawodnione niecki, oczka wodne oraz młaki, porośnięte roślinnością szuwarową i kępami wierzby szarej. Rośnie w nich kosaciec żółty, pałka szerokolistna i sit rozpierzchły.

Ponadto w kompleksie tym występują jeszcze niewielkie płyty torfowiska przejściowego i zbiorowisk szuwarowych, z udziałem wełnianki wąskolistnej, skrzypu błotnego i bagiennego, siedmiopalcznika błotnego i krwawnicy.

Uwzględniając całokształt walorów przyrodniczych i krajobrazowych łąk w Dźbowie, uważa się iż teren ma bardzo duże znaczenie dla regionalnego systemu ochrony przyrody.

Ze względu na duże walory krajobrazowe, miejsce występowania chronionych gatunków roślin (także zwierząt, np. derkacz) powinien być on chroniony w randze Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego.

- **Łąki w Kawodrzy** (tab. 41-42)

Jest to rozległy kompleks łąk, usytuowanych między ul. Wilgową a Konwaliową. Są one w różnym stopniu wykształcone i zachowane. Blżej ciekłu zbiorowiska łąkowe są lepiej wykształcone. Tworzą mozaikę różnej wielkości płatów.

W miejscach wilgotniejszych występują fitocenozy *Cirsietum rivularis*. Miejsca bardziej wilgotniejsze zajmują małe płaty *Scirpetum silvatici*. Miejsca niżej położone, wilgotniejsze zajmują płaty zbiorowiska z dominacją *Agrostis canina ssp. stolonifera* i *Menyanthes trifoliata*. Sąsiadują z nimi często duże powierzchniowo fitocenozy *Alopecuretum pratensis*.

Obok fitocenz zespołu *Cirsietum rivularis*, występują niewielkie płaty *Caricetum gracilis*, *Scirpetum silvatici*, nieco większe *Typhetum latifoliae*. *Veronica longifolia*, *Lathyrus pratensis* i *Galium mollugo*.

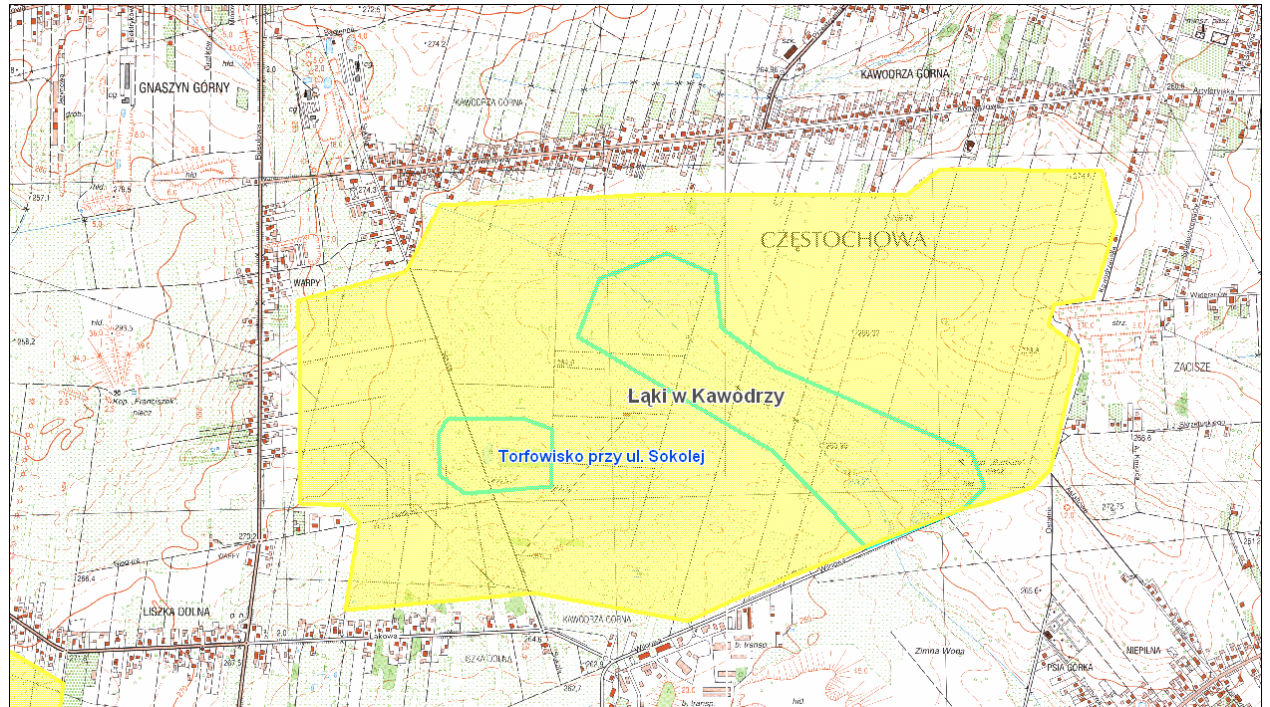
Tereny bardziej wyniesione i suchsze zajmują słabiej wykształcone zbiorowiska ze związku *Arrhenatherion elatioris*. Są one mniej bujne i uboższe florystycznie. W jednych fitocenozach dominuje *Holcus lanatus*, w innych *Anthoxanthum odoratum*.

Wśród łąk rośnie olbrzymia osika (o średnicy ok. 80 cm), dwupniowy dąb szypułkowy (o średnicy ok. 50 cm każdy) i brzoza brodawkowata (również o średnicy ok. 50 cm). W pobliżu dębu stwierdzono występowanie kukułki szerokolistnej *Dactylorhiza majalis*.

Opisywana dolina charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem roślinności.

Wiele fitocenz zbiorowisk tworzących kompleks łąk jest dobrze wykształconych i zachowanych.

Do niedawna łąki te były jeszcze użytkowane, o czym świadczy brak sukcesji wtórnej w kierunku lasu na większości terenu a tam gdzie się ona zaznacza to jest dopiero na początkującym etapie.

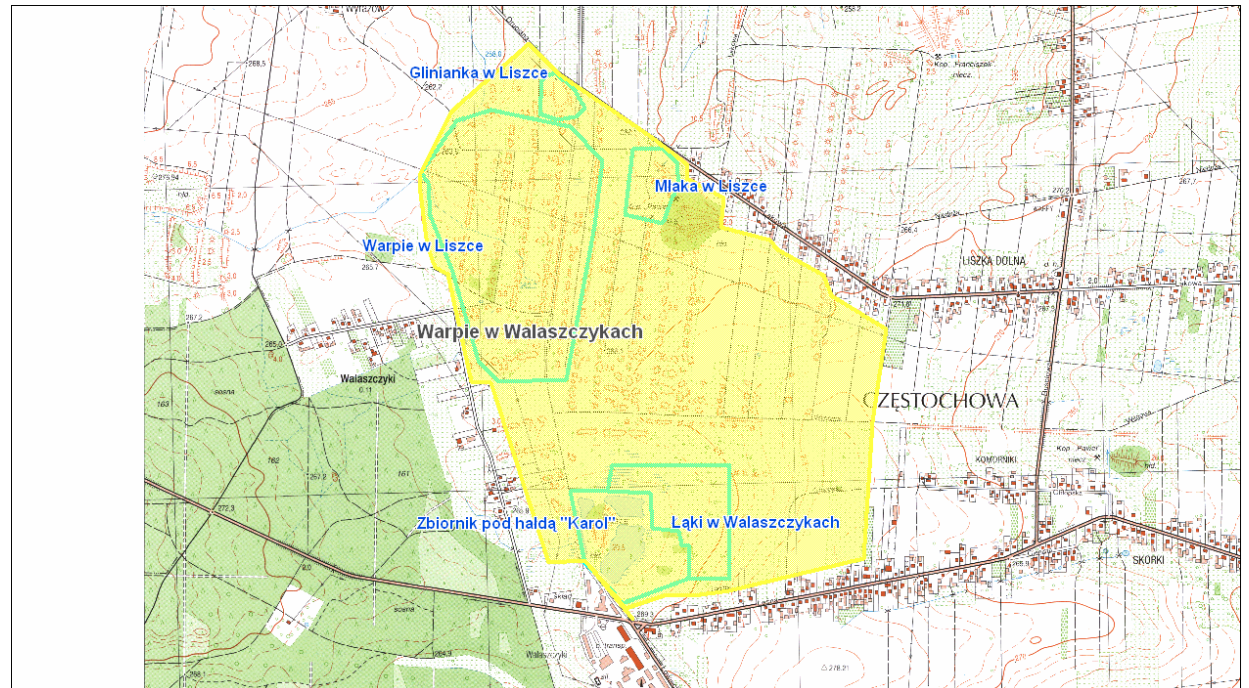

- **Warpie w Walaszczkach**

(tab. 43-47)

Jest to bardzo duży obszar w zachodniej części Częstochowy, w dzielnicy Dźbów - Skorki, przy granicy z gminą Blachownia.

Są to tereny po dawnej eksploatacji rud żelaza, z hałdami, warpiami, nieckami wodnymi i łąkami, obecnie nie użytkowane, tworzące swoistą mozaikę różnych ekosystemów. W części północnej tego kompleksu, bliżej miejscowości Liszka Dolna, dominującym elementem rzeźby są tu tzw. warpie, opisane dalej przy stanowiskach jako „Warpie w Liszce” (nr 45). Pod hałdą kopalni „Paweł” znajduje się „Młaka w Liszce” (opis w pkt.46.), w części południowej znajdują się Łąki w Walaszczkach (opis w rozdz. 1 i 2).

- **Łąki w Gnaszynie**

(tab. 48)

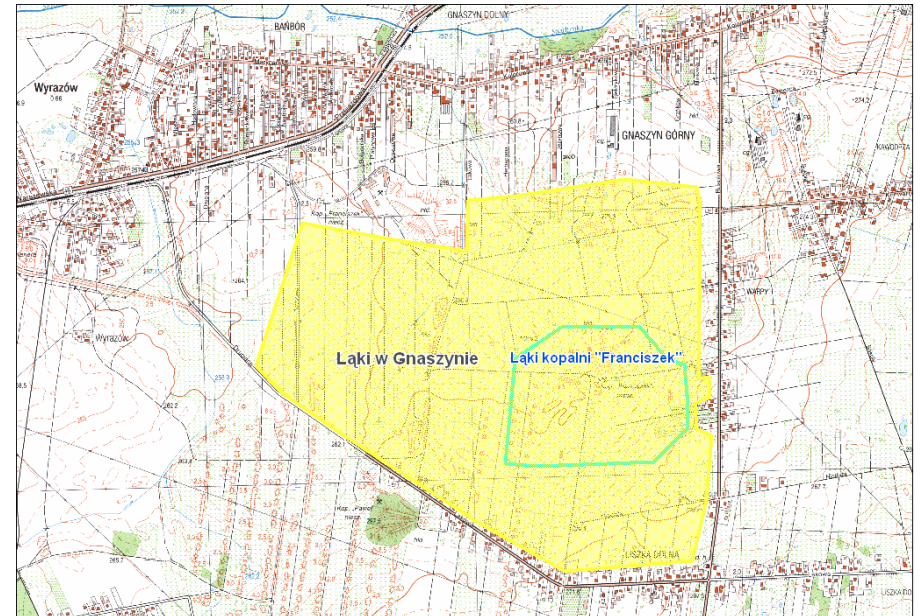
Jest to bardzo rozległy kompleks łąkowy, położony między ulicą Lakową, Busolową i Kolorową, obecnie nieużytkowany. Jest porośnięty bardzo słabo wykształconymi zbiorowiskami łąkowymi z klasy *Molinio-Arrhenatheretea* i szuwarowymi, z zachodzącą sukcesją wtórną w kierunku lasu. Duże powierzchnie terenu od strony szosy porastają fitocenozy z dominacją *Calamagrostis epigeios*. Natomiast w obniżeniach, na siedliskach silnie wilgotnych lub podtopionych, występują płaty zbiorowiska *Phalaridetum arundinaceae* i niewielkie płaty *Caricetum gracilis*.

W największym obniżeniu znajduje się mały zbiornik wodny, w większości porośnięty przez *Potamogeton natans*. W pobliskiej niedużej podtopionej młacie licznie rośnie *Comarum palustre*. Występują tu także fragmenty słabo wykształconego *Cirsietum rivularis*. Dużą powierzchnię (ok. 1,5 ha) na omawianym terenie zajmuje zbiorowisko z dominacją *Betonica officinalis*.

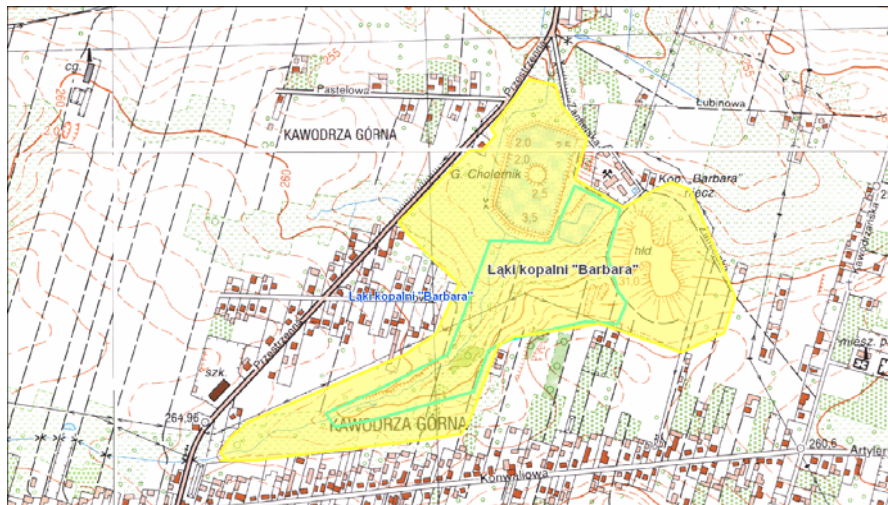
W pobliżu hałdy występuje duży płat słabo wykształconego zbiorowiska *Phragmitetum australis* oraz duże powierzchnie dobrze wykształconego *Alopecuretum pratensis*. Szczytowe partie hałdy w większości porośnięte są roślinnością zielną o charakterze słabo wykształconych zbiorowisk łąkowych z rzędu *Arrhenatheretalia*, z niewielkim udziałem krzewów.

W miejscach wilgotniejszych, w obniżeniu między hałdami, stwierdzono populację *Epipactis palustris* (7 okazów kwitnących, 11-płonych). Storzycyk ten występuje w zbiorowisku z dominacją *Calamagrostis epigeios*, na siedlisku podmokłym. Po północno-zachodniej stronie hałdy stwierdzono dużą populację (cn. 50 os.) *Platanthera bifolia*.

Omawiany kompleks ma duże walory krajobrazowe. Charakteryzuje się dużą bioróżnorodnością, chociaż poza fitocenozami z rzędu *Molinietalia* nie przedstawia większych wartości przyrodniczych.

- **Łąki kopalni „Barbara”** (tab. 49)

Znajdują się w Kawodrzy.

Jest to zróżnicowany florystycznie, mozaikowy układ zbiorowisk wilgotnych łąk, szpalerów łąkowych nad strugą oraz rozprzestrzeniającego się szuwaru trzcinowego i szerokopałkowego, a także bogatych zbiorowisk nadwodnych (epilitoralowych i litoralowych), otaczających zbiorniki wodne.

Na najbogatszej florystycznie łące z rzędu *Molinietalia* znajduje się liczna populacja kukułki szerokolistnej *Dactylorhiza majalis*, której towarzyszą: krwawnica pospolita *Lythrum salicaria*, ostrożeń łąkowy *Cirsium rivulare* i tojeść pospolita *Lysimachia vulgaris*. Ekosystemom łąkowym towarzyszą niestabilne (nieklimaksowe) zbiorowiska antropogeniczne porastające stoki i wierzchołki rekultywowanej hałdy pokopalnianej.

Opisane zbiorowiska roślinne są miejscem bytowania bogatej fauny bezkręgowców. Spośród gatunków chronionych występuje tygrzyk paskowany *Argiope bruennichi*. Stawy są ważnym miejscem rozrodu płazów: głównie ropuchy szarej *Bufo bufo* i żaby trawnej *Rana temporaria*. Spośród ptaków, w kompleksie łąkowym po północnej stronie hałdy pod koniec lat 90-tych ubiegłego wieku gatunkiem lęgowym była czajka.

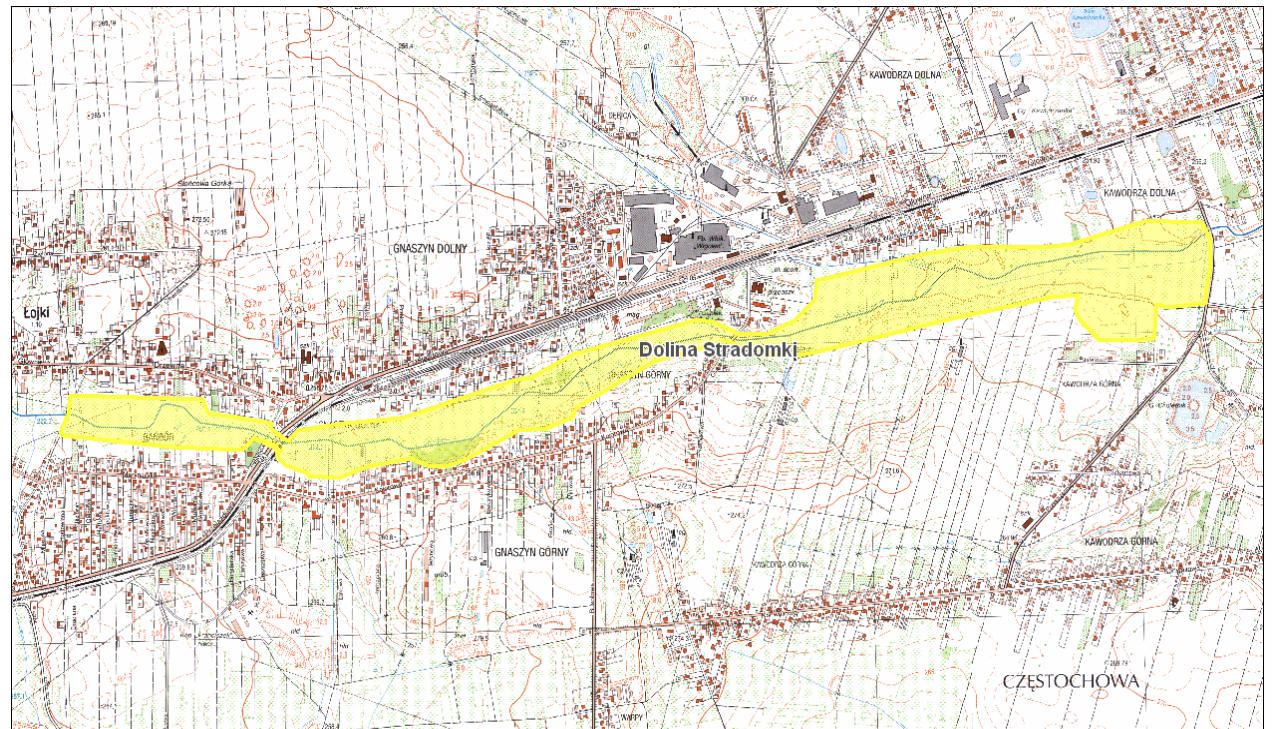
- **Dolina Stradomki** (tab. 52)

Dolina Stradomki znajduje się zachodniej części Częstochowy, pomiędzy Gnaszynom Dolnym a Kawodrzą Dolną. Rzeka ma uregulowane koryto, o szerokości ok. 3 m. Woda wydaje się być czysta. Na pewno żyją w niej ryby, o czym pośrednio świadczą obserwacje zimorodków. Brzegi masowo porasta szuwar jeżogłówki gałęzistej *Sparganio-Glycerietum fluitantis* i mozgi trzciniowatej. Terasa doliny jest porośnięta różnymi zbiorowiskami łąkowymi i szuwarowymi. Głównie dominuje trzcina pospolita i trzcinnik piaskowy, w suchszych miejscach – śmiełek darniowy. W wilgotniejszych miejscach są małe płyty sitowia leśnego. Dawniej były to kośne łąki.

W Gnaszynie, naprzeciw dworca PKP, zachował się duży zagajnik o lęgowo-olszowym charakterze. Od południa przylega on do domów przy ulicy Kolorowej. Drzewostan tworzą: olcha czarna, wierzba biała, brzoza brodawkowata, osika i dąb szypułkowy. Ma on około 80 lat. W warstwie dolnej drzew rośnie jarzab, kruszyna, czeremcha europejska, wiąz szypułkowy oraz gatunki obce: klon jesionolistny, robinia, grusza i jabłoń. Podszyt tworzy głównie bez czarna i leszczyna. Licznie występuje chmiel.

W innych miejscach doliny również występują lęgowe zagajniki, ale dużo mniejsze powierzchniowo.

Generalnie dolina przedstawia się pod względem przyrodniczym stosunkowo ubogo. Pełni jednak funkcję ważnego korytarza ekologicznego. Chętnie jest odwiedzana przez zwierzęta, w tym nawet tak okazałe jak sarna i dzik.

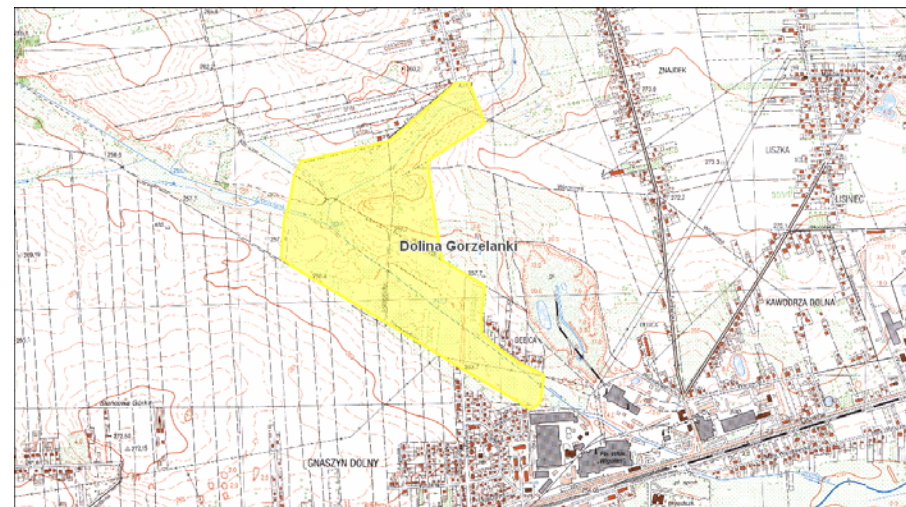

- **Dolina Gorzelanki** (tab. 54)

Strefa obejmuje fragment doliny potoku Gorzelanka w dzielnicy Gnaszyn Dolny oraz fragment doliny bezimiennego potoku (lewego dopływu Gorzelanki), który bierze początek w dzielnicy Wielki Bór. Celem ochrony są wilgotne i podmokłe łąki oraz fragmenty zarośli łęgowych z dominującą olchą czarną, ciągnące się wzdłuż koryta Gorzelanki na odcinku między ulicami Łomżyńską i Wygodną. Występują tu szereg gatunków charakterystycznych dla tego typu zbiorowisk, wśród nich podlegająca ochronie kukułka szerokolistna *Dactylorhiza majalis*. Z pozostałych stwierdzonych gatunków na uwagę zasługują: siedmiopalecznik błotny *Comarum palustre*, gorysz błotny *Peucedanum palustre* i kosaciec żółty *Iris pseudacorus*.

Łąki, stanowiące przedmiot ochrony, są zbiorowiskiem półnaturalnym, rozwijającym się na glebach ilasto-gliniastych i utrzymującym się w wyniku ekstensywnego użytkowania, polegającego na corocznym koszeniu i umiarkowanym wypasie. Konsekwencją regulacji Gorzelanki jest także postępujące osuszenie sąsiadujących z nią łąk, co faworyzuje ekspansywne gatunki traw, takie jak trzcina pospolita i mozga trzcinowata.

Ostatnio pojawiło się kolejne zagrożenie w postaci wielkiej odkrywki pokładów gliny wykopane wzdłuż ulicy Wigoniowej, równoległe do potoku Gorzelanka. Doprowadziło to nieodwracalnego zniszczenia dużego kompleksu wilgotnych łąk i torfowisk niskich.

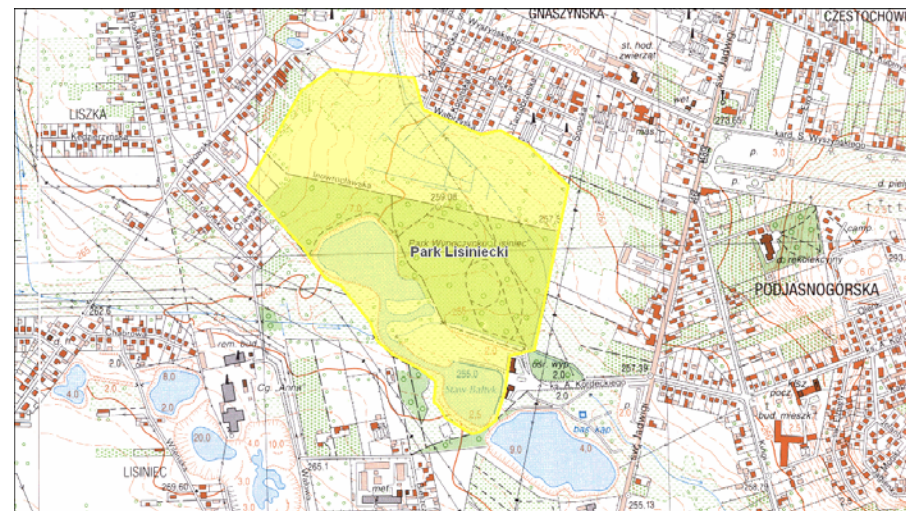
- **Park Lisiniecki** (tab. 57)

Strefa obejmuje północną odnogę zbiornika Bałtyk wraz z otaczającymi ją zaroślami i luźnym drzewostanem oraz kompleksem leśno-łąkowym, leżącym na terenie parku wypoczynku Lisiniec. Północną granicę strefy wyznacza przedłużenie linii ulic Orawskiej i Wałbrzyskiej. Na terenie strefy dominują sztuczne drzewostany o przypadkowym i niespotykanym w naturalnych zbiorowiskach leśnych składzie gatunkowym. Dominujący udział mają w nim różne gatunki topól (osika, kanadyjska), wierzb (iwa, krucha, purpurowa) i lipa drobnolistna. Ponadto pojedyncze okazy dębu szypułkowego, buka i klonu zwyczajnego.

W warstwie krzewów występują głogi (jednoszyjkowy i dwuszyjkowy), śnieguliczka, tarnina, dereń świdwa, trzmielina pospolita, bez czarny i róża dzika. Roślinność runa jest uboga i słabo rozwinięta, z przewagą pospolitych gatunków: kuklik pospolity i zwisły, przetacznik leśny, dąbrówka rozłogowa, podagrycznik pospolity i konwalia majowa. Z gatunków chronionych rosną: bluszcz pospolity *Hedera helix* i kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*.

W zbiorniku wodnym występują zespoły wodnych roślin: rdestnicy pływającej *Potamogeton natans*, jaskra krążkolistnego *Batrachium circinatum* i wywłócznika kłosowego *Myriophyllum spicatum*.

W strefie brzegowej występują: rzepicha ziemnowodna *Rorippa amphibia*, ponikło wodne *Eleocharis palustris* i żabieniec babka wodna *Alisma plantago-aquatica*, oraz szuwały: tataraku zwyczajnego *Acoretum calami*, jeżogłówki gałęzistej *Sparganium erecti*, szerokopalkowy *Typhetum latifoliae*, trzcinowy *Phragmitetum communis* i oczeretu jeziornego *Scirpetum lacustris*.

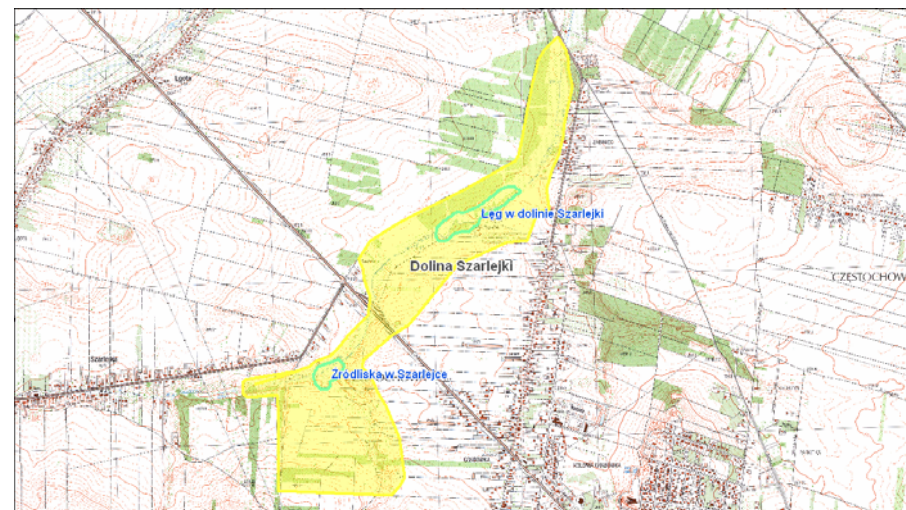
- **Dolina Szarlejki** (tab. 60, 61)

Strefa obejmuje cały, leżący w granicach miasta, odcinek doliny rzeki Szarlejki, zwanej niekiedy Białą lub Białką a nawet zupełnie błędnie – Kocinką, wraz z przylegającym od strony północno-zachodniej fragmentem lasu mieszanego.

Najcenniejszą część strefy stanowi koryto Szarlejki, wraz z otaczającym go, dobrze zachowanym lasem łągowym olszowo-jesionowym.

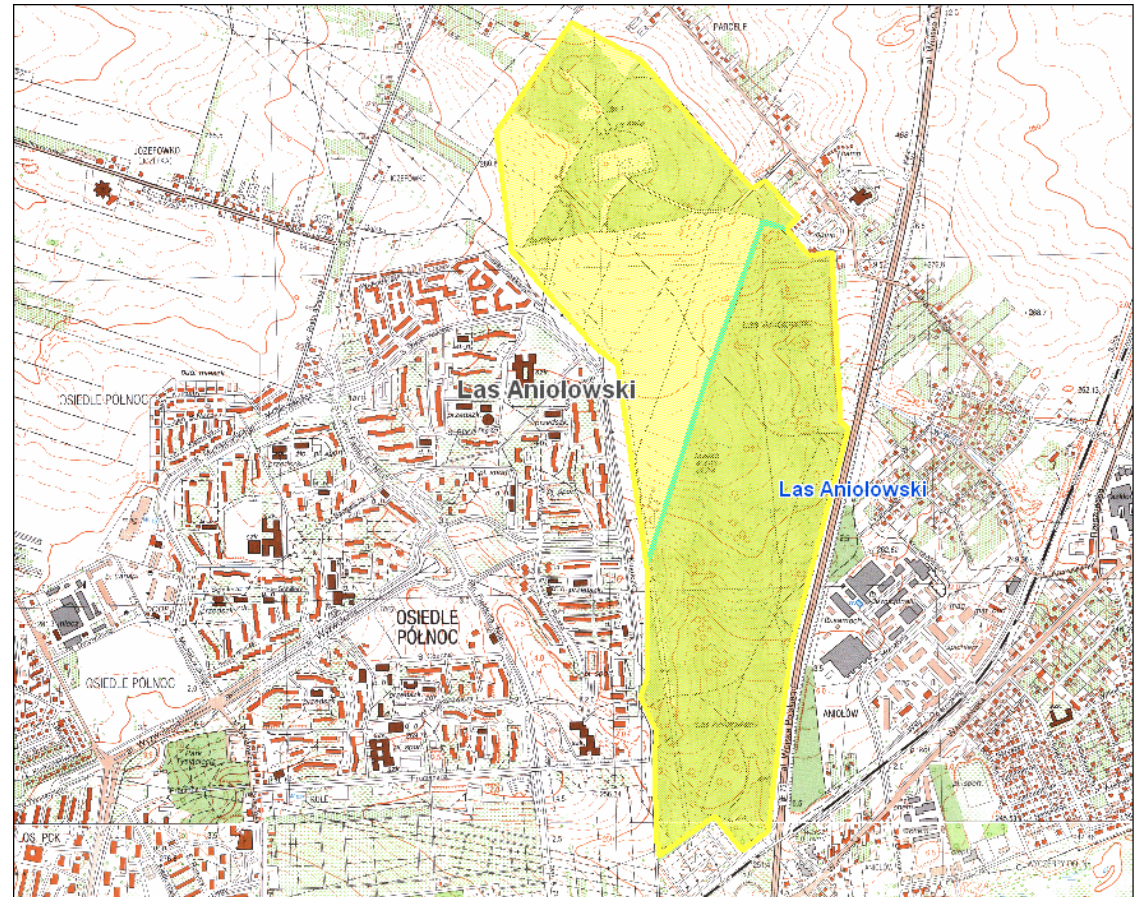
Dolina Szarlejki w obecnym stanie utraciła wiele wartości przyrodniczych w wyniku przeprowadzonej kilka lat temu regulacji rzeki. Doprowadziło do osuszenia łąk i zniszczenia starorzeczy oraz oczek wodnych.

Osuszenie doliny spowodowało ekspansję niekontrolowanego budownictwa w kierunku koryta rzeki, powodującą nieodwracalne zmiany w krajobrazie doliny.

- **Las Aniołowski** (tab. 62)

Las Aniołowski znajduje się w północnej części Częstochowy, między dzielnicą Północ a Aniołowem. Stanowi największy powierzchniowo (ok. 100 ha) kompleks parkowo-leśny w obszarze miasta. Dominującym ekosystemem jest pochodzący z nasadzenia las o przypadkowym składzie gatunkowym. Drzewostan jest utworzony głównie przez brzozę brodawkowatą, grab pospolity i topolę osikę oraz w mniejszym stopniu przez sosnę zwyczajną, świerk pospolity, lipę drobnolistną, olszę czarną, dąb czerwony i szypułkowy. W warstwie podszytu występują: jarzab pospolity, bez czarny, dereń świdwa, śnieguliczka biała. W runie dominuje niecierpek drobnokwiatowy *Impatiens parviflora* oraz płożąca forma bluszczu pospolitego *Hedera helix*.

5. Opis stanowisk (na mapie kolor niebieski)

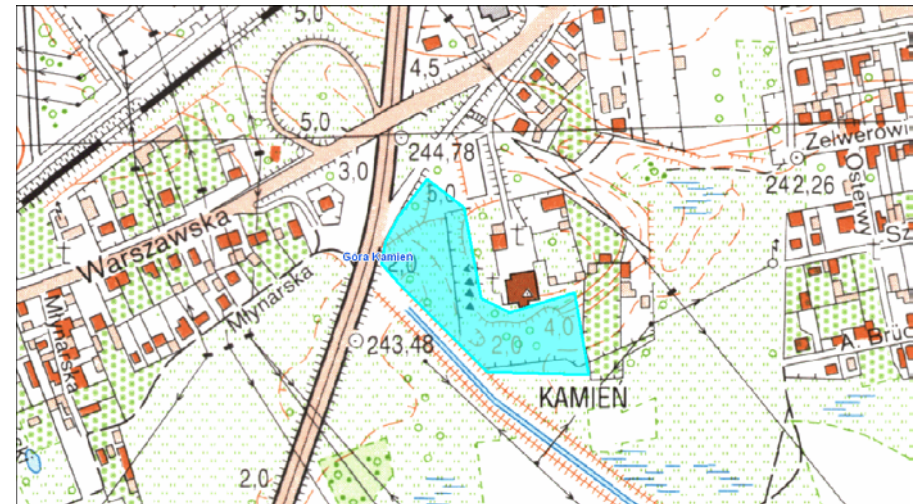
1. Góra Kamień

Góra Kamień znajduje się w Aniołowie – północno-wschodniej dzielnicy Częstochowy. Jest ona oddalona o 650 metrów od rzeki Warty i stanowi północne ograniczenie jej doliny. Widoczna jest także z drogi szybkiego ruchu dk.1. Na płaskim wierzchołku wzgórza jest kościół pod wezwaniem Opatrzności Bożej.

Od strony zachodniej znajdują się wapienne wychodnie, tworzące skalny mur o wysokości około 5 metrów. Dzięki całkowitemu odsłonięciu i tym samym dużej insolacji jest ona porośnięta roślinnością kserotermiczną. Od góry na skałę wkracza leszczyna, natomiast u jej podstawy występuje flora synantropijna i ruderalna. Poniżej skały leży nieduża, podmokła łąka, porośnięta wymienionymi ziołoroślami.

Południowe zbocza są ukryte w cieniu okazałych drzew, tworzących od strony Warty spory, grądowy zagajnik, utworzony głównie przez lipę drobnolistną i wierzbę białą. W środku zagajnika jest małe oczko wodne, pokryte rzesą drobną *Lemna minor*.

W skalnej wychodni znajduje się Jaskinia w Kamieniu, o długości około 120 metrów. Góra Kamień, dzięki wyjątkowemu nagromadzeniu różnorodnych siedlisk przyrodniczych, malowniczej wychodni skalnej, dodatkowo naznaczonej procesami krasowymi, oraz interesującej przeszłości historycznej, jest miejscem o bardzo dużej wartości. Z pewnością zasługuje na turystyczne udostępnienie, z wyznakowaniem odpowiedniej ścieżki dla zwiedzających oraz umieszczeniem tablicy informacyjnej.

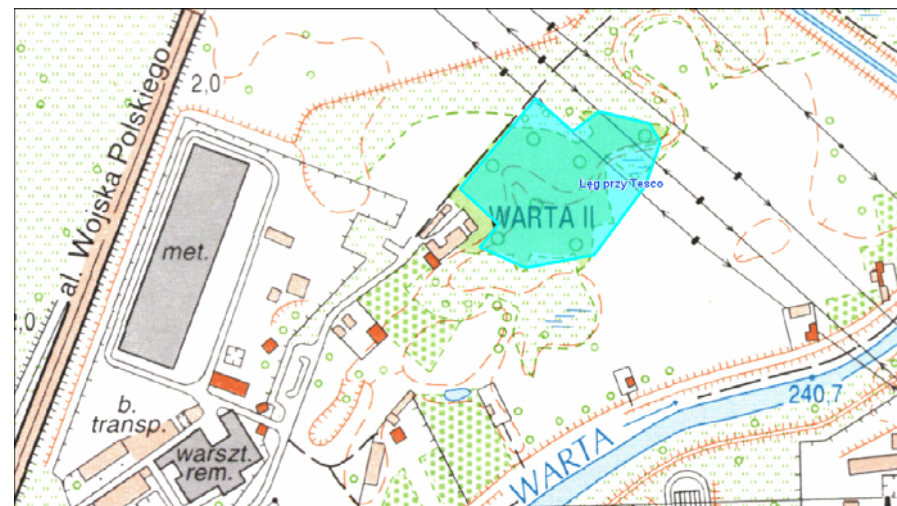

2. Łęg przy Tesco

W sąsiedztwie hipermarketu Tesco, na przedłużeniu ulicy Drogowców zachował się niewielki zagajnik leśny, posiadający cechy lasu łąkowego. Jego drzewostan tworzy głównie olcha czarna z nieznaczną domieszką jesionu wyniosłego i wierzby białej. W sąsiedztwie budynku rośnie okazała lipa drobnolistna, kilka starych krzewów leszczyny oraz zapewne wsadzone przez człowieka jabłonie. Podszyt tworzą następujące krzewy: kalina pospolita, bez czarny, topola osika, głogi *Crataegus sp.*, dąb szypułkowy i leszczyna. W runie występują typowe gatunki łąkowe, takie jak pokrzywa zwyczajna, przytulia czepna, tojeść pospolita i kulik pospolity. Ponadto stwierdzono chronioną listerę jajowatą *Listera ovata*. Zwracają uwagę pnące się na pokrzywach dorodne okazy pasożytniczej kianianki *Cuscuta europaea*.

We wnętrzu lasu ukryte jest mocno wypłycone już starorzecze, w znacznej mierze wypełnione rumoszem drzewnym i liśćmi. Na odsłonięciach dna rosną kosaciec żółty i tojeść rozesłana. W miejscach ze stagnującą wodą zachodzą intensywne procesy gnilne. W głębszej części zbiornika lustro wody pokryte jest kożuchem rzęsy drobnej *Lemna minor*. Najbardziej na zachód wysunięta i wychodząca poza granicę lasu część starorzecza została niestety zasypana odpadami.

Las ten, znajdujący się w bezpośrednim sąsiedztwie terenów zurbanizowanych, stanowi ważną enklawę przyrodniczą, w której egzystuje wiele gatunków zwierząt, w szczególności ptaków, a także owadów, m.in. motyli nocnych i chrząszczy.

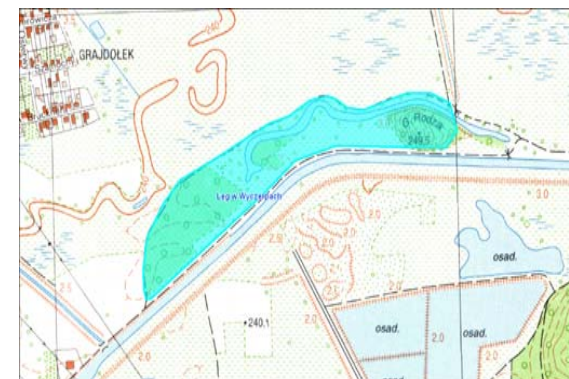

3. Łęg w Wyczerpach

Na wysokości Wyczerp, między Wartą a starorzeczem, rośnie dość duży, izolowany zagajnik leśny. Ma on charakter łęgu wierzbowo-topolowego. Drzewostan tworzy topola czarna, wierzba biała i krucha, brzoza brodawkowata, olcha czarna i jesion. Warstwę krzewów stanowią różne gatunki krzewiastych wierzb (purpurowa i wiciowa), trzmielina zwyczajna, czeremcha zwyczajna i bez czarny.

Ocalały w tym miejscu płat łęgu nie jest jednorodny. W części wschodniej nosi wyraźnie ślady antropogenicznych przekształceń. Ich główną przyczyną jest przesuszenie, za sprawą którego nastąpiło zubożenie runa, zaś w drzewostanie zaznaczył się proces gładowienia: podrosty dębu szypułkowego i jaworu. Ponadto są tu obecne neofity, takie jak robinia akacjowa, klon jesionolistny, czy czeremcha amerykańska. W kierunku wschodnim las przybiera coraz bardziej naturalny charakter i charakterystyczną fizjonomię, za sprawą wspinającego się na drzewa chmielu zwyczajnego.

Obok łęgu znajduje się starorzecze Warty, tworząc razem zwarty kompleks łęgowy, bardzo dużej wartości przyrodniczej i krajobrazowej. Na tym odcinku terenu Warta płynie uregulowanym kanałem, od strony południowej zabezpieczonym wałem przeciwpowodziowym.

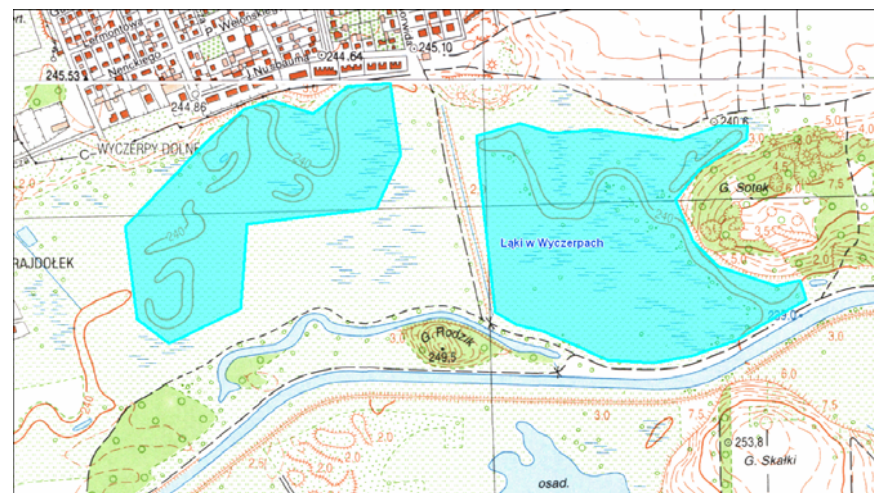

4. Łąki w Wyczerpach

Tuż pod zachodnim zboczem Góry Sołek, na południe od Wyczerp, rozciągają się rozległe połacie podmokłych łąk oraz ukryte wśród trzcinowisk starorzecza. Starorzecza są pozostałością po dawnym biegu Warty, widocznym wyraźnie na przedwojennych mapach. Obecnie są one pofragmentowane i na różnych etapach zarastania. Dzięki temu można tutaj zobaczyć różnego rodzaju szuwały i przykłady roślinności wodnej. Rosną tutaj m.in.: kosaciec żółty, pałka szerokolistna i wąskolistna, rdestnica pływająca, rzepicha ziemnowodna, tatarak, trzcina i żabieniec babka wodna.

Starorzecza te, oraz nieduże oczka wodne powstałe na wyrobiskach piaskowych, są porzucane wśród rozległych łąk. Łąki te nie są aktualnie użytkowane. W większości są porośnięte przez rozległe szuwały mozgi trzcinowatej, z dużym udziałem pokrzywy i kupkówki. W miejscach wilgotniejszych, na znacznie mniejszej powierzchni, występują płaty słabo wykształconego szuwalu trzcinowego.

Na uwagę zasługują tutaj zróżnicowane bagienne zespoły roślinne oraz stanowiska rzadko spotykanych zwierząt, takich jak kumak nizinny, błotniak stawowy, kszyk, przepiórka i brodziec krwawodzioby.

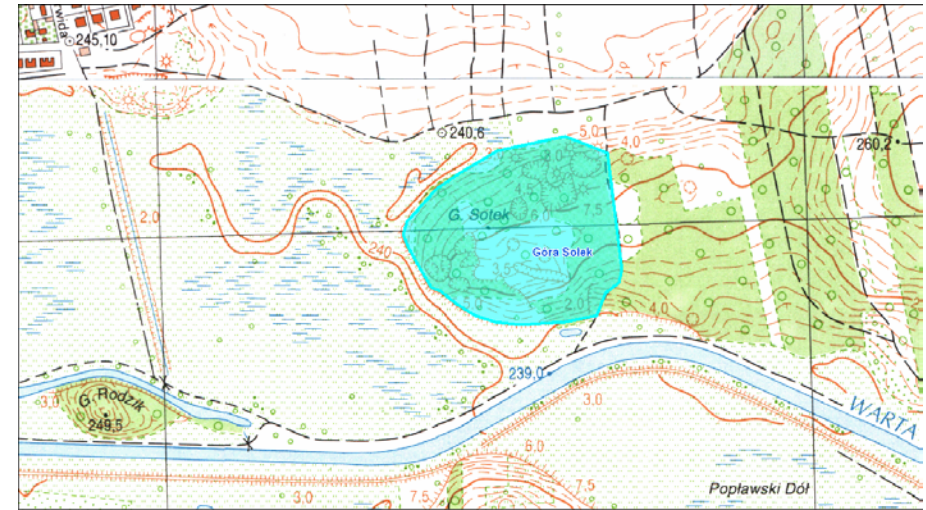
5. Góra Sołek

Góra Sołek, zwana także Górą Sotek, ma wysokość 254 m npm i znajduje się na lewym, północnym brzegu Warty, w pobliżu Wyczerp Dolnych. Jest w przeważającej części porośnięta lasem, złożonym głównie ze sztucznych nasadzeń sosny i modrzewia. W domieszce występuje ponadto brzoza brodawkowata, czeremcha amerykańska, dąb czerwony, jarzab pospolity, klon zwyczajny, lipa drobnolistna, orzech włoski, robinia akacjowa i topola osika. W podszycie rośnie głównie bez czarny i chmiel zwyczajny. W górnej części północnego zbocza zachował się stary sad jabłoniowy i to chyba właśnie on przedstawia najciekawszy w tym lesie obraz, zwłaszcza w okresie kwitnienia.

Przyległe do rzeki zbocza w wielu miejscach są rozryte przez dzikie wyrobiska piasku i wapienia. W pobliżu wyrobisk, na piaszczystych, słabo wykształconych glebach rozwinęły się murawy psammofilne. Są one typowo rozwinięte i należą do zespołu murawy goździkowo-zawciągowej *Diantho-Armerietum elongatae*. Oprócz charakterystycznych dla zespołu roślin (goździk kropkowany, lepnica zwisła, rozchodnik ostry, szczaw polny, zawciąg) występuje tu także pięciornik pagórkowaty *Potentilla collina*.

Fragment południowo-zachodniego zbocza jest odkryty i zajęty przez nawapienne murawy kserotermiczne i ciepłolubne zarośla. Spośród wielu gatunków rosną tu: czyściec prosty, dąbrówka kosmata, komonica zwyczajna, krwiściąg mniejszy, kupkówka, krzyżownica., macierzanka zwyczajna, posłonek rozestłany, poziomka twardawa, przetacznik kłosowy, zaraza *Orobanche sp.*, złocień pospolity, żmijowiec zwyczajny *Echium vulgare*. W miejscu tym rosną też krzewy i młode drzewa, reprezentowane przez gruszę polną i głogi.

Z tego punktu roztacza się rozległy widok na rozlewiska Wyczerp i Aniołowa, na wzgórze Skalki i bardziej odległe: Górę Osona, Hutę Częstochowa, stumetrowy komin WPEC i katedralne wieże. Góra Sołek jest bardzo dobrym punktem widokowym.

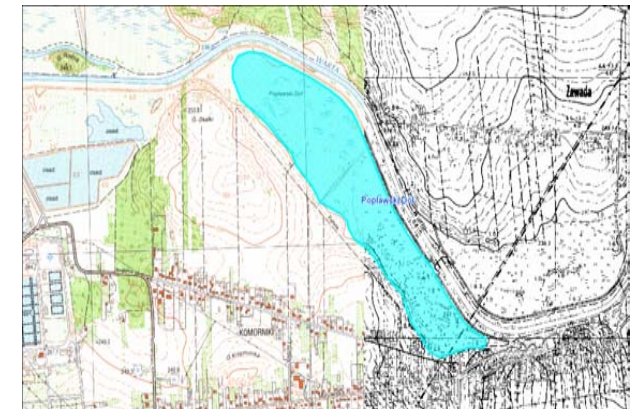

6. Popławski Dół

W dzielnicy Mirów, między korytem Warty a ulicą Falistą znajduje się godny uwagi kompleks przyrodniczy, na który składają się: rozległe, ciągnące się z północnego zachodu na południowy-wschód starorzecze; łąki użytkowe, oraz fragment opadającego ku starorzeczu stoku doliny. Całość tworzy malowniczą mozaikę ekosystemów. Jedną z części starorzecza jest zasilana wodami wysiękowymi. Płat łąki w zachodniej części Popławskiego Dołu jest koszony na początku lata. Ta forma użytkowania doprowadziła do wykształceniu się na silnie próchniczej glebie zbiorowiska z klasy *Molinio-Arrhenatheretea*.

W sąsiedztwie starorzecza roślinność łąkowa przechodzi w zbiorowiska szuwarowe. Przy brzegu starorzecza wykształcony jest wąskim pasem szuwar z mozgą trzcinową i jeżogłówką gałęzistą. Obecne są również płaty tataraku i manny mielec. Wyplycenia w środkowej części zbiornika porasta pałka wąskolistna. Nad brzegiem występują też drzewa: wierzba krucha i olsza czarna, tworzące w niektórych miejscach skupienia.

Stok doliny nad starorzeczem porasta mozaika muraw napiaskowych i kserotermicznych. Występują tu m.in. następujące gatunki roślin: zawciąg pospolity, jastrzębiec kosmaczek, lnica pospolita, lepnica rozdęta, rzepik pospolity, starzec Jakubek, dziurawiec zwyczajny, wilczomlecz sosnka, babka lancetowata, koniczyna polna, świerzbica polna i przetacznik kłosowy. Opisanie wyżej biotopy stanowią również dogodne miejsce bytowania dla niektórych gatunków ptaków, wśród nich rzadkiego rycyka, którego można zaobserwować żerującego na łące. Na zwieszających się nad starorzeczem gałęziach drzew buduje swoje gniazda remiz.

7. Skarpa w Mirowie

Przy ulicy Skarpowej znajduje się charakterystyczna forma geomorfologiczna, od której pochodzi nazwa tej ulicy. Jest to stroma skarpa opadająca ku terasie rzeki zaledwie kilkanaście metrów od koryta. Z górnej części stoku wystają okazałe wychodnie wapienne. Ze szczytu roztacza się widok na dolinę Warty i uregulowane na tym odcinku koryto rzeki. W odległości ok. 500 m w górę rzeki znajduje się betonowy jaz.

Skarpę porasta murawa kserotermiczna z klasy *Festuco-Brometea*. Ma ona zubożały skład, co może w pewnym stopniu wynikać z północnej ekspozycji stoku.

Stwierdzono w niej następujące gatunki: rajgras wyniosły, przelot pospolity, macierzanka zwyczajna, jastrzębiec kosmaczek, kostrzewa czerwona i kostrzewa owcza. Z gatunków rzadkich odnotowano chabra nadreńskiego *Centaurea rhenana* i skalnicę granulowaną *Saxifraga granulata*.

Skarpa jest bardzo interesującym elementem morfologicznym doliny Warty. Znakomicie ilustruje proces kształtowania się przełomu rzeki.

8. Brama Mirowska

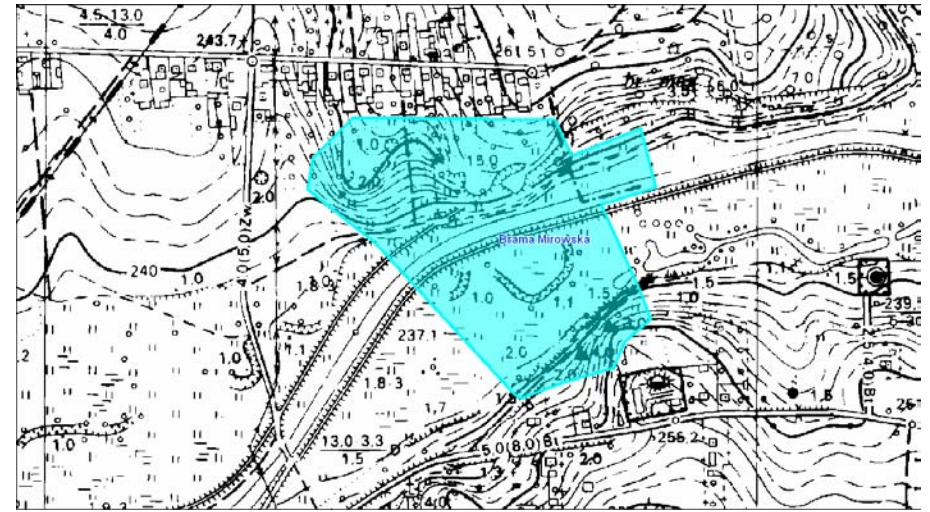
Brama Mirowska jest utworzona przez dwa dobrze wyodrębnione, wapienne ostańce: Skałę Balikową od północy i skałki Jasia i Małgosi od południa.

Balikowa Skała jest masywną wychodnią wapienną, o płaskim wierzchołku, podciętym 20-metrową, częściowo przewieszoną ścianką. Część skałek jest ukryta pod koroną drzew, tworzących tu grądowy, bogaty w gatunki roślin zagajnik. Obok pospolitych grabów, dębu szypułkowego i brzozy brodawkowatej rośnie tu także grusza polna, jesion i rzadki gdzie indziej wiąz szypułkowy, zwany także limakiem. W podszycie występuje również sporo gatunków krzewów, w tym szakłak, trzmielina brodawkowata i europejska, leszczyna, wiciokrzew suchodrzew i na skraju lasu – tarnina. Runo jest bardzo zróżnicowane. W zagajniku rośnie m.in. glistnik jaskólcze ziele, jasnota purpurowa i perlówka zwisła. Na wychodniach skalnych rośnie roślinność murawowa, reprezentowana m.in. przez rozchodniki, macierzanki i ciemiężyka białokwiatowego. W pobliżu znajduje się nieduża Jaskinia w Balikowej Skale. W dalszej części tego płaskowyżu rośnie zagajnik brzozowo-sosnowy. W wielu miejscach występują skalne wychodnie, ale o małych rozmiarach.

Skałka po drugiej stronie Bramy Mirowskiej (Jaś i Małgosia) jest mniejsza, nie przekracza 10 metrów wysokości, i w połowie jest przecięta charakterystyczną rysą, na której wewnątrz wykształciło się podskalne, wielootworowe schronisko, tzw. Schronisko w Skale Jasia i Małgosi, o długości 5 m.

W Bramie Mirowskiej, po obydwu stronach rzeki, rozciągają się podmokłe łąki, ubogie gatunkowo, z dominującym trzcinnikiem piaszkowym w składzie. Jeszcze do niedawna były koszone. Po powodzi w 1997 roku w wielu miejscach powstały zagłębienia ze stagnującą wodą, a w ślad za nimi rozległe łąny trzcinowo-pałkowych szuwarów. Zachowała się w nich liczna kolonia kumaków nizinnych *Bombina bombina*. Z grupy ptaków zaobserwować można łożówkę i pliszkę siwą. Tu też występuje derkacz *Crex crex*.

Brama Mirowska posiada wyjątkowo duże wartości, przede wszystkim krajobrazowe. Jest ona istniejącym i dobrze widocznym dowodem przeszłości geologicznej tej ziemi.

9. Starorzecze pod Gąszczykiem

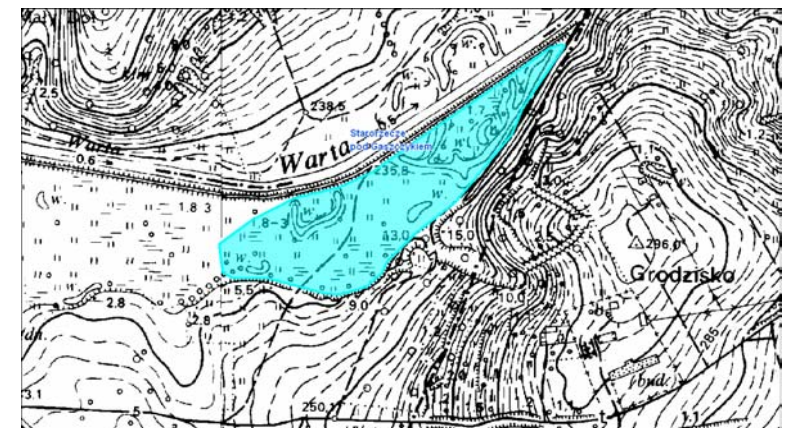
W dolinie Warty pod uroczyskiem Gąszczyk znajduje się długie starorzecze wraz z kilkoma odnogami. Brzegi zbiorników są porośnięte szuwarami pałki szerokolistnej, mozgi trzcinowatej, trzciny, kosańca żółtego, tataraku, turzycy zaostrej i skrzypu błotnego oraz pojedynczo porożrzucanymi zaroślami wierzbowymi z wierzbą kruchą w składzie. Rozwinął się też znacznych rozmiarów las łągowy *Salici-Populetum*.

Rozlewiska pod Gąszczykiem zamieszkuje wiele gatunków zwierząt, zwłaszcza z grupy wodno-błotnych. Żyją tu ryby, głównie płocie, tworzące niekiedy duże ławice. Dobre warunki do bytowania i rozmnażania mają też płazy. Każdej wiosny godują one w ogromnych ilościach, przede wszystkim żaby trawne i wodne, ropuchy szare, rzekotki i kumaki nizinne. Ze środowiskiem wodnym ściśle jest związany bóbr *Castor fiber*, od niedawna zamieszkujący ten teren. Najlepszym dowodem jego występowania są ścięte drzewa, w wielu miejscach przewrócone do wody.

Najbardziej widowiskowymi zwierzętami wodnymi są jednak ptaki. Od kilku lat lęgą się tu: łabędź niemy *Cygnus olor* i bąk *Botaurus stellaris*, ponadto: łyska, kaczka krzyżówka i perkozek.

Na okolicznych łąkach gniazduje brzęczka *Locustella luscinioides*, przepiórka *Coturnix coturnix* i derkacz *Crex crex*, w licznych kępach wierzb i trzcinowisk – trzciniaki, rokitniczki, potrzosy i łożówki oraz słowik szary.

Na rozlewiskach często zatrzymują się ptaki przelotne lub zalatujące, jak np. brodziec, niektóre gatunki kaczek i mew.

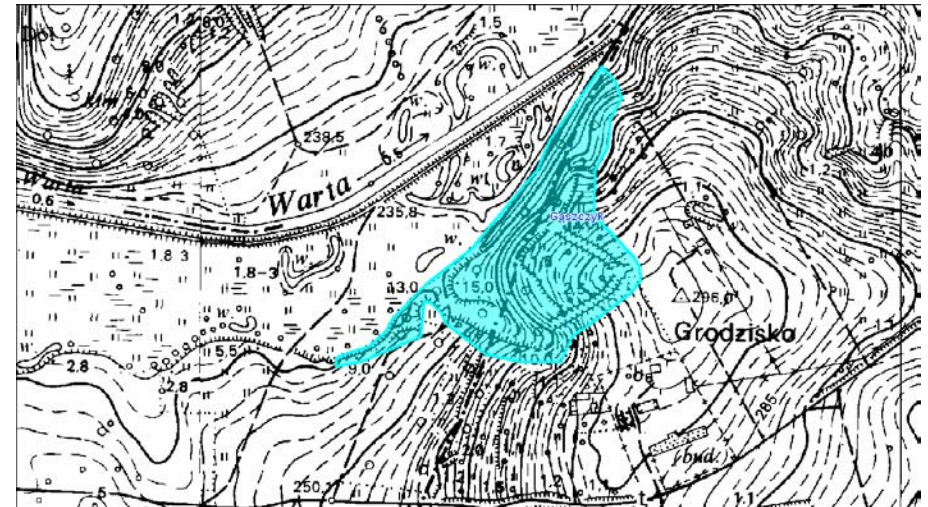
10. Gąszczyk

Na stromym zboczu Przepróskiej Górki rośnie rzadko spotykany typ lasu - grąd subkontynentalny. W drzewostanie licznie występuje lipa szerokolistna, osiągająca tu północną granicę występowania, oraz grab, buk, dąb szypułkowy i klon zwyczajny. Bogate jest runo, reprezentowane przez geofity, takie jak: groszek wiosenny, miodunka ćma, przylaszczka, wawrzynek wilczczyko, zawilec gajowy i zdrojówka rutewkolistna., oraz inne: czerniec gronkowy, dąbrówka rozłogowa, gajowiec żółty, zerwa kłosowa, konwalijka dwulistna, kopytnik pospolity, marzanka wonna, perlówka zwisła, piżmaczek, podagrycznik, sałatnik leśny, szczawik zajęczy i szczyr trwały.

Do osobliwości należy groszek wschodniokarpacki *Lathyrus laevigatus*, lilia złotogłów *Lilium martagon*, skrzyp zimowy *Equisetum hyemale*, storczyki – buławnik wielkokwiatowy *Cephalanthera damasonium* i kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine*, przewiercień długolistny *Bupleurum longifolium* i parzydło leśne *Aruncus sylvestris*.

Jedną z ostatnich ostoi znalazł tu ginący ślimak ostrokrawędzisty *Helicigona lapicida*, żyjący w szczelinach skalnych.

Bezpośrednio nad tym zalesionym zboczem znajduje się starożytne grodzisko, z podwójnymi wałami obronnymi. W środkowej części grodziska jeszcze do niedawna była łąka, podkreślająca swym kształtem i formą specyfikę tego miejsca.

11. Rzeka Warta w Mirowie

Rzeka płynie głęboką doliną, wyciętą w wapieniach górnej jury, tworząc klasyczny przełom. Koryto jest uregulowane, ograniczone wałami przeciwpowodziowymi. Miejscami na stromych stokach doliny występują niewielkie wychodne wapienne (np. w rejonie Popławskiego Dołu i ul. Skarpowej) lub okazałe ostańce (Brama Mirowska). W strefie pomiędzy wałami i za nimi wykształciły się zdegenerowane zbiorowiska roślin ruderalnych i łąkowych. Widoczna jest tutaj intensywna ekspansja azjatyckiego pnącza - kolczurki klapowanej. Drzewa występują sporadycznie.

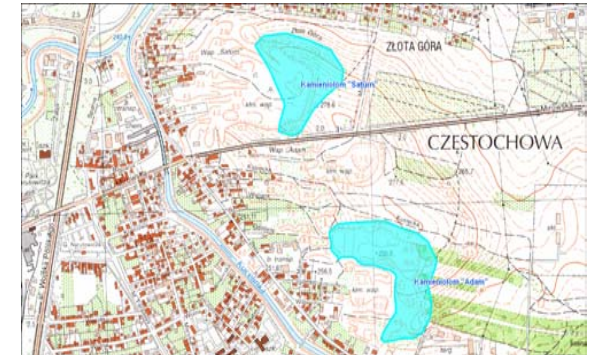
Wały kończą się w rejonie Bramy Mirowskiej, gdzie stoki wzniesień opadających ku dolinie w naturalny sposób ograniczają możliwość wylewów. Od tego miejsca do granic miasta i dalej terasa zalewowa ma łączność z rzeką. Jest ona zajęta przez łąki i zbiorowiska ziołoroślne z dominacją mozgi trzciniowatej, pokrzywy zwyczajnej i trzcinnika piaskowego. W zagłębieniach rozwinęły się płaty szuwaru pałkowego. Wśród łąk występują pojedyncze stare drzewa. Przy brzegu występuje mozaika szuwarów wysokich i niskich. Miejscami występują szpalery silnie rozgałęzionych na skutek przycinania tuż przy ziemi wierzb. W rejonie Popławskiego dołu i Przepróskiej Górki znajdują się kompleksy starorzeczy.

12. Kamieniołomy Złotej Góry

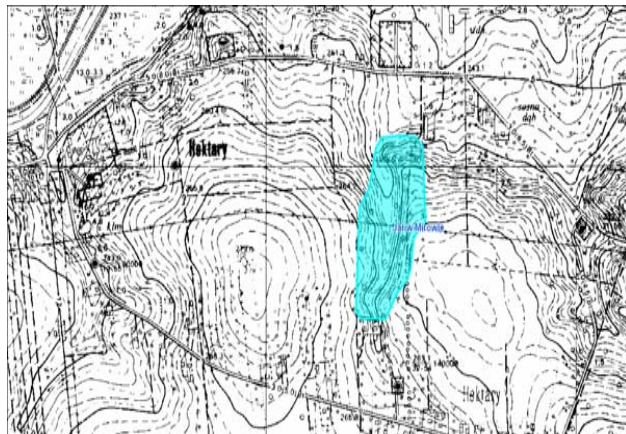
Złota Góra jest rozległym wzgórzem wapiennym, przeciętym ul. Mirowską na część północną (z kamieniołomem „Saturn”) i południową (z kamieniołomem „Adam”). Są tu trzy typy środowisk przyrodniczych: podrosty drzew, łąka trzcinnikowa i ubogie murawy nawapienne. Najbardziej interesujące są te ostatnie, z udziałem koniczyny białej i łąkowej, przelotu pospolitego, cieciorzki pstrej, komonicy zwyczajnej, wyki ptasiej, lucerny i marchwi zwyczajnej. Na całym obszarze Złotej Góry zachodzą intensywne procesy sukcesji wtórnej.

W południowej części Złotej Góry powstały w XX-tym wieku ogromne kamieniołomy, ciągnące się długim łukiem od ulicy Złotej do ulicy Legionów. Do dzisiaj pozostały przepastne ścianki skalne, zbudowane z wapienia płytowego. Obecnie podlegają procesom sukcesji, która przejawia się w postaci szybko postępującego zakrzaczenia i zalesienia, głównie przez różę polną, wierzbę iwę, brzozę brodawkowatą i kłona jesionolistnego. Północne i wschodnie zbocze kamieniołomu porastają zarośla z udziałem głogu, śliwy tarniny i zdziczałej wiśni.

Na szczególną uwagę zasługują odsłonięte, silnie zerodowane wychodnie skalne wapienia z formującymi się murawami inicjalnymi oraz interesującą fauną petrofilną. Ta część kamieniołomów, chociaż coraz bardziej zarośnięta podrostami drzew liściastych, przedstawia interesujący element krajobrazu kulturowego.

13. Jar w Mirowie

Jar w Mirowie, także nazywany Susków Dołem, jest to głęboko wcięty wąwóz, rozdzielający dwa jurajskie, bezimienne wzgórza.

Na stromych zboczach wąwozu zachował się las o charakterze dobrze wykształconego grądu. Drzewostan tworzą całkiem okazałe dęby szypułkowe oraz w mniejszej liczbie – brzoza brodawkowata, lipa drobnolistna i sosna zwyczajna. Sporadycznie trafia się grab i czeremcha amerykańska, tworząc dolną warstwę drzew. Podszyt jest w wielu miejscach zdominowany przez robinie akacjową; tylko w niektórych miejscach rośnie trzmielina brodawkowata, wiciokrzew suchodrzew, kruszyna, leszczyna, porzeczką agrest i jałowiec. Bogate jest runo, w którym występują geofity: przylaszcza, kokoryczka wonna, konwalii majowej, rutewka orlikolistna, konwalijka dwulistna, dąbrówka rozłogowa i bodziszek cuchnący. Rośliny chronione są reprezentowane przez lilię złotogłów *Lilium martagon*, miodownik melisowaty *Melittis melissophyllum* i paprotkę zwyczajną *Polypodium vulgare*.

W czasie jesieni rośnie tu duża ilość grzybów, w tym bardzo rzadki pasożyt dębów, będący pod ochroną - ozorek dębowy *Fistulina hepatica* oraz gwiazdosz frędzelkowy *Geastrum fimbriatum*. Ponadto z grupy tej występują: gąsówka mglista (masowo), czernidlak kołpakowaty (masowo) i dzieżka pomarańczowa.

Obecnie Jar w Mirowie przedstawia się jako miejsce godne ochrony. Rosnący tu las rozwija się w kierunku gądu. Poza tym stabilizuje strome zbocza wąwozu i stwarza możliwość egzystencji dla wielu chronionych gatunków.

14. Góra Kokocówka

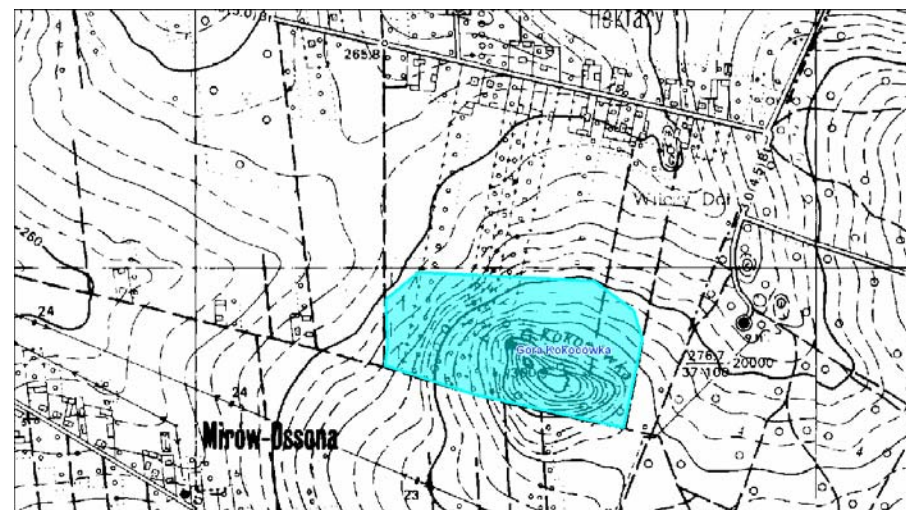
Jest to wapienne wzgórze, od wschodu przylegające do zwartej ściany sosnowych borów i dzięki obecności liściastego lasu, doskonale się wyróżnia. Wzgórze jest w całości zajęte przez gądowe zbiorowiska leśno-zaroślowe, o naturalnym charakterze, będące inicjalną formą gądu subkontynentalnego. Pnącza są reprezentowane przez bluszcz pospolity.

Bardzo bogate w gatunki jest runo: przylaszczka pospolita, marzanka wonna, miódunka ćma, zawilec gajowy, groszek wiosenny i czerniejący, czerniec gronkowy oraz rutewka orlikolistna, kopytnik pospolity, szczyr trwały, pszeniec gajowy, piżmaczek wiosenny, konwalia majowa, dzwonek brzoskwiolistny, gajowiec żółty, fiołek leśny, żywokost sercowaty, kokoryczka wonna i perlówka zwiśla oraz chronione gatunki - lilia złotogłów *Lilium martagon*, miódownik melisowaty *Melittis melissophyllum* i groszek wschodniokarpacki *Lathyrus laevigatus*.

Na licznych wychodniach skalnych, rosną ceniolubne paprocie: paprotka zwyczajna i zanokcica skalna oraz elementy muraw: ciemiężyk biały, przetacznik kłosowy, wilczomlecz sosnka, czyścica storzyszek i pierwiosnka lekarska.

Na obrzeżach kompleksu leśnego wytworzyło się wielogatunkowe, zaroślowe zbiorowisko otulinowe, z dominującym udziałem śliwy tarniny, głogu, derenia świdwy, trzmieliny brodawkowej oraz kruszyny pospolitej.

Dzięki obecności dobrze wykształconego lasu gądowego oraz występowaniu gatunków chronionych Góra Kokocówka już od wielu lat była wykazywana jako obiekt godny ochrony.

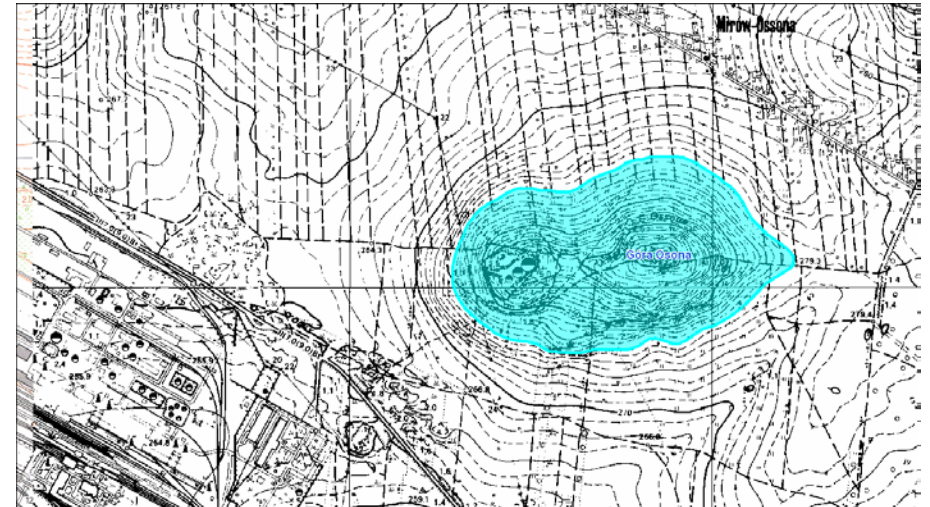
15. Góra Osona

Góra Osona jest rozległym jurajskim wzgórzem, dominującym w krajobrazie wschodnich obrzeży Częstochowy. Do niedawna była użytkowana jako pastwisko, potem była siedzibą ośrodka jeździeckiego AKJ. W jej wnętrzu znajdują się potężne zbiorniki na wodę, zbudowane w latach 50-tych XX-go wieku dla potrzeb huty.

Obecnie, po zaprzestaniu użytkowania, podlega silnym i dobrze widocznym procesom sukcesji naturalnej. W strefie otaczającej górę występuje nieużytkowany kompleks zbiorowisk łąkowych, muraw kserotermicznych i skupień zarośli typu czyżni. Występują tu różne typy łąk i muraw o charakterze półnaturalnym, takie jak murawy psammofilne, zarówno szczotlichowe jak i zawiągowce, oraz murawy kserotermiczne.

Występuje tu znaczna liczba gatunków chronionych i rzadkich, jak np. dziewięsiś bezłodygowy *Carlina acaulis* i ożanka pierzastosieczna *Teucrium botrys*, oraz szczególnie dużo zwierząt bezkręgowych, w tym zagrożonych wyginięciem motyli dziennych (modraszki i inne), w tym rzadki krasnik rzęśniowiec *Zygaena carniolica*.

Wzgórze to, oprócz wartości przyrodniczych, ma także dużą wartość krajobrazową i turystyczną.

16. Góra Kamyk

Jest to niewysokie wzgórze jurajskie, malowniczo dominujące nad okolicznymi polami ornymi i ugorami.

W partiach wierzchołkowych występują nieduże wychodnie wapienne. Podnóże wokół wzgórza i tereny poniżej aż do szosy (koło koksowni w Hucie) zajmują rozległe powierzchnie dawnych pól uprawnych i łąk, aktualnie odłogowane. Tworzą one obecnie mozaikę słabo wykształconych zbiorowisk łąk rajgrasowych, fitocenoz ruderalnych i słabo wykształconych muraw kserotermicznych i psammofilnych.

W miejscach tych, najniższej położonych, zaznacza się sukcesja w kierunku lasu.

Natomiast partie podszczytowe koło skałek zajmują rozległe płaty dobrze wykształconych muraw kserotermicznych, z bardzo dużą liczbą charakterystycznych gatunków roślin, w tym chronionej zarazy czerwonej *Orobanche lutea*. Najwartościowsze przyrodniczo są murawy kserotermiczne w partiach szczytowych wzgórza (ok. 2 ha), natomiast ważne jest też znaczenie krajobrazowe wzgórza.

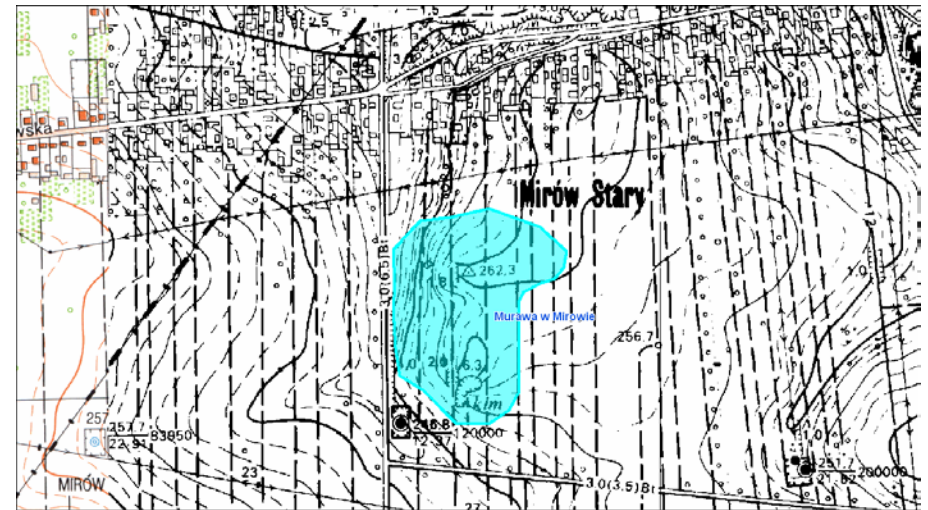
17. Murawa w Mirowie

Jest to niewysokie wzgórze jurajskie, malowniczo dominujące nad okolicznymi polami ornymi i ugorami.

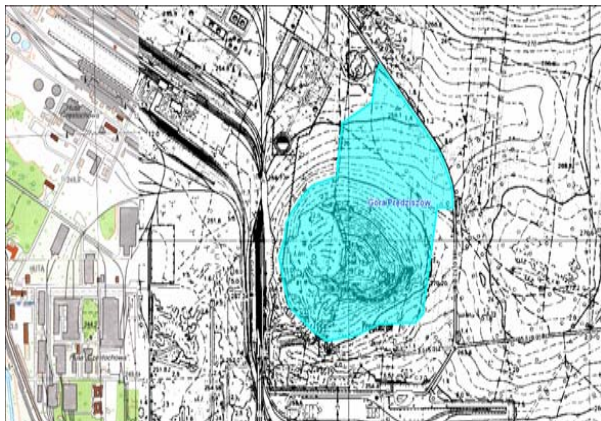
W partiach wierzchołkowych występują nieduże wychodne wapienne. Tereny poniżej wzgórza zajmują rozległe powierzchnie dawnych pól uprawnych i łąk, aktualnie odłogowane.

Partie szczytowe wzgórza porasta murawa kserotermiczna z dominacją pajęcznicy gałęzistej *Anthericum ramosum*, w której rośnie m.in. szalwia łąkowa *Salvia pratensis*.

Niżej położone partie stoku zajmują duże powierzchniowo łąki rajgrasowe. Wzgórze ma dużą wartość krajobrazową oraz przyrodniczą, stanowi miejsce występowania wielu rzadkich gatunków bezkręgowców.

18. Góra Prędziszów

Wzgórze charakterystycznie dominuje w krajobrazie wokół Huty Częstochowa. Jego partie wierzchołkowe zostały zniszczone w wyniku eksploatacji wapienia.

Obecnie ta część podlega szybkim procesom sukcesji wtórnej, zarówno naturalnej jak i w wyniku częściowej rekultywacji; pojawiły się sosnowe i brzożowe zagajniki.

Na dnie kamieniołomu i na jego stokach rosną tysiące okazów zawilca wielkokwiatowego *Anemone sylvestris*.

Ocalałe, północno-wschodnie zbocza zajmują rozległe murawy kserotermiczne, bogate florystycznie, z wieloma gatunkami rzadkich roślin (irga zwyczajna *Cotoneaster integerrima*, goździcznik wycięty *Tunica prolifera*) i zwierząt, w tym modraszki i kraśniki, m.in. rzadki kraśnik karyncki *Zygaena carniolica*.

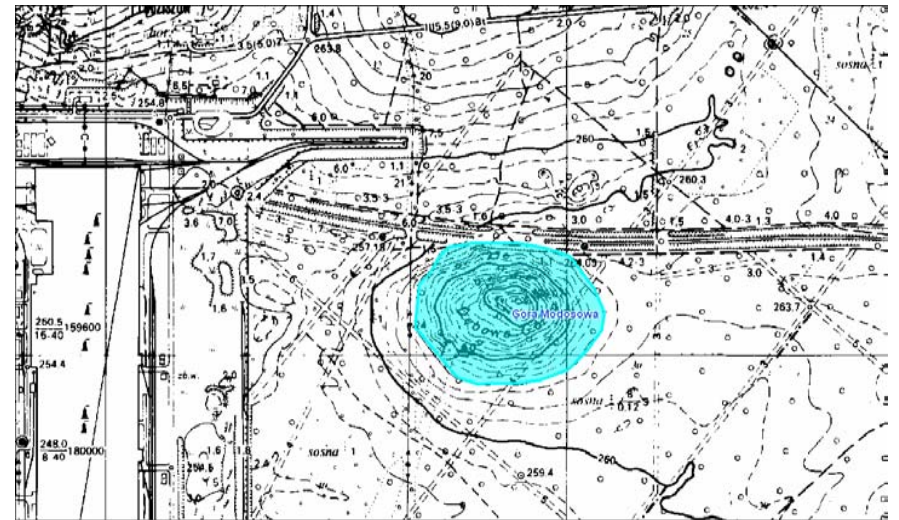
Na stoku południowym występuje interesujące zbiorowisko murawowe z dominacją pajęcznicy gałęzistej *Anthericum ramosum*, rosnącej tu masowo. W wapiennych skałach wzgórza znajduje się kilka jaskiń: Jaskinia Mysia (o długości 80 m. i głębokości 20,5 m.), Jaskinia w Prędziszowie (26 m. dł., -2,5 m. głęb.) i Schronisko w Prędziszowie (5 m dł.).

19. Góra Modosowa (Dębowa)

Góra Modosowa, nazywana także Górą Dębową, jest niewysokim wzgórzem, ukrytym wśród rozległych borów sosnowych na wschodniej granicy miasta. Na szczycie znajdują się niewielkie wychodne skał wapiennych.

Na wzgórzu rośnie naturalny las łąkowy *Tilio-Carpinetum*, utworzony przez liściaste drzewa: buka, dęba szypułkowego, graba i lipę drobnolistną. Runo jest wyjątkowo bogate (ok. 40 gat. roślin kwiatowych).

Do rzadkich, podlegającej ochronie roślin, należą: przylaszczka pospolita, konwalia majowa, miodownik melisowaty, bluszcz pospolity, lilia złotogłów i kruszczyk szerokolistny. Z innych gatunków na uwagę zasługują: groszek czerniejący i przewiercień długolistny, rzadko w Polsce spotykane.

20. Bory za Hutą

Jest to stosunkowo duży kompleks leśny, ciągnący się daleko poza granice miasta, aż do Kusiąt. Przeważają bory sosnowe świeże, zbudowane głównie przez sosnę, z domieszką brzozy brodawkowatej. Miejscami występują także fragmenty boru suchego. Z gatunków chronionych występują tu storczyki: kruszczyk rdzawoczerwony *Epipactis rubens*, kruszczyk szerokolistny *Epipactis helleborine* oraz pomocnik baldaszkowy *Chimaphila umbellata*.

Na południe od linii kolejowej Częstochowa – Kielce, przeważa bór mieszany, w dużym stopniu o charakterze naturalnym. Drzewostan tworzy sosna zwyczajna, oraz brzoza brodawkowata i omszona i dąb szypułkowy. W podszyciu występuje kruszyna, jarzębina i dąb, w runie – śmiałek pogięty, borówka czarna, konwalijka dwulistna i siódmaczek leśny.

Lasy te mają ważne znaczenie, jako teren ochronny wokół huty, a także miejsce rozrodu i bytowania wielu gatunków zwierząt, w tym zagrożonym wyginięciem gadów, jak np. padalec *Anguis fragilis* i żmija zygzakowata *Vipera berus*.

Dla mieszkańców Częstochowy bory za Hutą stwarzają możliwość wypoczynku oraz kontaktu z przyrodą.

21. Rzeka Kucelinka

Ciek ten jest uregulowaną odnogą Warty, odcięta w miejscu rozwidlenia tamą.

W dzielnicy Kręciwilk, w sąsiedztwie mostu kolejowego, uchodzi do niej potok Czerwona Woda. Kucelinka płynie przez tereny zurbanizowane. Brzeg jest zwykle wysoki i trudno dostępny. Rzeka ma szerokość 8-10 m i jest obwałowana. W pobliżu ul. Srebrnej, blisko ujścia do Warty, znajdują się bystrza i niewielki próg wodny, możliwy do pokonania przez ryby. Bystrza te stwarzają dobre warunki bytowania dla ryb reofilnych, takich jak brzana *Barbus barbus* oraz znajdujący się pod ochroną śliz *Noemacheilus barbatulus*.

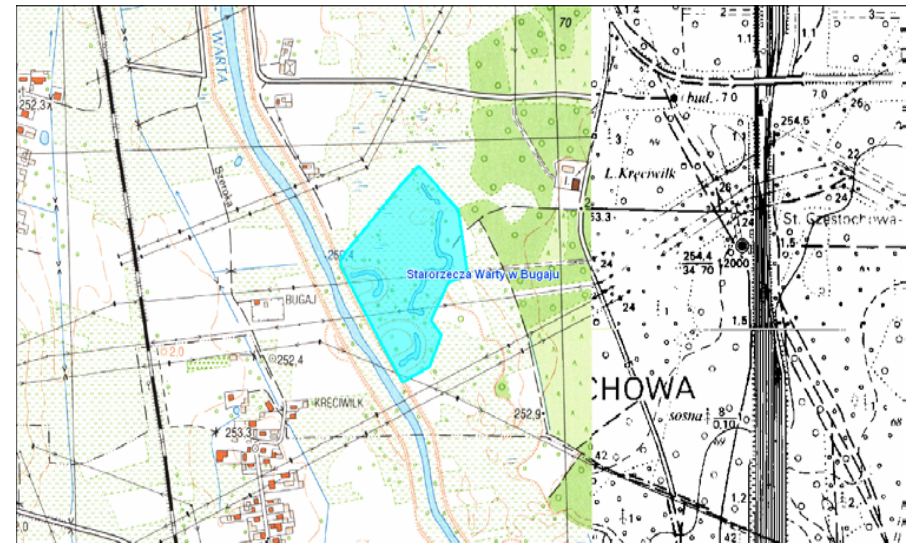
Roślinność nad brzegami rzeki nie ma charakteru naturalnego. Zwykle są to bujne zbiorowiska ziołoroślowe, w niektórych miejscach przechodzące w ruderalne. Lokalnie występują zadrzewienia, np. zagajnik topoli kanadyjskiej na końcu ulicy Złotej. W korycie przy brzegu występują różne zbiorowiska szuwarów wysokich i niskich z udziałem makrofitów dwuliściennych. Zachowało się jedno starorzecze Kucelinki w sąsiedztwie huty.

22. Starorzecza Warty w Bugaju

Zespół kilku starorzeczy na prawym brzegu Warty, z interesującą roślinnością wodną. Bardzo dużą powierzchnię zajmują zwarte skupienia grążela żółtego *Nuphar luteum*, któremu towarzyszy rdestnica pływająca, okrężnica bagienna, kropidło wodne, spirodela wielokorzeniowa i rzęsa drobna. Na jednym ze starorzeczy rośnie rzadki pływacz drobny *Urticularia minor*. Stwierdzono tu liczne występowanie słodkowodnej gąbki – nadeczniaka *Spongilla lacustris*.

Do starorzecza przylega płat olsu, z zaznaczoną dolinkowo-kępkową strukturą podłoża, utworzony przez olchę czarną. Występuje tu chmiel zwyczajny. Miejsca nie wypełnione wodą porośnięte są zwartymi zaroślami wierzbowymi.

Starorzecza są tutaj bardzo cennym elementem przyrody. Dokładniejsze badania z pewnością dostarczą więcej na to dowodów, ale już teraz obecność grążela żółtego, pływacza drobnego i gąbki są najlepszym tego potwierdzeniem.

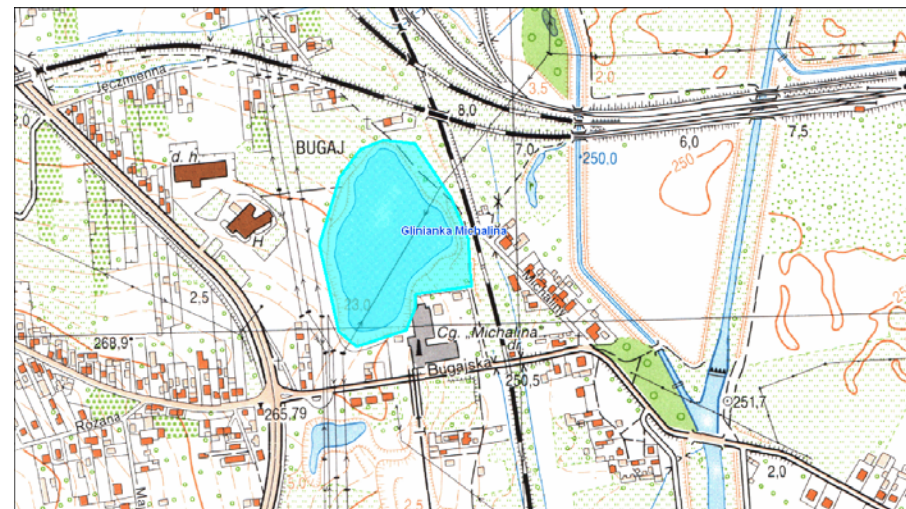
23. Glinianka Michalina

Opisywana glinianka ma powierzchnię około 1 ha. Woda jest w niej czysta.

Roślinność wodna reprezentowana jest przez dość duże płyty zbiorowisk z dominującym wywłócznikiem kłosowym *Myriophyllum spicatum* i rogatkiem sztywnym *Ceratophyllum demersum*. W wodzie w pasie przybrzeżnym szerokości około 2-3 m występują różnej wielkości (na ogół małe) i w różnym stopniu wykształcone płyty zbiorowisk szuwarowych: szuwaru trzcinowego, szuwaru szerokopałkowego i wąskopałkowego. W strefie tej nielicznie rośnie również jeżogłówka gałęzista. Obrzeża glinianki tworzą zbiorowiska o charakterze ruderalnym o trudnej do ustalenia pozycji systematycznej i o nie ustabilizowanym składzie gatunkowym oraz strukturze.

Nad brzegiem glinianki rosną w rozproszeniu młode drzewa *Populus sp.* (mieszaniec), grusza pospolita, wierzba biała, wierzba krucha, wierzba iwa, wierzba szara i olsza czarna. W większej odległości od brzegów glinianki rosną liczniej drzewa i podrost

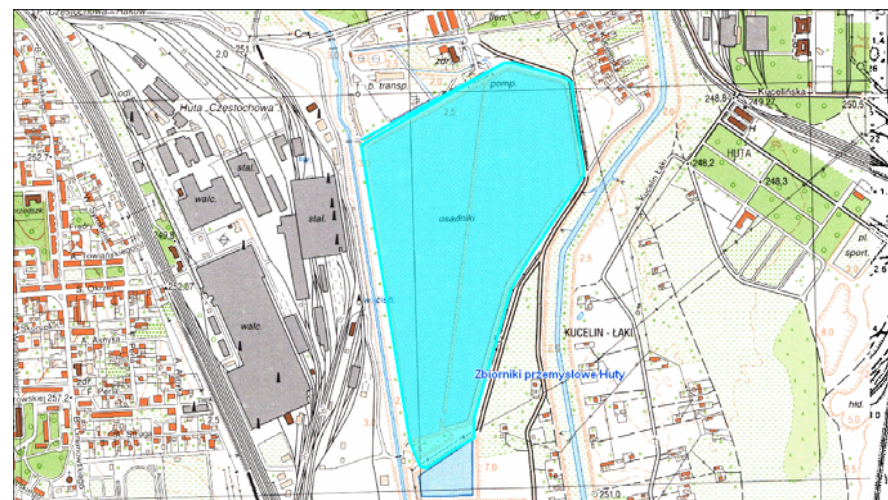
robinii akacjowej oraz nasadzone kępy krzewów pęcherznicy kalinolistnej.

24. Zbiorniki przemysłowe Huty

Są to dwa duże zbiorniki wodne, przedzielone groblą. Wzdłuż grobli, w wodzie przy brzegu, występuje wąskim porożrywanym pasem szuwar tatarakowy i szuwar trzcinowy, oraz bardzo wiele różnych, słabiej rozwiniętych szuwarów, utworzonych przez kosaćca żółtego, ponikło błotne, mozgę trzcinową, sitowie leśne i turzycę zaostrzoną.

Na uwagę zasługuje przede wszystkim bardzo duży płat szuwaru wąskopałkowego *Typhetum angustifoliae*, jaki zajmuje znaczną część jednego ze zbiorników. Stwarza tym samym potencjalną kryjówkę dla wodnych zwierząt. Można tu zaobserwować liczne kaczki, łabędzie, zimorodka *Alcedo atthis*, łyskę, kokoszkę i wiele innych. W okresie jesiennym zbiorniki stwarzają możliwość odpoczynku dla wielu wędrownych ptaków.

W wodzie stawów żyje wiele gatunków ryb, dając wędkarzom cenne chwile relaksu. Korzysta też z tego rzadko spotykana wydra *Lutra lutra*. Zbiorniki są ważnym przyrodniczo miejscem, w pełni zasługującym na troskliwą opiekę.

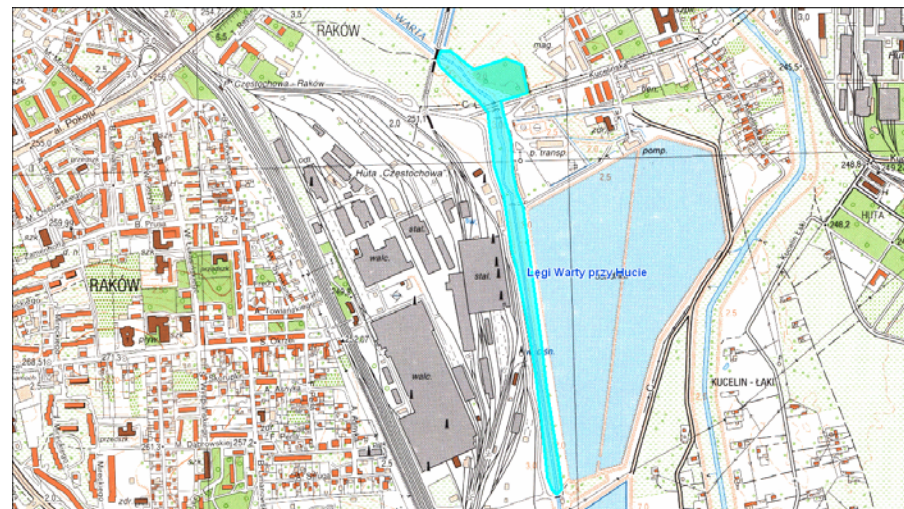
25. Łęgi Warty przy Hucie

Warta jest na tym odcinku częściowo uregulowana, zaś płynąca nią woda silnie zanieczyszczona. Nie ma więc istotnych wartości przyrodniczych.

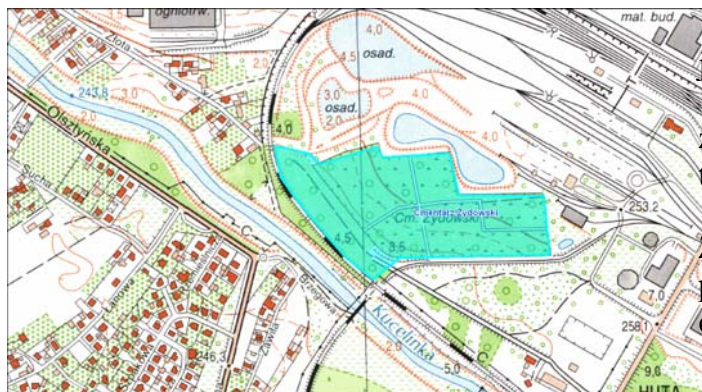
Ale wzdłuż jej brzegów wąskim pasem rośnie rzadki typ lasu – łąg wierzbowo-topolowy *Salici-Populetum*. Nie jest on w pełni rozwinięty, ale dzięki obecności starych i bardzo grubych drzew oraz tworzących istne zasłony pnączy chmielu – bardzo malowniczy. Skutecznie osłania on teren huty, stwarzając zieloną barierę.

Żyje tu sporo drobnych ptaków śpiewających, które znajdują wśród koron starych drzew bogatą bazę pokarmową i liczne kryjówki. Ostatnio zdomowały się na tym odcinku bobry *Castor fiber*.

Łęgi Warty przy Hucie są ważnym korytarzem ekologicznym i wpływają korzystnie na jakość płynących rzeką wód.

26. Cmentarz Żydowski

Opisywany cmentarz jest w ruinie - został zniszczony jeż w czasie II wojny światowej - jest zaniedbany. Najstarsze ruiny pomników pochodzą z XVIII wieku.

Aktualnie porasta go zwarty drzewostan różnowiekowy i różnogatunkowy, tworząc zbiorowisko o charakterze lasu liściastego, typu grądu. Sztucznego pochodzenia drzewostan tworzą głównie grochodrzewy oraz lipy drobnolistne.

Na szczególną uwagę zasługuje niezwykle bujnie rozwinięty bluszcz *Hedera helix*. Zwartym dywanem pokrywa on zarówno podłoże, jak i nagrobki, wpina się także na drzewa, przybierając tam, rzadko spotykaną w naszym klimacie, formę kwitnącą. M.in. dzięki temu cmentarz ma unikatowy, niepowtarzalny klimat.

W pełni zasługuje na ochronę, zarówno pod względem historyczno-religijnym jak i przyrodniczym. W bezpośrednim sąsiedztwie znajdują się stanowiska chronionych storczyków: kruszczyka błotnego – *Epipactis palustris* i kruszczyka rdzawoczerwonego – *Epipactis atrypurea*.

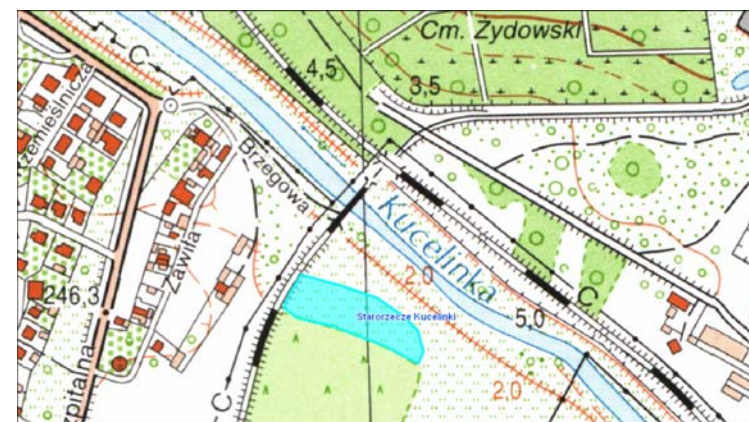
27. Starorzecze Kucelinki

Zbiornik ma 100-150 m długości i od 3 do ok. 8 szerokości. Część północna, głębsza i szersza, ma otwarte lustro wody. Nad brzegiem rośnie wąski pas zarośli wierzbowych z nielicznym udziałem niewysokich drzew. Ponadto przy granicy z wodą licznie rosną tojeść pospolita, mozga trzciniowata oraz nielicznie kozłek lekarski i mietlica psia. Na chmielu zwyczajnym, rosnącym przy brzegu, stwierdzono pasożytniczą kaniankę. W wodzie przy brzegu występują niewielkie płyty szuwaru szerokopalkowego, szuwaru ponikła błotnego z niewielkim udziałem manny jadalnej i turzycy sztywnej. W toni wodnej rośnie rdestnica pływająca, rzęsa trójrowkowa i mniej licznie rzęsa drobna i moczarka kanadyjska.

Starorzecze wraz ze zwężaniem się staje się coraz płytsze. Woda w nim zanika. Porastają go płyty szuwaru palki szerokolistnej i szuwaru turzycy zaostrej z udziałem krwiściągu lekarskiego, wierzby uszatej, jeżyny fałdowanej i situ rozpierzchłego.

Teren wyżej położony dochodzący do wałów rzeki zajmuje zbiorowisko z dominacją trzcinnika piaskowego, w którym dosyć licznie rosną także kostrzewa czerwona, goździk kropkowany, marchew zwyczajna i pylenieć pospolity.

Dogodne warunki do życia znalazły tu zagrożone wyginięciem płazy: kumak nizinny *Bombina bombina* i traszka zwyczajna – *Triturus vulgaris*.

28. Park Gabriela Narutowicza

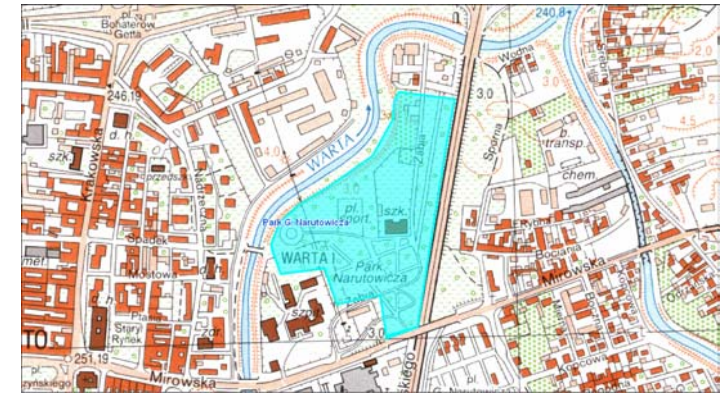
Część południowo-zachodnią zajmują budynki Miejskiego Szpitala Chirurgicznego im. L. Rydygiera. Od zachodu przylega stacja transformatorowa. W części północnej zlokalizowana została Szkoła Podstawowa Nr 22, a od strony Alei niewielka powierzchnia posesji prywatnej.

Przez całą długość Parku poprowadzona została ul. Żabia, wkomponowana naturalnie w całą strukturę przyrodniczą obiektu. Wzdłuż całego obszaru od strony zachodniej i północnej ciągnie się brukowana promenada wraz z gęstym nasadzeniem drzew i krzewów. Największym zróżnicowaniem drzew i krzewów charakteryzuje się najbardziej wysunięta na północ część parku. W sąsiedztwie szkoły głównym obiektem przyrodniczym są dwa szpalery wysokich topoli czarnych włoskiej odmiany „*Italica*”.

W pobliżu budynku szkolnego rosną też duże okazałe i stare okazy wierzby białej.

W części północno-zachodniej parku znajduje się zagajnik grabowy, ciągnący się wzdłuż promenady nadrzecznej, utworzony prawie wyłącznie z okazów graba zwyczajnego.

Miejscami obszar ten jest mocno zacieniony, o podwyższonej wilgotności prawie zupełnie pozbawiony runa.

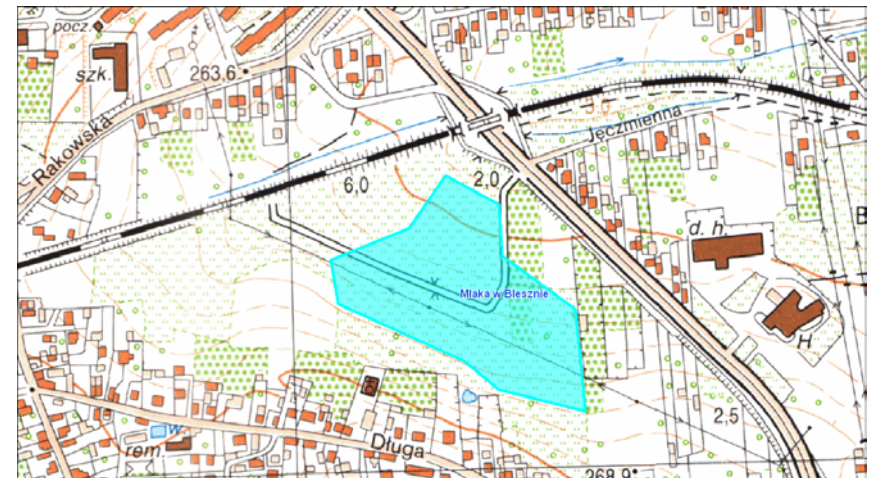

29. Młaka w Blesznie

Kompleks podmokłych i wilgotnych łąk, z unikatowym - nawapiennym, eutroficznym torfowiskiem niskim oraz rzadkimi łąkami trzęślicowymi.

Wśród różnego rodzaju biocenoz łąkowych występuje wyjątkowo duża liczba gatunków roślin rzadkich i chronionych, takich jak storczyki (gółka długoostrogowa, kruszczyk błotny, kukułka szerokolistna) i nasięźrzał pospolity *Ophioglossum vulgatum* - mało znana paproć grubozarodniowa. W tym unikatowym środowisku żyje także wyjątkowy motyl - modraszek telejus *Maculinea teleius*, chroniony prawem unijnym.

Od strony wschodniej łąki graniczą ze starym, około 100-letnim sadem jabłoniowym, posadzonym w 4 rzędach. Do niedawna łąki te były użytkowane gospodarczo (koszone), obecnie zapuszczone, w szybkim tempie podlegają sukcesji naturalnej i degradacji przyrodniczej.

30. Łąki Bleszeńskie

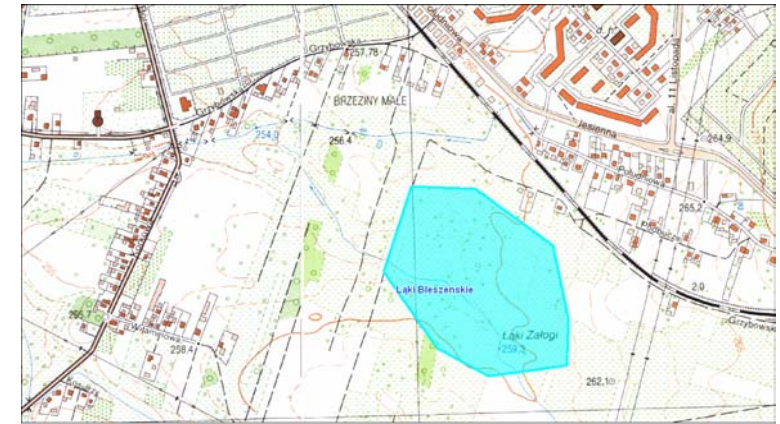
W rozległym kompleksie łąk, rozciągającym się od ul. Kosiarzy, przeważają dobrze wykształcone łąki wyczyńcowe *Alopecuretum pratensis*. W środkowej części kompleksu łąkowego, blisko łuku jaki tworzy linia kolejowa koło ulicy Grzybowskiej, rozciągają się na znacznej powierzchni wilgotne łąki ostrożeńiowe *Cirsietum rivularis*. Są one dobrze wykształcone, mają bujną ruń i bogaty skład florystyczny. Obok dominującego i charakterystycznego dla zespołu ostrożeńia łąkowego licznie występują gatunki charakterystyczne: trzęślica modra, chaber łąkowy, groszek

łąkowy, kłosówka wełnista, drzączka średnia, rajgras wyniosły, kostrzewa czerwona, tomka wonna, krwiściąg lekarski, wiązówka błotna i wiechlina łąkowa. Temu zbiorowisku towarzyszą także różne szuwały: szerokopałkowy, turzycy zaostrej i mozgi trzcinowatej.

Także w pobliżu, występuje rozległa łąka wyczyńcowa, z kniecią błotną i chronionym storczykiem – kukulką szerokolistną *Dactylorhiza majalis*.

Łąki są miejscem występowania wielu zagrożonych wyginięciem zwierząt, takich jak derkacz *Crex crex*, przepiórka *Coturnix coturnix*, rycyk *Limosa limosa* i czajka *Vanellus vanellus*.

Obecnie sam typ łąki ostrożeńowej jest zbiorowiskiem, wskutek zmian w kulturze rolnej, zagrożonym w swej egzystencji.

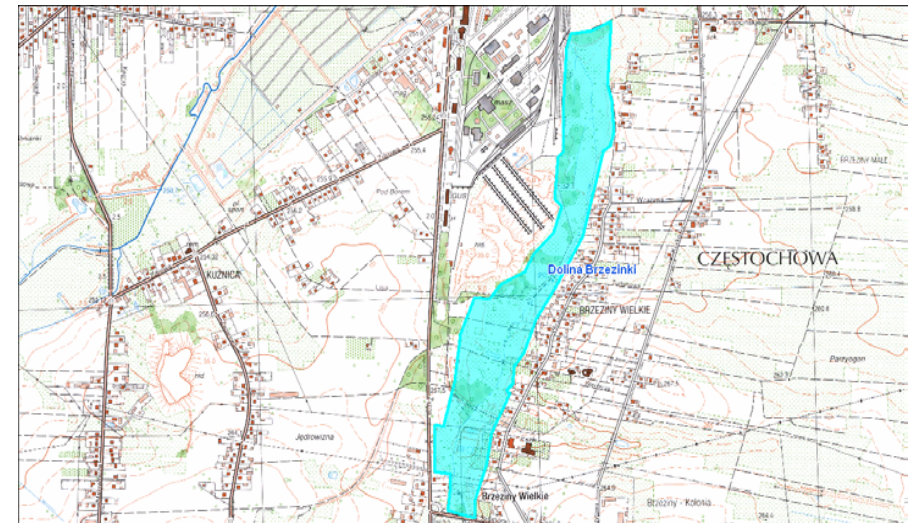

31. Dolina Brzezinki

Nieduża dolinka, wciśnięta między zakłady metalurgiczne a łąki i pola uprawne Brzezin Małych. Płynie tędy mała struga o naturalnym charakterze. Woda jest czysta i wolno płynąca.

W dolinie występuje malownicza i wartościowa przyrodniczo mozaika zbiorowisk leśnych i łąkowych. Najcenniejsze są znaczne powierzchnie łągu olszowo-jesionowego *Fraxino-Alnetum* - typu lasu obecnie wskutek melioracji zagrożonego. Także łąki i kilka stawów, sztucznego pochodzenia korzystnie wpływają na różnorodność biologiczną tego miejsca.

Teren ten jest bardzo malowniczy krajobrazowo. Mimo małej wartości florystycznej i fitosocjologicznej ma duże znaczenie jako ostoja dla wielu gatunków zwierząt, dostarczając im miejsc do żerowania, gniazdowania i ukrycia się. Stwierdzono tu występowanie m.in. rzekotki drzewnej, dzięcioła zielonego i strumieniówki.

32. Łęg przy ul. Żyznej

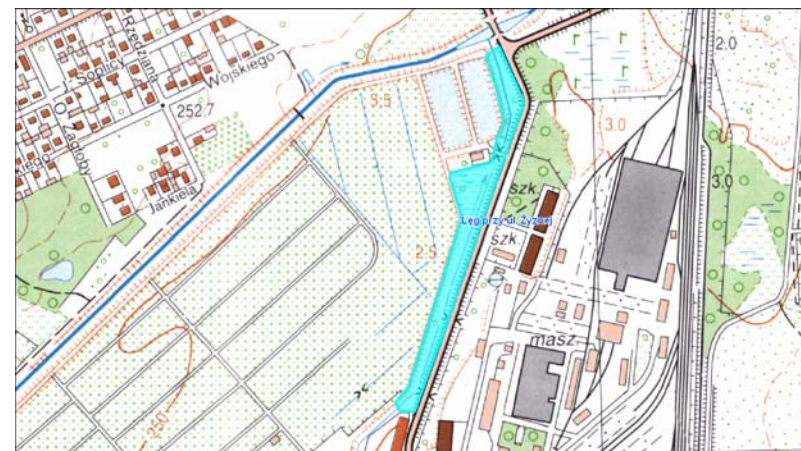
Wzdłuż wąskiego ciek wodnego w sąsiedztwie szosy występuje niezbyt duże powierzchniowo (50x350m), słabo wykształcone zbiorowisko łęgowe. Nietypowy, poza drzewostanem, jest skład florystyczny tego zbiorowiska, poza nielicznymi gatunkami runa, jak np. kostrzewa olbrzymia *Festuca gigantea* i trzcinnik lancetowaty *Calamagrostis canescens*. Natomiast bardzo duży udział mają gatunki obcego pochodzenia, np. niecierpek drobnokwiatowy, i nieleśne, typowe dla wilgotnych łąk z rzędu *Molinietalia*.

Np. analizy warunków siedliskowych oraz struktury zbiorowiska i ogólnej kombinacji gatunków, można uważać że zbiorowisko to nawiązuje do zespołu łęgu jesionowo-olszowego *Fraxino-Alnetum*.

Ma ono małą wartość fitosocjologiczną i botaniczną, natomiast spełnia bardzo ważną rolę biocenotyczną.

Jego wartość podnosi fakt występowania w centrum gęstej zabudowy miejskiej i sieci komunikacyjnej, wpływając korzystnie na mikroklimat i inne elementy środowiska (np. hałas, zanieczyszczenia), poprawiając warunki życia mieszkańców.

Dodatkowo zwiększa bioróżnorodność tego terenu, umożliwiając egzystencję dla wielu organizmów, w tym zwierząt (szczególnie ptaków).

33. Dęby w Sabinowie

Grupa okazałych drzew, rosnących w rozproszeniu na powierzchni około 1 ha. W sumie rośnie tu 67 dorodnych okazów, wśród których 13 przekracza 80 cm średnicy.

Dwa dęby szypułkowe i jedna lipa drobnolistna objęte są ochroną jako pomniki przyrody. Stan zdrowotny większości drzew jest dobry lub bardzo dobry. Na korze niektórych okazów stwierdzono porost – pustułkę pęcherzykową.

Znaleziono także, pod korą drzewa, wyjątkowo rzadkiego ślimaka *Eucobresia nivalis*, który znajduje się w Czerwonej liście zwierząt ginących i zagrożonych w Polsce

W obrębie zadrzewienia znajduje się niewielka sadzawka, rów odwadniający oraz plac zabaw. Od południa omawiany teren graniczy z ogródkami działkowymi.

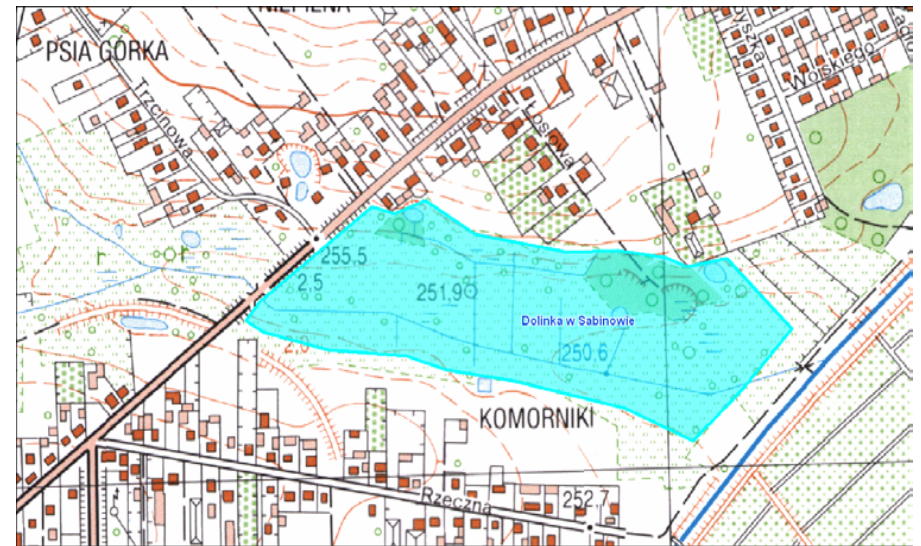
34. Dolinka w Sabinowie

Przepływa tu niewielki ciek – lewobrzeżny dopływ Konopki. W utworzonej przez niego dolince rosną okazałe olchy czarne, tworząc nieduży zagajnik o mieszanym łągowo-olsowym charakterze. W kierunku Konopki występuje mozaika kęp olszy, szuwarów i łąk, w postaci dobrze wykształconych płatów szuwaru sitowia leśnego, turzycy zaostrojonej i w miejscach mniej wilgotnych - łąki wyczyńcowej. Występują także rzadsze taksony, jak np. bobrek trójlistkowy *Menyanthes trifoliata*.

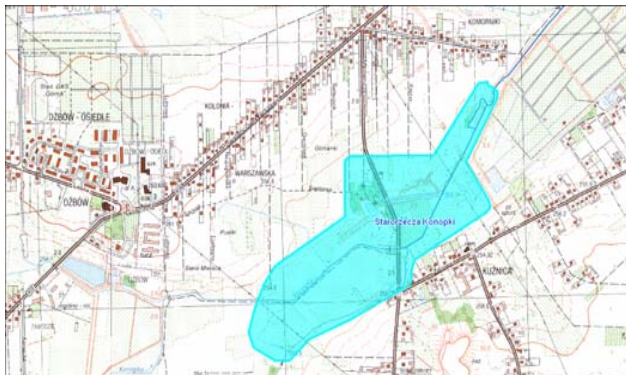
Dużą powierzchnię zajmują ziołorośla z wiązówką błotną, oraz licznym udziałem gatunków chronionych: mieczyka dachówkowatego, listery jajowatej, kukułki szerokolistnej i kukułki plamistej.

Bliżej Konopki teren się obniża, staje się podtopiony, trudniej dostępny. Pojawiają się zwarte łąny szuwaru trzcinowego oraz nieduże ale wartościowe przyrodniczo zagajniki bagienne o charakterze pośrednim między łągiem jesionowo-olszowym a olsem porzeczkowym *Ribeso nigri-Alnetum/Fraxino-Alnetum*.

Miejsce to stanowi wartościową przyrodniczo enklawę roślinności naturalnej wśród gęstej tutaj zabudowy. Stwarza też dobre warunki do życia wielu gatunków zwierząt, w tym zagrożonych form wodno-błotnych. M.in. stwierdzono tu występowanie rzadkich gatunków ptaków, np. samotnika, kszyska, dzięcioła zielonego, dzięciołka i słowika szarego .

35. Starorzeczka Konopki

Jedynie, ocalałe do dziś resztki starorzeczki uregulowanej rzeki Konopki. Mimo znacznych przekształceń, zachowały stosunkowo różnorodne siedlisko, stwarzając warunki egzystencji wielu roślin i zwierząt.

Jest tu wiele różnorodnych biocenoz, od kośnych łąk poczynając, przez szuwały i turzycowiska, na zagajnikach łągowych kończąc. Stąd zaskakująco duża liczba zwierząt, uznanych w Polsce za rzadkie lub ginące, jak np. kumak nizinny, derkacz, błotniak stawowy, krwawodziób i dziwonia.

Ostatnio zdomowały się tutaj bobry *Castor fiber*, i ślady ich działalności, a nawet same zwierzęta, można bez trudu zobaczyć. Z ich pomocą środowiska ulega ciągłym, naturalnym przemianom i proces ten, w warunkach miejskich, jest godny uwagi.

Na podkreślenie zasługuje też stanowisko nasięźrzała pospolitego *Ophioglossum vulgatum*, niezwykle rzadkiej grubozarodniowej paproci, która, zgodnie z prawem, wymaga czynnej ochrony. Występują też storczyki - kukułka szerokolistna *Dactylorhiza majalis*.

36. Rzeka Konopka (w Dźbowie)

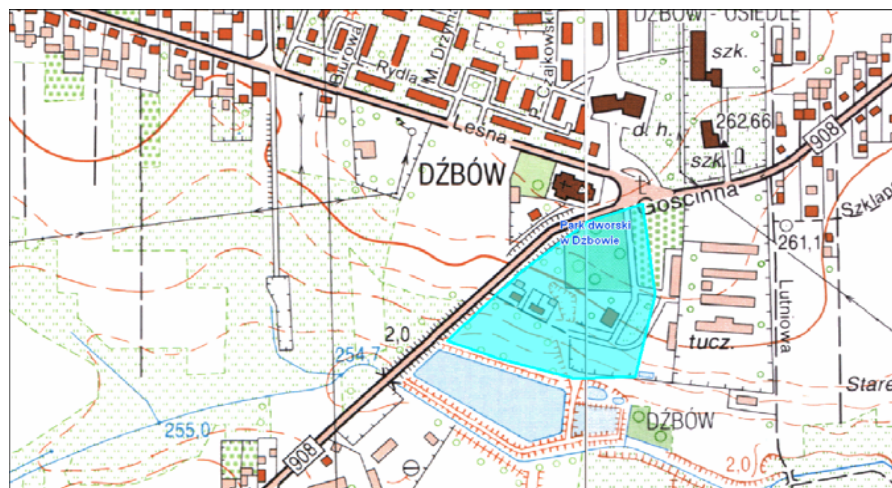
Konopka jest rzeką uregulowaną i praktycznie przekształconą w kanał. Brzegi są strome, trudno dostępne i porośnięte przez zbiorowiska ziołoroślowe. Charakterystyczne dla tej rzeki jest rdzawe zabarwienie dna, spowodowane obecnością związków żelaza. Koryto ma szerokość około 2-3 m i głębokość 30- 50 cm. Woda ma barwę lekko brunatną i niesie znaczną ilość zawiesiny. Na odcinkach obwałowanych strefa międzywala jest wąska.

Na terasie zalewowej brak jest lasów łęgowych. Są one zajęte przez łąki, w znacznej części już nie użytkowane. Sporadycznie występują niewielkie zadrzewienia, złożone z wierzb i olszy czarnej.

W biegu rzeki znajduje się kilka jazów i jeden wysoki próg wodny. Do chwili obecnej przetrwały dwa starorzecza, z których jedno niemal zupełnie wysycha w okresie letnim. W rzece żyją ryby, w tym będący pod ochroną śliz *Noemacheilus barbatulus*.

Dolina Konopki w Dźbowie jest szeroka i nie zabudowana, dlatego stwarza możliwość renaturyzacji rzeki.

37. Park dworski w Dźbowie

Park od strony szosy odgraniczony jest kamiennym murem.

Przy bramie wjazdowej po lewej stronie rośnie okazały dąb szypułkowy. Po brzegach park otoczony jest płotem z płyt betonowych i również obsadzony okazałymi drzewami, głównie dębem szypułkowym. Na prawo od bramy znajduje się stary kasztanowiec.

Od bramy w głąb parku wiedzie aleja obsadzona, starymi kasztanowcami, ze sporadycznym udziałem dębu szypułkowego i robinii akacyjowej.

Przy głównej alei, w środkowej jej części rosną: okazała lipa drobnolistna, 2 okazy świerka pospolitego, 2 duże wierzby białe, jesion wyniosły i brzoza brodawkowata.

Przy końcu alei teren obniża się. Zajmują go duże powierzchnie bujnie rozwiniętych zbiorowisk ziołoroślowych. Dalej jest przesuszony ok. 80-letni łąg, utworzony przez olszę czarną z niewielką domieszką jaworu i dębu szypułkowego. Podszyt tworzy głównie bez czarny.

Aktualnie wyschnięte stawy porośnięte są przez wierzby białe i kruche (30-50 cm średnicy). Na obrzeżach rośnie dąb szypułkowy, topola biała i jawor. W sąsiedztwie stawów rośnie stara lipa (o obwodzie pnia 440 cm!) oraz trzy okazałe dęby szypułkowe.

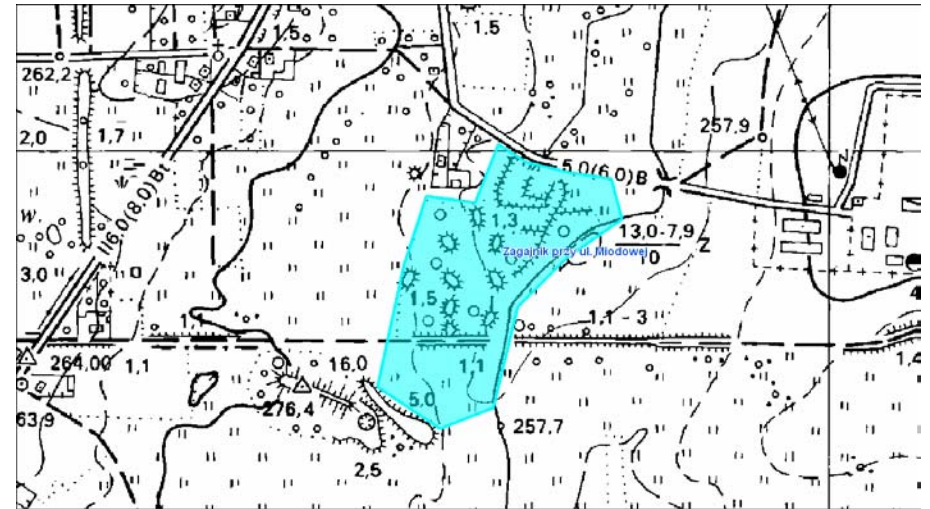
38. Zagajnik przy ul. Miodowej

Urokliwy i bardzo urozmaicony zakątek, w którym można zobaczyć różnorodne biocenozy oraz różne elementy krajobrazu, zarówno naturalnego (dolina rzeki, las), kulturowego (łąki) i industrialnego (warpie, hałdy).

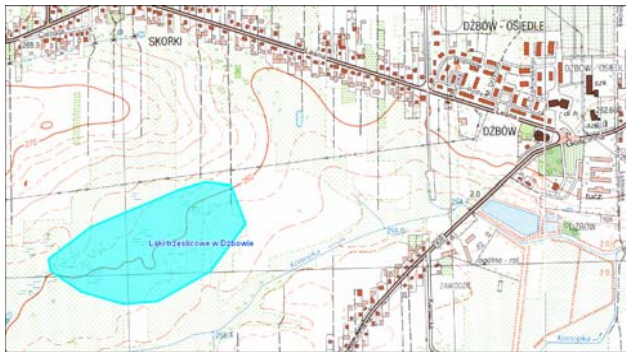
Przylegający do rzeki lasek ma charakter słabo wykształconego łągu lub grądu, z wierzbą białą, dębem szypułkowym, osiką, czeremchą amerykańską i brzozą brodawkowatą w składzie.

Do bardzo cennych elementów należą okazałe dęby szypułkowe, szczególnie 6 największych, których obwód sięga 4 m.

Opisywany teren odznacza się bardzo dużą bioróżnorodnością, posiada cenne walory krajobrazowe i duże znaczenie przyrodnicze.

39. Łąki trzęślicowe w Dźbowie

W bardzo rozległym kompleksie łąkowym w dzielnicy Dźbów znajduje się cenna przyrodniczo łąka trzęślicowa *Molinietum caereuleae*, z masowo rosnącym w nich kosaćcem syberyjskim *Iris sibirica* (kilkaset okazów!).

Ponadto rosną tu: trzęślica modra, kłosówka wełnista, tomka wonna, rajgras wyniosły, tojeść zwyczajna, drżączka średnia, bukwica zwyczajna i mozga trzcinowata,

Wśród łąk występują liczne zawodnione niecki, oczka wodne oraz młaki, porośnięte roślinnością szuwarową i kępami wierzby szarej. Rośnie w nich kosaciec żółty, pałka szerokolistna i sit rozpierzchły.

Teren ten ma bardzo duże znaczenie dla regionalnego systemu ochrony przyrody.

Ze względu na duże walory krajobrazowe, miejsce występowania chronionych gatunków roślin (także zwierząt, np. kszysk – *Gallinago gallinago*) powinien być chroniony w randze zespołu przyrodniczo-krajobrazowego.

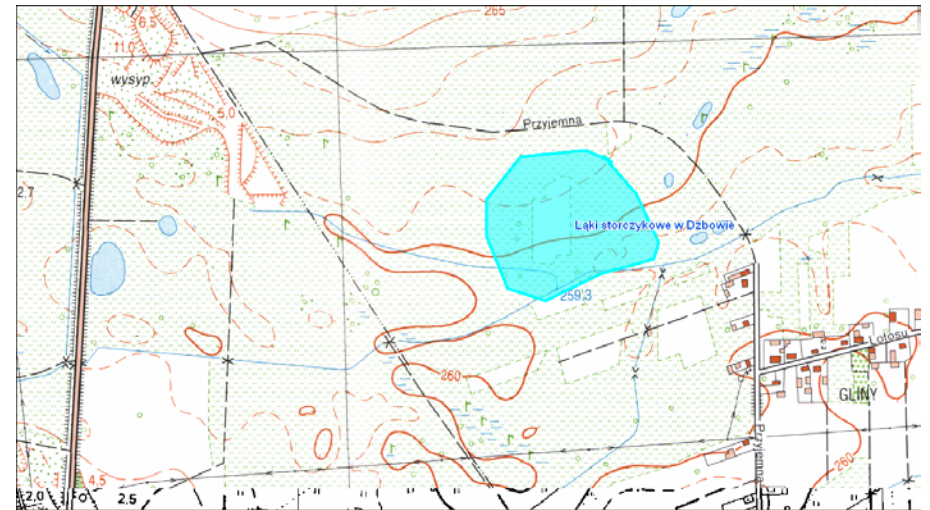
40. Łąki storczykowe w Dźbowie

W bardzo rozległym kompleksie łąkowym w dzielnicy Dźbów znajduje się cenna przyrodniczo łąka rajgrasowa *Arrhenatheretum medioeuropaeum*, z wyjątkowo licznie tu występującym podkolanem białym *Platanthera bifolia* i mieczykiem dachówkowatym *Gladiolus imbricatus*. Znaleziono tutaj około 200 okazów tego, rzadkiego w Polsce storczyka. Ponadto rosną inne gatunki rzadkie, jak np. wiązówka bulwkowa *Filipendula hexapetala* i gwiazdnica błotna *Stellaria palustris*.

Wśród łąk występują liczne zawadnione niecki, oczka wodne oraz młaki, porośnięte roślinnością szuwarową i kępami wierzby szarej. Rośnie w nich kosaciec żółty, pałka szerokolistna i sit rozpierschły. Ponadto w kompleksie tym występują jeszcze niewielkie płyty torfowiska przejściowego i zbiorowisk szuwarowych, z udziałem wełnianki wąskolistnej, skrzypu błotnego i bagiennego, siedmiopalcznika błotnego i krwawnicy.

Zabagnione dolinki stanowią doskonałą kryjówkę dla wielu gatunków ptaków, m.in. błotniaka stawowego *Circus aeruginosus*, derkacza *Crex crex*, kszyska *Gallinago gallinago* i wodnika *Rallus aquaticus*.

Teren ten ma bardzo duże znaczenie dla regionalnego systemu ochrony przyrody.

41. Torfowisko przy ul. Sokolej

W obrębie tzw. Łąk w Kawodrzy znajduje się zabagnione obniżenie, na którym wykształciło się torfowisko przejściowe, jedyne tego typu na terenie Częstochowy.

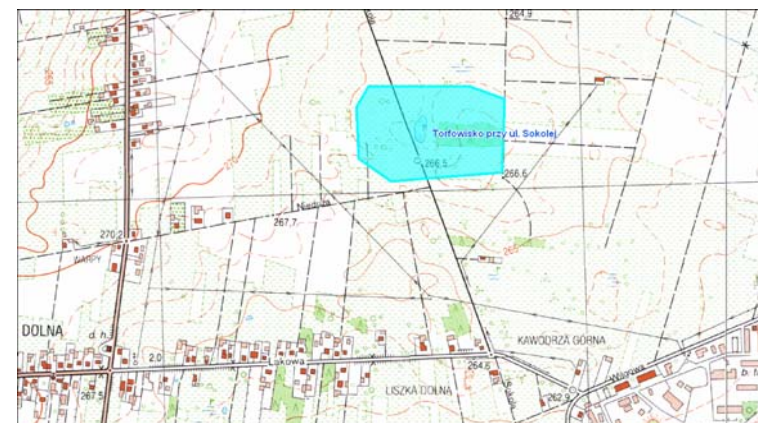
Klasyczny aspekt oraz wygląd nadaje mu wełnianka wąskolistna *Eriophorum angustifolium*. Obok rozciągają się wilgotne łąki oraz powstałe w wyniku sukcesji naturalnej zarośla i zagajniki. Jest też dość duży zbiornik wodny, w całości zajęty przez szuwar szerokopałkowy *Typhetum latifoliae*. Rośnie tu kilka gatunków roślin chronionych, jak storczyki – kukułki *Dactylorhiza majalis* i *Dactylorhiza maculata* oraz mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*.

Specyficzne środowisko daje też schronienie wielu gatunkom wyspecjalizowanych zwierząt, głównie wodno-błotnych.

Żyją tu kilka gatunków płazów, w tym chroniony prawem unijnym kumak nizinny *Bombina bombina*.

Prawdopodobnie dawniej leżały się żurawie, a i obecnie z rzadka można je zaobserwować. Na pewno są bekasy kszuki *Gallinago gallinago* i błotniaki stawowe *Circus aeruginosus*.

Cały kompleks jest bardzo wartościowy przyrodniczo i zasługuje na ochronę w randze użytku ekologicznego.

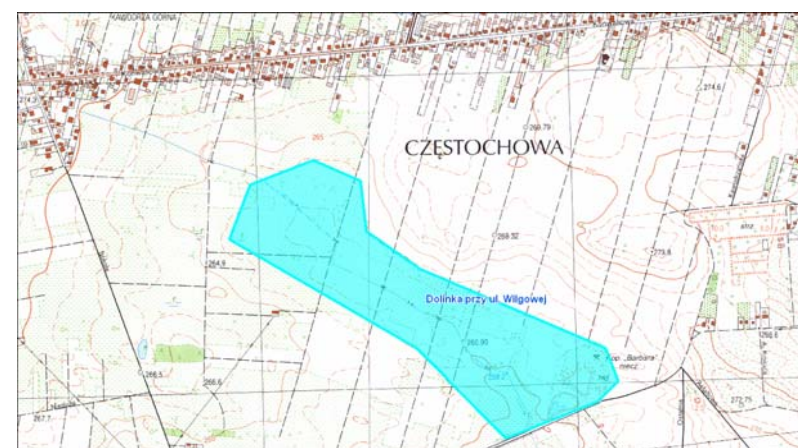
42. Dolinka przy ul. Wilgowej

Rozległa, bezleśna dolina, zajęta przez różnego rodzaju zbiorowiska łąkowe i, w miejscach podmokłych, szuwarowe. Przeważają słabo rozwinięte łąki rajgrasowe *Arrhenatheretum medioeuropaeum* i wyczyńcowe, często opanowane przez ekspansywnego trzcinnika piaskowego i, w mniejszym stopniu, łąki ostrożeńiowe *Cirsietum rivularis* oraz łąki z dominacją situ rozpięzłego i śmiałka darniowego.

Dolina charakteryzuje się dużym zróżnicowaniem roślinności. Wiele zbiorowisk łąkowych jest dobrze wykształconych i zachowanych. Do niedawna były one jeszcze użytkowane, o czym świadczy brak sukcesji wtórnej w kierunku lasu na większości terenu, a tam gdzie się ona zaznacza to jest dopiero na początkującym etapie.

Pomimo stosunkowo słabej wartości botanicznej, rejon ten, dzięki dużej rozległości i braku infrastruktury, jest bardzo atrakcyjny dla zwierząt.

Można tu bez trudu obserwować szereg łąkowych i bagiennych ptaków, takich jak bekas kszuk *Gallinago gallinago*, czajka *Vanellus vanellus* czy kłaskawka *Saxicola rubicola*. Z pewnością wart jest zachowania w aktualnym stanie.

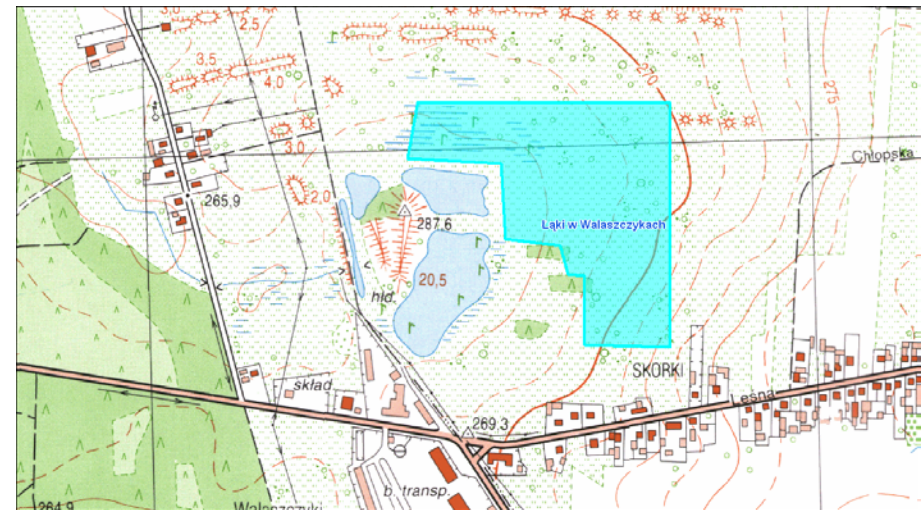
43. Łąki w Walaszczkach

Duży kompleks wilgotnych łąk kośnych na terenach dawnej eksploatacji rud żelaza. Dobrze wykształcone, zmiennowilgotne łąki trzęślicowe *Molinietum caereuleae* zajmują siedliska żyzne i wilgotne. Charakteryzują się dużym bogactwem florystycznym i udziałem wielu gatunków chronionych i rzadkich jak np.: kosaciec syberyjski *Iris sibirica*, mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*, goryczka wąskolistna *Gentiana pneumonanthe*, sierpik barwierski *Serratula tinctoria* i storczyki: kruszczyk błotny *Epipactis palustris*, kukulka szerokolistna *Dactylorhiza majalis* i podkolan biały *Platanthera bifolia*. Do regionalnie rzadkich gatunków roślin łąkowych, także spotykanych w Walaszczkach należą: koniopłoch łąkowy *Silaum silaus*, rutewka wąskolistna *Thalictrum lucidum*, wiązówka bulwkowa *Filipendula vulgaris*, wąkrota zwyczajna *Hydrocotyle vulgaris* i oman łąkowy *Inula britannica*.

Łąki, wraz z sąsiadującymi zbiornikami wodnymi, tworzą doskonałe siedlisko dla wielu gatunków zwierząt, takich jak np. derkacz *Crex crex*, bekas kszyc *Gallinago gallinago*, czajka *Vanellus vanellus*, pliszka żółta, pokląskwa i wiele innych.

Wyjątkowo dobry stan zachowania siedlisk wilgotnych łąk trzęślicowych w Walaszczkach, w sytuacji ich narastającego zanikania, zarówno w skali regionalnej jak i ogólnokrajowej, ma bardzo duże znaczenie dla zachowania i funkcjonowania środowiska przyrodniczego, nie tylko w woj. śląskim ale także w skali europejskiej.

Łąki w Walaszczkach zostały zgłoszone do europejskiej sieci obszarów chronionych NATURA 2000.

44. Zbiornik pod hałdą kopalni „Karol”

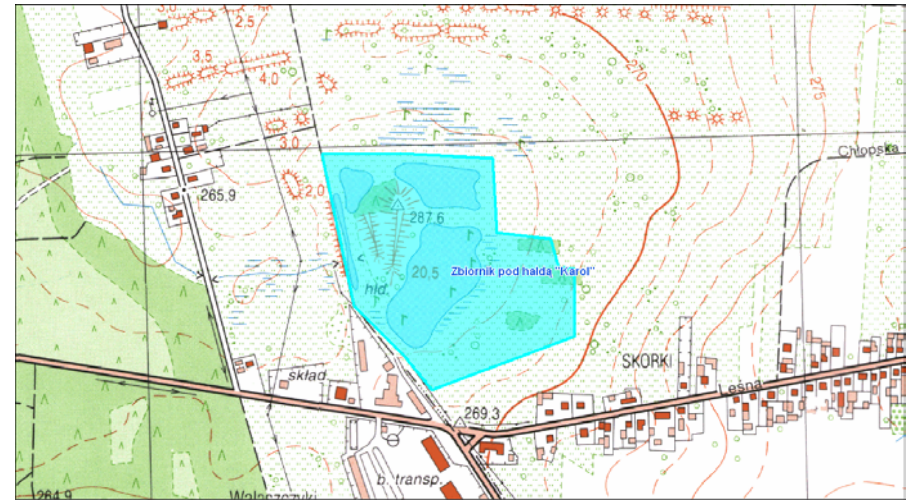
W kompleks łąk w Walaszczkach wchodzi też liczne oczka wodne i większe zbiorniki, znajdujące się u wschodniej podstawy hałdy kopalni „Karol”. Powstały one w pokopalnianej niecce osiadania.

Prawie w połowie są porośnięte szuwarem trzciniowym. Występuje tu także roślinność wodna, reprezentowana przez zbiorowiska z wywłócznikiem kłosowym i moczarką kanadyjską i z pałąką wąskolistną, oraz pojedynczo: kropidło wodne, karbieniec pospolity, babka wodna i manna jadalna. W sąsiedztwie występuje płat ze skrzypem błotnym, łanowo rosnący przy drodze.

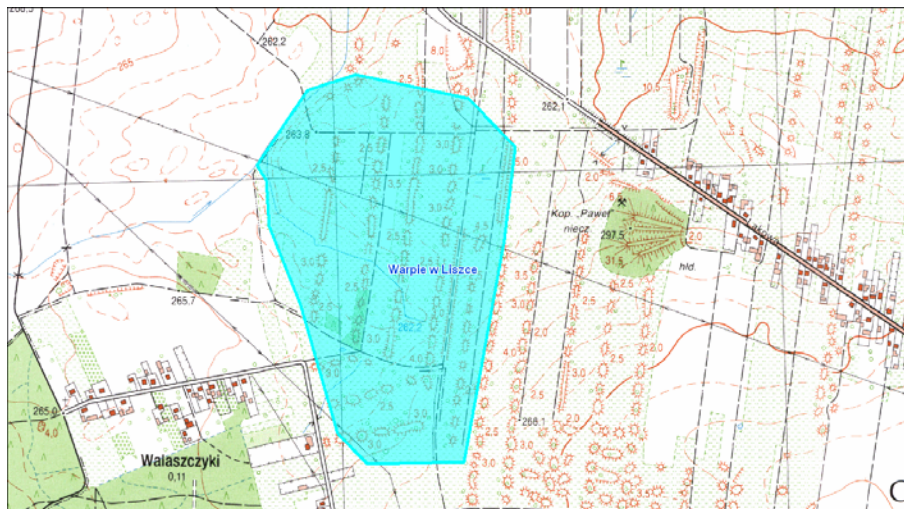
Zbiorniki przy hałdzie, wraz z otaczającą je roślinnością bagienną i szuwarową, tworzą siedlisko, w którym znalazły dogodne miejsce bytowania liczne kręgowce, przede wszystkim ptaki i płazy, np. wyjątkowo rzadko spotykana traszka grzebieniasta *Triturus cristatus*.

Stwierdzono tu tak cenne, chronione prawem unijnym gatunki, jak bąk i błotniak stawowy, oraz inne: łabędź niemy, perkozek, wodnik, łyska, trzcinak, dzierzba gąsiołek, potrzos i wiele innych.

Z wyjątkowo licznie żyjącej tu, i rozmnażającej się, gromady płazów występuje przede wszystkim duża populacja kumaka nizinnego *Bombina bombina* oraz żaba wodna, ropucha szara, rzekotka i obydwa nizinne gatunki traszek.

45. Warpie w Liszce

Są to obszary pogórnice, których dominującym elementem rzeźby są tu tzw. warpie, czyli niskie ale długie hałdy, ułożone w rzędach, jedna obok drugiej.

Głównie zajęte są przez młode zagajniki, zbudowane przez sosnę, osikę i brzozę. Runo jest utworzone z dość przypadkowych gatunków, takich jak trzcinik piaskowy, borówka czernica, tojeść zwyczajna, lubin zwyczajny, poziomka i traganek szerokolistny.

Na suchych skłonach wyniesionych hałd rozwijają się także murawy napiaskowe z klasy *Nardo-Callunetea* i zbiorowiska *Spergulo morisonii-Corynephoretum*, wzbogacając siedlisko o skrajnie odmienne, sucholubne biocenozy. W obniżeniach między warpami rozciągają się pasy roślinności zielnej, w postaci ugorowanych łąk i różnych szuwarów.

Z tych ostatnich duże powierzchnie zajmują fitocenozy sitowia oraz płyty z sitem rozpierchłym i z turzycą pospolitą. Wzdłuż licznych tu cieków rośnie szuwar trzcinowy, mozgowy i szuwar skrzypowy z *Equisetum palustre*. Odnotowano tu obecność rzadkiej rośliny – przetacznika błotnego *Veronica scutellata*.

Cały ten kompleks z gospodarczego punktu widzenia jest nieużytkiem, ale pod względem przyrodniczym pełni ważną rolę, przede wszystkim jako odludne i trudno dostępne miejsce, będące matecznikiem dla wielu gatunków zwierząt. Duża ilość małych zbiorników wodnych stwarza możliwość życia i rozmnażania dla szczególnie zagrożonych płazów.

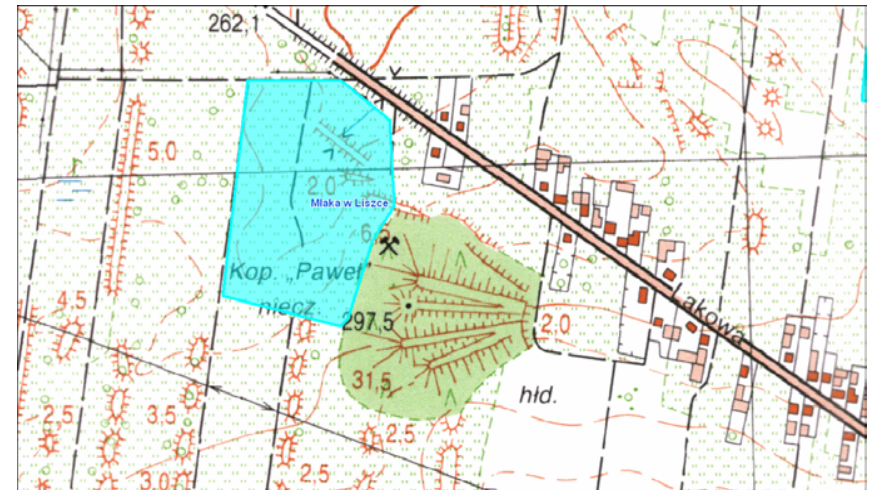
Kompleks „Warpia w Liszce Dolnej” przedstawia sobą znaczącą wartość przyrodniczą, głównie z powodu występowania na jednym obszarze wielu odmiennych siedlisk, oraz dużą wartość krajobrazową, jako pozostałość po dawnych kopalniach rudy żelaza.

46. Młaka w Liszce

Jest to kompleks łąk, przylegających od zachodu do hałdy kopalni „Paweł”.

Przeważają tu zbiorowiska z klasy *Molinio-Arrhenatheretea*, miejscami z dominacją kłosówki wełnistej i podsianej kupkówki. Z gatunków rzadkich rośnie tu podkolan biały *Platanthera bifolia*. W lokalnych, bardziej wilgotnych obniżeniach tych łąk występują cenne młaki torfotwórcze i torfowiska przejściowe, tworząc w okresie wiosny malowniczą mozaikę.

Obok typowych dla tego siedliska gatunków, jak tojeść zwyczajna, ostrożeń łąkowy, sitowie leśne, wełnianka wąskolistna i krwawnica pospolita, występują także, i to w dużej liczbie, chronione storczyki – kukułki szerokolistne *Dactylorhiza majalis* i kukułki plamiste *Dactylorhiza maculata*.

47. Glinianka w Liszce

Ważnym miejscem w strefie tzw. Warpia w Liszce jest znacznych rozmiarów oczko wodne, położone blisko drogi gruntowej, prowadzącej w stronę Gnaszyna.

Brzegi ma porośnięte szuwarem pałki wąskolistnej, zaś w głębi występuje roślinność wodna, reprezentowana przez rdestnicę pływającą i kędzierzawą, wywłócznik kłosowy i moczarkę kanadyjską.

Na piaszczystym dnie można zaobserwować liczne małże *Anodonta sp.* To dzięki nim mają szansę na egzystencję szczególne ryby – różanki *Rhodeus sericeus amarus*, których rozwój częściowo przebiega w ciele małży.

Glinianka w Liszce jest bardzo ważnym elementem większego kompleksu przyrodniczego, tzw. „Warpia w Liszce Dolnej”. Przedstawia sobą znaczącą wartość przyrodniczą, głównie z powodu występowania zagrożonych wyginięciem i będących pod ochroną, prawną zwierząt wodnych.

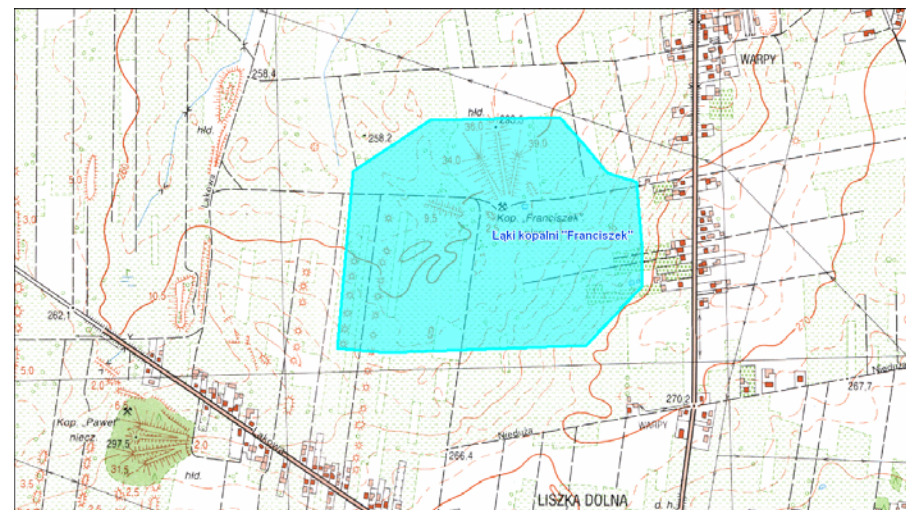
48. Łąki kopalni „Franciszek”

Rozległy kompleks łąkowy, obecnie nieużytkowany. Obejmuje swoim zasięgiem także obszary po eksploatacji rud żelaza, z charakterystycznymi hałdami oraz zawodnionymi nieckami osiadania.

Na całym terenie przeważają słabo wykształcone zbiorowiska łąkowe z klasy *Molinio-Arrhenatheretea* i szuwarowe. Wyraźnie też jest widoczna sukcesja wtórna w kierunku lasu.

Do bardzo efektywnych należą wilgotne łąki z dominacją bukwicy zwyczajnej *Betonica officinalis*, które w czasie kwitnienia przybierają czerwony aspekt barwny.

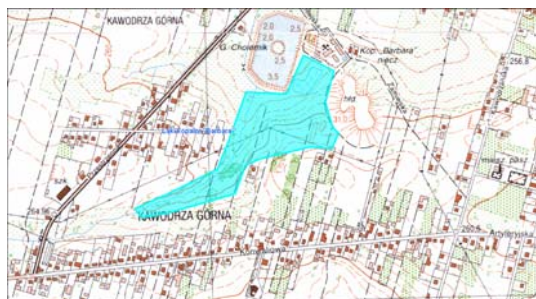
W miejscach podmokłych rozwinęła się roślinność szuwarowa i wodna. Występują też licznie rośliny chronione: podkolan biały *Platanthera bifolia*, kruszczyk błotny *Epipactis palustris* i mieczyk dachówkowaty *Gladiolus imbricatus*.

Teren ten stwarza możliwość do życia i rozmnażania bardzo wielu gatunków zwierząt, w tym także zagrożonych wyginięciem płazów.

Omawiany kompleks ma duże walory krajobrazowe. Charakteryzuje się dużą bioróżnorodnością, chociaż poza fitocenozą z rzędu *Molinietalia* nie przedstawia większych wartości botanicznych.

49. Łąki kopalni „Barbara”

Na kompleks składają się zróżnicowane biocenozy, takie jak łąg olszowo-jesionowy *Fraxino-Alnetum*, łąka ostrożeńiowa *Cirsietum rivularis* i różnego rodzaju zbiorowiska szuwarowo-wodne.

Ponadto rozciągają się duże połacie słabo wykształconych łąk oraz brzoźowo-osikowe zagajniki, powstałe na drodze naturalnej sukcesji.

Woda występuje w postaci niedużego ciek i dwóch zbiorników. Nad tym wszystkim wznosi się okazała hałda pokopalniana.

Dzięki wyjątkowo dużej różnorodności przyrodniczej występuje tu zaskakująco dużo gatunków roślin, w tym chroniony storczyk szerokolistny *Dactylorhiza majalis*, oraz wiele gatunków zwierząt, z chronionym kumakiem nizinnym *Bombina bombina* na czele.

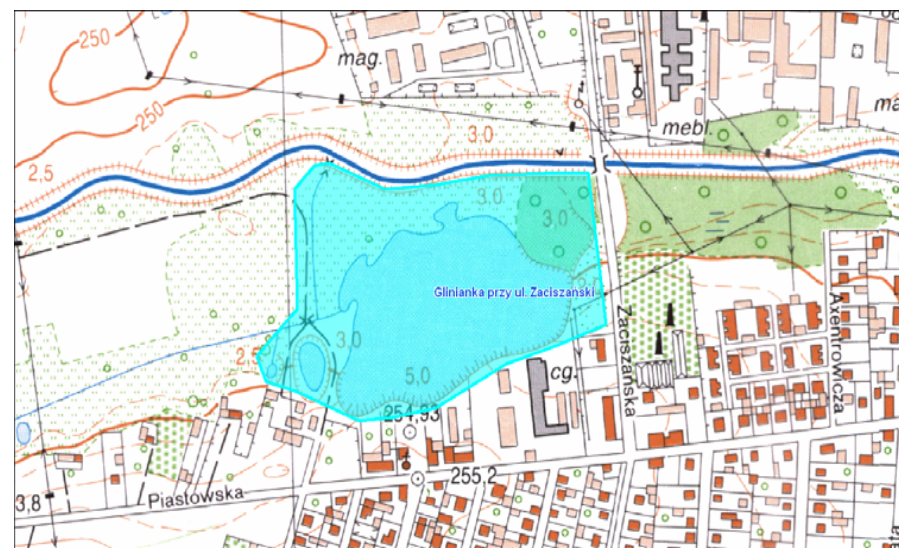
50. Glinianka przy ul. Zaciszańskej

Stosunkowo duży zbiornik (ok. 3 ha), powstały po eksploatacji gliny. Otoczony wąskim pasem zadrzewień oraz roślinnością ziołoroślowo-łąkową. Woda w zbiorniku jest czysta. Zadrzewienia utworzone są przez wierzbę kruchą i olszę czarną. Przy brzegu przerywanym, wąskim pasem występują szuwały trzcinowe.

W sąsiedztwie dużego zbiornika, ok. 20 m od niego, za ogrodzeniem, znajduje się mały zbiornik o powierzchni ok. 0.3 ha, w ponad połowie porośnięty roślinnością wodno-szuwarową. Od brzegu w stronę toni wodnej jest to zbiorowisko szuwaru pałki szerokolistnej, które przechodzi w zbiorowiska z grążelem żółtym *Nuphar luteum*.

Przy brzegu wokół zbiornika występuje luźny szpaler drzew, utworzony przez topole czarną, z niewielką domieszką olszy czarnej i jesionu wyniosłego. W zbiorniku żyje rzadka, chroniona ryba - różanka *Rhodeus sericeus amarus*. W szuwarach gniazdują łabędzie *Cygnus olor*.

Od strony północno-wschodniej ze zbiornikiem sąsiaduje niewielki las o charakterze łąkowym, w jego drzewostanie dominują okazałe topole czarne (o średnicy ok. 80-100 cm). Ze znacznie mniejszym udziałem rosną wierzy kruche. Bardzo bujnie rozwinięty jest podszyt. Buduje go głównie bez czarny.

51. Glinianka w Stradomce (Herbskiej)

Zbiornik ma powierzchnię ok. 1,5 ha. Woda jest w nim czysta. Posiada malowniczo ukształtowaną linię brzegową. W wodzie wzdłuż brzegu występuje dobrze rozwinięty pas szuwaru trzcinowego.

Nad brzegiem rosną okazałe wierzy białe. Dalej od wody w partiach przybrzeżnych występują zbiorowiska ruderalne. Ponadto rosną tu w formie krzewów pojedynczo lub w małych grupach: lipa drobnolistna, robinia akacjowa, czeremcha amerykańska, jesion wyniosły, głóg jednoszyjkowy i klon pospolity.

Dalej od brzegu w odległości około 8-10 m występuje nasadzenie drzew o zwarcie koron 40-60%. Tworzą je mieszańcowe topól, o średnicy 50-80 cm z niewielką domieszką lipy i jaworu. Pod tymi drzewami występuje luźna warstwa krzewów. Runo jest bujnie rozwinięte (100% pokrycia) i bogate florystycznie.

W wodzie, zwłaszcza przy północno-wschodnim brzegu stawu stwierdzono kilka gatunków roślin wodnych, m.in. pływacz drobny *Urticularia minor*.

Stwierdzono tu występowanie jednego z najmniejszych europejskich ślimaków słodkowodnych - zatoczka malutkiego *Armeria crista*. Pobrzeża glinianki są zaśmiecone i miejscami mocno wydeptane.

52. Dolina Górnej Stradomki

Rozległa dolina o szerokości około 300 m.

Zajęta jest przez kompleks mozaikowo rozmieszczonych zbiorowisk łąkowych, murawowych i szuwarowych (w obniżeniach), na obrzeżach doliny z niewielkimi fragmentami zbiorowisk ruderalnych.

Aktualnie teren ten nie jest użytkowany. Sukcesja wtórna w kierunku lasu jest tu słabo zaznaczona. Występują nieliczne, pojedynczo rozmieszczone lub w małych skupieniach młode drzewa, ich nalot i nieliczne krzewy. Duży udział ilościowy ma brzoza.

Miejsca usytuowane na wyniesieniach – suchsze i uboższe edaficznie, zajmują zbiorowiska przejściowe pomiędzy zubożałymi fitocenoząmi z rzędu *Arrhenatheretalia* a murawami *Diantho-Armerietum* i zbiorowiskami z *Nardus stricta*.

Rzeka jest uregulowana i obwałowana bez możliwości meandrowania. Prawie zupełnie brak szpalerów łęgowych. W korycie wykształciły się szuwały: mannowy, szerokopalkowy, trzcinyowy i jeżogłówki pojedynczej. Miejscami koryto jest bardzo silnie zarośnięte przez makrofity. Z wielu gatunków ryb na uwagę zasługuje chroniony śliz *Noemacheilus barbatulus*.

53. Dolina Dolnej Stradomki

Jest to fragment doliny Stradomki, na odcinku od ul. Jagiellońskiej aż do ujścia do Warty. Dopływa tu także rzeka Konopka.

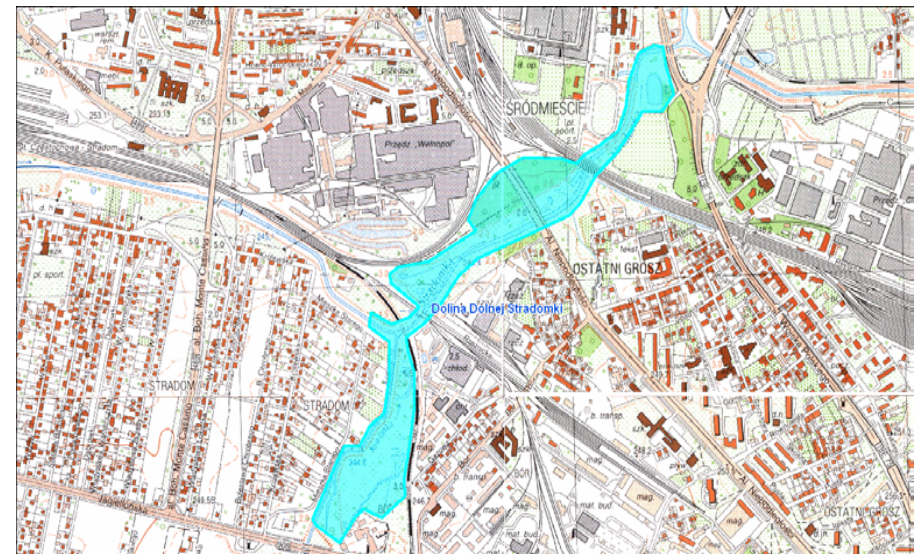
Teren ma duże zróżnicowanie siedliskowe: występują tu zarówno koryta rzeczne, jak i resztki starorzeczy, w tym atrakcyjny tzw. Stawik Motowski, oraz zespoły szuwarowe, bagienne, łąkowe i resztki lasów, o charakterze łęgowym i łąkowym.

Rzeka, o czystej wodzie, płynie bardzo wolnym nurtem. Jest silnie zarośnięta poprzez strzałkę wodną i rdestnicę pływającą. Przy brzegu występuje szuwar z manną mielec. Przy brzegu od strony ogródków działkowych znajduje się szpaler bardzo grubych topoli (mieszaniec) często wielopniowych i w wielu przypadkach o średnicy pni około 100 cm.

W części doliny przy ulicy Piastowskiej występuje niewielki płat lasu, o charakterze łągu jesionowo-olszowego.

Układ łąk, szuwarów, fragmentów lasów i kęp drzew oraz zarośli powoduje, że dolina jest malownicza, ma duże walory krajobrazowe, dostarcza doskonałych miejsc do gniazdowania ptaków i innych zwierząt.

Na uwagę zasługuje stanowisko rzadkiej ryby – różanki *Rhodeus sericeus amarus* w Stawiku oraz chronionego storczyka – kruszczyka szerokolistnego *Epipactis helleborine* w zagajniku łąkowym.

54. Dolina Gorzelanki

Dolina Gorzelanki ma szerokość ok. 150-200 m. Jest zajęta przez rozległy kompleks łąk, aktualnie nie użytkowanych.

Zbiorowiska tworzące kompleks, nie są dobrze wykształcone i nie charakteryzują się dużym bogactwem florystycznym. Największe płaty tworzą łąki wyczyńcowe, prawdopodobnie w przeszłości podsiewane trawami – rajgrasem wyniosłym i kupkówką pospolitą.

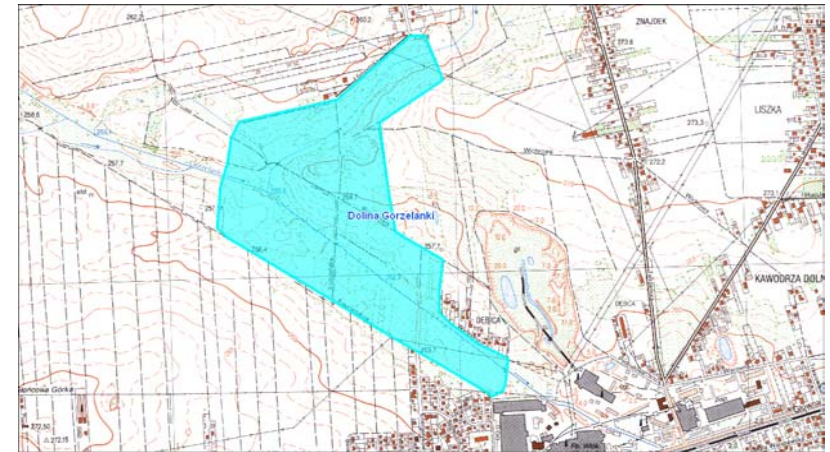
Wzdłuż koryta Gorzelanki na odcinku między ulicami Łomżyńską i Wygodną zachowały się fragmenty zarośli łęgowych z dominującą olchą czarną i pojedyncze olchy.

Sama struga została uregulowana, koryto ma wyprostowane. Konsekwencją regulacji Gorzelanki jest także postępujące osuszenie sąsiadujących z nią łąk. Faworyzuje to ekspansywne gatunki traw, takie jak trzcina pospolita i mozga trzcinowata.

Do doliny Gorzelanki dochodzi dolinka niewielkiego, prawie całkowicie wyschniętego potoku – lewego dopływu Gorzelanki.

Cały ten obszar zajmuje mozaika słabo wykształconych,uboższych florystycznie łąk wyczyńcowych, z licznie rosnącymi kosaćcami żółtymi oraz zbiorowiska z dominującą wiaźówką błotną.

Na uwagę zasługuje storczyk szerokolistny *Dactylorhiza majalis*.

55. Glinianka Bida

Jest to jedna z kompleksu trzech glinianek, najstarsza i przyrodniczo najcenniejsza.

Wzdłuż jej brzegów występują dość dobrze wykształcone pasy szuwarów trzcinowego i szerokopałkowego.

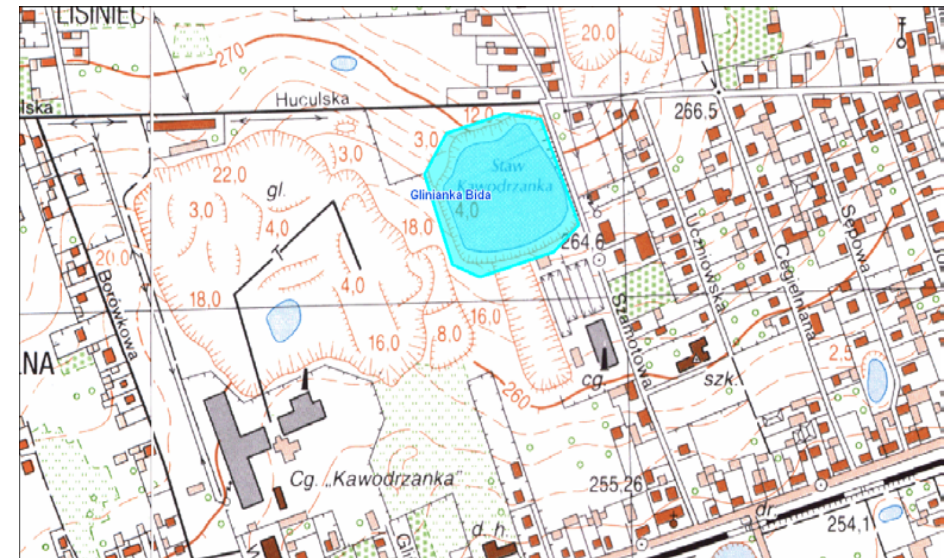
Posiada liczne populacje kilku gatunków ryb i bogatą faunę bezkręgowców, wśród nich bardzo liczne szczeżuje pospolite *Anodonta anatina* i chronione skójki malarskie *Unio pictorum*. Istnieje historyczne stwierdzenie w tej gliniance raka błotnego.

Na zachód od Bidy znajduje się największy - świeżo zalany zbiornik należący do przedsiębiorstwa Domex.

Trzeci zbiornik południowy, zwany Kawodrzanką jest najmniejszy, o bardzo stromych brzegach grożących osunięciami, których wysokość wynosi około 5-8 m. Wąskim pasem wzdłuż brzegu występuje słabo rozwinięty szuwar trzcinowy i szerokopałkowy.

Z roślin wodnych rosną w niej rdestnica pływająca, rdestnica kędzierzawa, żabieniec babka wodna, wywłócznik okółkowy, mech *Fontinalis hidrohiretyca* oraz jedna kępa hodowlanej formy *Nymphaea* o kwiatach różowych.

Strome brzegi są słabo porośnięte roślinnością.

56. Glinianka przy Wileńskiej

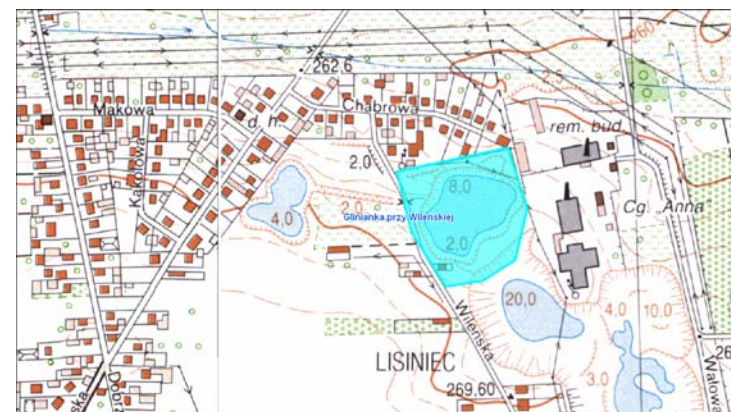
Jest to głęboki zbiornik, powstały w wyniku zalania dołu po eksploatacji gliny wielkości około 1 ha. Woda w gliniance jest czysta.

Od strony zachodniej na stromej skarpie nad brzegiem rośnie grupa topól obcego pochodzenia i jedna wierzba biała. Na krawędzi skarpy, tuż przy drodze znajdują się także robinie akacjowe i kasztanowce. Nad brzegiem, od strony północnej rosną młode, kilkumetrowe okazy jesionu wyniosłego.

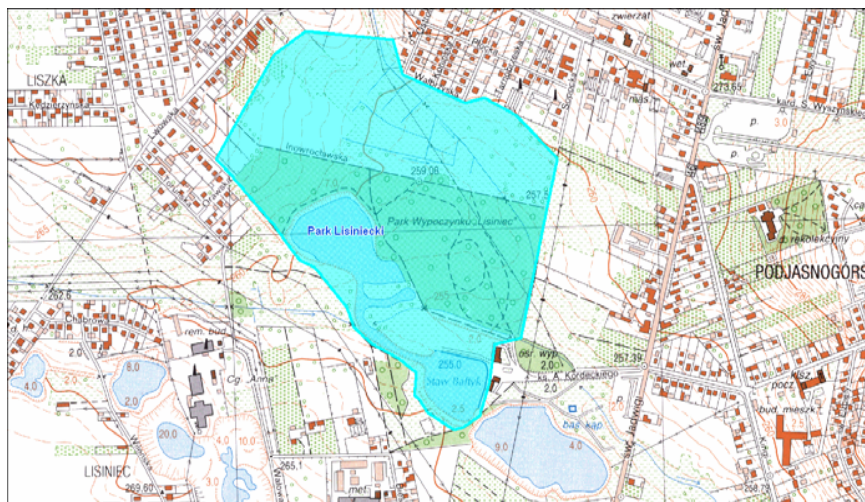
Roślinność zielna składa się z gatunków ruderalnych. Pobrzeża od strony północnej i północno-wschodniej opanowane są przez trzcinnika piaskowego. Znajduje się tu również duża kępa rdestowca japońskiego.

Przy brzegu wąskim, przerywanym pasem występuje szuwar szerokopalkowy. W wodzie występują łąki włosienicznika krążkolistnego i kilka innych gatunków roślin wodnych, a także mech wodny.

Otoczenie zbiornika wodnego jest bardzo zaniedbane i zaśmiecone. Od strony południowej sąsiaduje z opisaną glinianką rozległe, nie zalane wyrobisko gliny.

57. Park Lisiniecki

Park nawiązuje stylem do założeń o charakterze angielskim z przewagą cech parku leśnego.

Wzdłuż dróg spacerowych i wśród terenów łąkowych utworzono nasadzenia drzew. W części niezadrzewionej jest mozaika słabo wykształconych łąk z klasy *Molinio-Arrhenatheretea*. Są one regularnie wykaszane.

Strefę przybrzeżną w wodzie, wąskim porozrywany pasem zajmują płyty szuwaru trzciniowego, szerokopalkowego i mozgowego. Na terenie parku znajdują się niewielkie ciek i wysięki.

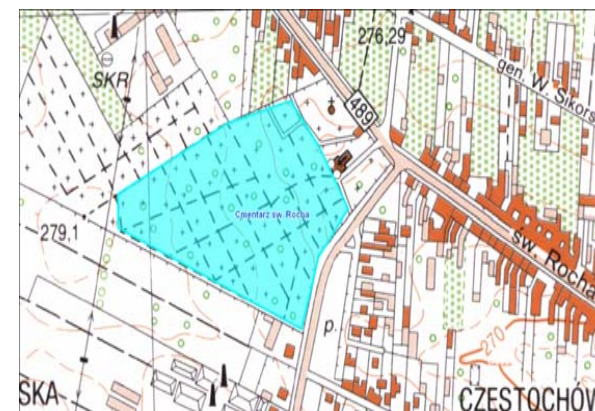
W zbiornikach żyje wiele gatunków zwierząt, w tym chronione małże – skójka malarska *Unio pictorum* i skójka zastrzona *Unio tumidus*. Związana z nimi jest także chroniona ryba - różanka *Rhodeus sericeus amarus*.

Część leśną parku stanowią pochodzące z nasadzeń zagajniki topolowe lub samosiewy z dominacją brzozy brodawkowatej. Jedyne zbliżone do naturalnych fitocenozy leśne to zbiorowiska przejściowe między łągiem a łągiem, znajdujące się przy drodze. Do północno-wschodniej części parku przylega kompleks bogatych florystycznie łąk z rzędu *Molinietalia*.

58. Cmentarz św. Rocha

Około 300-letni Cmentarz Rocha ma dobrze zachowaną zielenią wysoką. Aleje obsadzone są licznie przez brzozę. Większość drzew różnych gatunków rosnących licznie przy alejkach zwłaszcza w starszych częściach cmentarza jest starych i osiąga bardzo okazałe rozmiary. W nasadzeniach drzew liczne są klony, z których wiele osiąga wiek 100 i więcej lat oraz grubość od 50 do ok. 100 cm średnicy. W pobliżu wejścia głównego na cmentarz rośnie duży okaz kwitnącego bluszczu. W tej części rosną dosyć licznie graby o średnicy 25-40 cm, mniej liczne są tu jesiony, które uzyskują średnicę do 70 cm.

W części cmentarza na lewo od wejścia w pobliżu ogrodzenia występuje wiele okazów lipy drobnolistnej, z których wiele okazów uzyskuje średnicę do 60 cm oraz mniej liczne lipy *Tilia tomentosa* (szczepione, o średnicy 60- 90 cm). Prawie wszystkie drzewa na cmentarzu są zdrowe, bez uszkodzeń i w dobrej kondycji. Na pniach dębu zaobserwowano ksylofagicznego, rzadkiego chrząszcza dylaża *Prionus coriarius*.

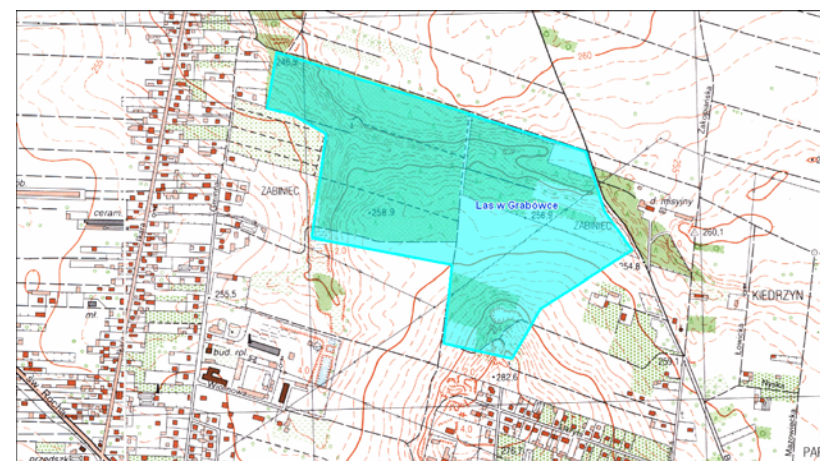

59. Las w Grabówce

Opisywany teren jest zajęty przez lasy pochodzenia wtórnego powstałe w wyniku nasadzeń i sukcesji wtórnej na siedliskach boru mieszanego, lasu mieszanego i łągi o podłożu piaszczystym, piaszczysto-żwirowym i gliniastym.

Zbiorowisko lasu jest kadłubowo wykształcone, o niemożliwej do ustalenia randze systematycznej, ubogie florystycznie i o słabo wykształconej strukturze pionowej. Jest to mozaika płatów o drzewostanie w różnym wieku, od młodników około 10-letnich do drzewostanów II/III klasy wieku.

Teren jest pofałdowany, o postglacjalnej, czwartorzędowej rzeźbie.

60. Źródliko w Szarlejce

Niecka źródlikowa znajduje się na prawym brzegu doliny potoku Szarlejka. Jest ona otwarta w kierunku północnym. Zbocza niecki osiągają około 3,5 m wysokości i od strony południowej i wschodniej są dość strome.

Obszar wysiękowy pokrywa gęsta ruń tworząca miejscami rodzaj pła. Tworzą ją m.in. dzięgiel leśny, sit leśny, tojeść pospolita, potocznik wąskolistny, gwiazdnica bagienna, rzeżucha gorzka i mięta nadwodna. Fauna źródlika jest specyficzna, występują w niej np. larwy chruścików z gatunku *Potamophylax nigricornis*, posiadające morfologiczne przystosowania do życia w płytkiej wodzie helokrenów, ponadto interesujące wypławki - wypławek czarny *Euplanaria lugubris* i *Euplanaria polychroa*.

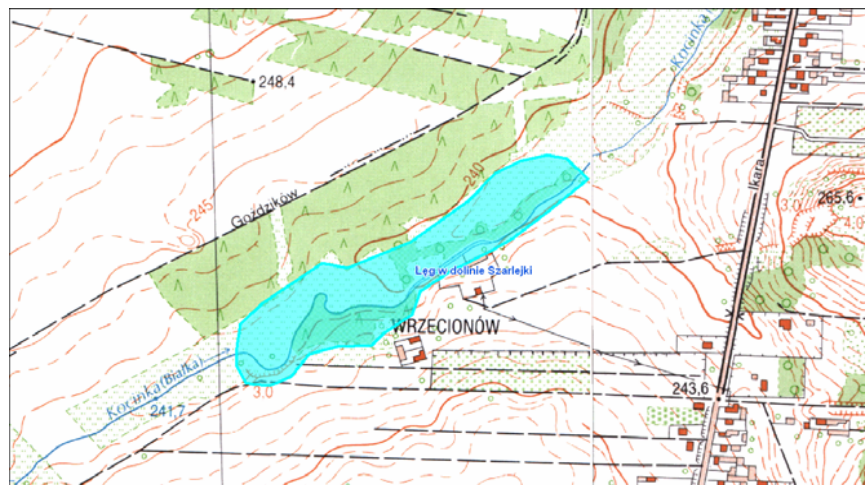
Do łąki przylegają wilgotne łąki z rzędu *Molinio-Arrhenatheretalia*. Bardzo duży udział ilościowy ma w nich bodziszek błotny. Stwierdzono też liczne okazy storczyka szerokolistnego *Dactylorhiza majalis*.

Gromadząca się na powierzchni woda tworzy niewielki strumień, wpływający do sąsiadującego od północy z łąką łęgu, gdzie wpada do Szarlejki. Ten fragment doliny Szarlejki jest silnie podmokły. Las łęgowy jest dobrze wykształcony. Występują w nim m.in. psianka słodkogórz, gorysz błotny, knieć błotna i kozłek całolistny.

U podnóża prawobrzeżnego stoku doliny rzecznej znajduje się wiele innych niewielkiej wydajności wysięków.

61. Łęg w dolinie Szarlejki

W dolinie Szarlejki zachowało się, w znacznym stopniu naturalne, koryto strumienia.

Na dużym odcinku rośnie wzdłuż niego bardzo dobrze wykształcony łęg olszowo-jesionowy *Fraxino-Alnetum*.

W dolinie występuje malownicza mozaika różnorodnych biocenoz, zarówno leśnych jak łąkowych i szuwarowych.

Dolina stanowi miejsce występowania wielu rzadkich i zagrożonych wyginięciem zwierząt, w tym minoga strumieniowego *Lampetra planeri*, chronionego prawem unijnym, i śliza pospolitego *Noemacheilus barbatulus*.

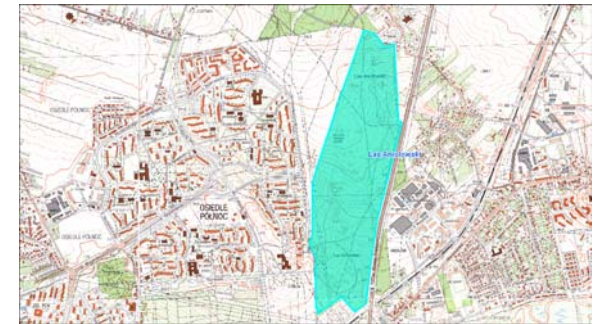
62. Las Aniolowski

Jest to duży powierzchniowo teren, porośnięty przez słabo wykształcone zbiorowiska leśne (postać kadłubowa), powstałe ze sztucznych nasadzeń na siedliskach średnio żyznych i żyznych, potencjalnie mogące rozwinąć się w zbiorowisko grądowe.

Drzewostan, o dużym zwarciu i II-III klasie wieku, tworzą głównie: lipa drobnolistna i klon jawor, z domieszką olszy czarnej, dębu czerwonego oraz sporadycznym udziałem grabu i kasztanowca. Podszyt w większości płatów jest słabo wykształcony. Buduje go głównie klon pospolity oraz, ze znacznie mniejszym udziałem - jawor, lipa drobnolistna, bez czarna, robinia akacjowa, czeremcha amerykańska, kruszyna pospolita i grab zwyczajny. Runo jest bardzo ubogie florystycznie. Z chronionych grzybów wyjątkowo liczny jest sromotnik bezwstydnny *Phallus impudicus*.

Na wschód od linii wysokiego napięcia zbiorowisko nabiera cech bardziej naturalnego lasu. Drzewostan jest starszy, różnowiekowy, osiąga zwarcie ok. 80%. Najgrubsze brzozy mają średnicę ok. 40 cm. Drzewostan tworzą: jawor, brzoza brodawkowata, Robinia akacjowa, olsza czarna, modrzew europejski, jaśminowiec wonny i lipa drobnolistna.

Podszyt tworzą: bez czarna, kruszyna pospolita, klon polny, grab zwyczajny, lipa drobnolistna i robinia akacjowa. Bardzo słabo wykształcona jest warstwa runa. Stwierdzono tu lęgi rzadkiego ptaka - muchołówki białoszyjej *Ficedula albicollis*.

63. Park dworski w Rzęsawie

Aktualnie park jest zaniedbany i w znacznej mierze zniszczony. Z pierwotnych założeń i nasadzeń pozostało niewiele. Przy ul. Meliorantów obecnie istnieje szpaler bardzo okazałych, starych drzew, złożony z jesionów, kasztanowca i dębów. W głębi parku występuje skupienie młodych brzoź oraz zapuszczony sad, złożony z wielu orzechów włoskich (maks. 40 cm średnicy) i śliw mirabelek. Od południa, od strony pól brzegiem parku wiedzie droga ułożona dużą betonową kostką, po bokach obsadzona szpalerami starych, ponad 100-letnich drzew. Z lewej strony występuje 16 lip i 1 kasztanowiec, a z prawej – 16 kasztanowców i 2 lipy. Przy budynku „KAM” rośnie okazała lipa (95 cm średnicy). Przy gruntowej drodze, wiodącej do zabudowań, po obu stronach rosną 80-letnie lipy. W oddaleniu od alei rośnie okazały dąb szypułkowy (103 cm średnicy).

W obszarze przylegającym do dębu zachodzi sukcesja w kierunku grądu. Występuje tu zwarta drągowina lipowo-grabowa, z licznym udziałem wiązu polnego. W okolicy domów, przy drodze do zabudowań rosną ok. 60-letnie lipy (9 szt.) i kasztanowce (3 szt.). Przy północnym brzegu parku, wzdłuż drogi głównej rośnie wiele kasztanowców i dwa okazałe dęby (143 cm i 92 cm średnicy). Grubszy z nich jest prawie całkowicie obumarły.

6. Wnioski i zalecenia ochronne

a/ Wnioski

Niektóre aspekty przyrodnicze miasta Częstochowy były już w XIX w. przedmiotem badań, szczególnie szata roślinna. Z czasem wiedza na ten temat się powiększała. Wraz ze wzrostem świadomości ekologicznej społeczeństwa, rosła także potrzeba ochrony miejsc najcenniejszych. Pewnym krokiem w tym kierunku było powołanie Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd, który otoczył opieką obszary Wyżyny Częstochowskiej, gdyż one, jako popularna Jura, należały do najbardziej znanych. W tym czasie (połowa XX-go wieku) na terenach rolniczych wokół Częstochowy zupełnie dobrze funkcjonowało rolnictwo. Było ono kultywowane głównie przez tzw. chłoporobotników, którzy łączyli pracę w państwowych zakładach z uprawą roli na małych, przeważnie 2-3-hektarowych poletkach. Między innymi były użytkowane wszystkie łąki - koszone lub wypasane. To właśnie specyficzny sposób tych zabiegów, razem z odpowiednimi warunkami siedliskowymi, umożliwił utworzenie najbardziej interesujących, nieleśnych biocenoz. Obecnie, wraz ze zmianą, a właściwie, zaprzestaniem użytkowania, są one narażone na degradację i całkowity zanik. Park Krajobrazowy ma zbyt niską rangę, by móc skutecznie ochronić cenne miejsca. Poza tym i tak nie obejmuje całej doliny Warty i cennych wzgórz Wyżyny Częstochowskiej. Mimo to, do chwili obecnej jest on jedyną formą ochronną (nie licząc pomników przyrody), funkcjonującą w granicach Częstochowy.

Poniżej krótkie zestawienie form istniejących i dotychczas zaproponowanych do utworzenia:

1. Park Krajobrazowy Orlich Gniazd

W granicach administracyjnych miasta Częstochowy znajduje się niewielki obszar o powierzchni 87 ha, będący pod opieką Parku Krajobrazowego Orlich Gniazd. Prowadzi on od południa wzdłuż granicy miasta, aż do drogi schodzącej z Przeprósnej Górki do Mirowa. Dalej wzdłuż tej drogi na zachód, aż do Bramy Mirowskiej. Obejmuje cały ten fragment Przełomu Warty, razem z Przeprósnią Górką i uroczyskiem Gąszczyk. Dużo większa powierzchnia miasta leży w tzw. otulinie Parku. Jest to część Wyżyny Częstochowskiej, sięgająca maksymalnie do Góry Kamyk. W tej części znajdują się też wzgórza omówione wcześniej: Góra Osona, Góra Kokocówka, Góra Prędziszów, Góra Sołek, Góra Skalki.

Od wielu lat, co najmniej 70-tych XX w., były znane na terenie Częstochowy obszary o ponadprzeciętnych walorach przyrodniczych. Są to:

- „**Gąszczyk**” - projektowany rezerwat leśny im. prof. Wł. Hyli, o powierzchni 6,91 ha. Dokumentacja projektowa została sporządzona w 1984 r. przez J. Hereźniaka.

- „**Błeszno**” (w niniejszym opracowaniu „młaka w Błesznie” - projektowany rezerwat torfowiskowy o pow. 2,07 ha. Dokumentacja projektowa została sporządzona w 1987 r. przez J. Hereźniaka.

- „**Trzęślicowa łąka pod Walaszczycami**” - projektowany rezerwat florystyczny, o pow. ok. 25 ha.

- „**Kokocówka**” - projektowany rezerwat leśny o pow. 2 ha.

Wszystkie wyżej wymienione projekty rezerwatów powstały w latach 80-tych XX w., w czasie gdy Częstochowa była siedzibą władz byłego województwa częstochowskiego. Żaden z nich do chwili obecnej (2009 r.) nie doczekał się realizacji.

b/ Zalecenia ochronne

Na podstawie badań i obserwacji, poczynionych w czasie prac nad wytypowaniem stref cennej przyrodniczej miasta Częstochowy, przedstawia się następujące propozycje działań i zabiegów ochronnych:

Nr	Stanowisko	Założenia ochronne
2	Łęg przy Tesco	- utworzyć użytek ekologiczny,
3	Łęg w Wyczerpach	- objąć ochroną, nawet rezerwatową, jako część Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Mirowski Przełom Warty”.
6	Popławski Dół	- objąć ochroną jako użytek ekologiczny, - objąć ochroną jako część Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Mirowski Przełom Warty”
7	Skarpa w Mirowie	- zabezpieczyć w postaci, np. pomnika przyrody lub stanowiska dokumentacyjnego, - objąć ochroną jako część Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Mirowski Przełom Warty”.
8	Brama Mirowska	- objąć ochroną w postaci, np. pomnika przyrody, jako część Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Mirowski Przełom Warty”.
9	Starorzecze pod Gaszczykiem	- utworzyć rezerwat „Gaszczyk”, obejmujący oprócz środowisk lądowych także sąsiadujące ze wzgórzem starorzecza i zespoły łąkowo-pastwiskowe, - objąć ochroną jako część Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego „Mirowski Przełom Warty”.
10	Gaszczyk	- objąć ochroną jako rezerwat przyrody,
12	Kamieniołomy Złotej Góry	- objąć ochroną w randze stanowiska dokumentacyjnego lub rezerwatu geologicznego,
13	Jar w Mirowie	- objęcie ochroną w formie rezerwatu przyrody,
14	Góra Kokocówka	- objąć ochroną w formie rezerwatu przyrody,
15	Góra Osona	- utworzyć użytek ekologiczny,
18	Góra Prędziszów	- utworzenie formy ochronnej, w postaci stanowiska dokumentacyjnego,
19	Góra Modosowa (Dębowa)	- objęcie ochroną w formie rezerwatu przyrody,
20	Bory za Hutą	- wraz z „Mirowskim Przełomem Warty” i „Jurajskimi Pagórami” objąć ochroną jako Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy.
22	Starorzecza Warty w Bugaju	- utworzyć użytek ekologiczny,
27	Starorzecze Kucelinki	- objąć ochroną jako użytek ekologiczny.
29	Młaka w Blesznie	- utworzyć użytek ekologiczny „Młaka w Blesznie”,
30	Łąki Bleszeńskie	- nadać status pomnika przyrody dla starego dębu szypułkowego, - objąć ochroną jako użytek ekologiczny,
34	Dolinka w Sabinowie	- utworzyć użytek ekologiczny,
39	Łąki trzęślicowe w Dźbowie	- objąć ochroną jako Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy.
40	Łąki storczykowe w Dźbowie	- objąć ochroną jako Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy.

43	Łąki w Walaszczykach	- objąć ochroną w formie rezerwatu przyrody,
44	Zbiornik pod haldą kop. „Karol”	- utworzyć użytek ekologiczny,
47	Glinianka w Liszce	- utworzyć użytek ekologiczny,
55	Glinianka Bida	- utworzyć użytek ekologiczny,
60	Źródliko w Szarlejce	- cały obszar źródlikowy, wraz z otuliną oraz przyległą doliną Szarlejki, należy objąć ochroną – dolinę jako Zespół Przyrodniczo-Krajobrazowy zaś samo źródliko jako pomnik przyrody.
61	Łęg w dolinie Szarlejki	- objęcie ochroną prawną doliny Szarlejki w formie Zespołu Przyrodniczo-Krajobrazowego oraz w przypadku zachowanego lasu łęgowego – w formie rezerwatu przyrody.

7. Objasnienia

Dotyczą skrótów, stosowanych w wykazach i charakterystyce gatunków, przedstawionych w tabelach stanowisk oraz symboli, stosowanych na wektorowej mapie Częstochowy, w programie MapInfo.

a/ dot. tabel:

- określenie liczebności i powierzchni

Określenia liczebności		Określenia powierzchni	
sporadycznie:	1-5 osobników	bardzo mała:	poniżej 1 ha
nielicznie:	5-10 osobników	mała:	1-5 ha
licznie:	10-100	duża:	5-10 ha
bardzo licznie:	ponad 100 osobników	bardzo duża:	powyżej 10 ha

- Status gatunków:

Czerwona Księga IUCN ¹	Natura 2000 ²	Konwencja Berneńska ³	Konwencja Bońska ⁴
--------------------------------------	--------------------------	----------------------------------	-------------------------------

¹ IUCN - Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody i Jej Zasobów

² Natura 2000 – Wspólny system (sieć) obszarów objętych ochroną przyrody w krajach Unii Europejskiej.

³ Konwencja Berneńska o ochronie europejskiej fauny i flory oraz jej siedlisk

⁴ Konwencja Bońska dotycząca międzynarodowej ochrony zwierząt wędrownych

<p>LC – mniejszej troski</p> <p>NT – bliskie zagrożenia</p> <p>VU – narażone</p> <p>EN – zagrożone</p> <p>CR – krytycznie zagrożone</p> <p>DD – o słabo rozpoznanym statusie</p>	<p>HD - Dyrektywa Siedliskowa Unii Europejskiej (92/43/ECC)</p> <p>HD2 – załącznik II, obejmujący gatunki, których utrzymanie wymaga ochrony właściwych im siedlisk i wyznaczenia specjalnych obszarów ochrony.</p> <p>HD4 – załącznik IV, obejmujący gatunki wymagające ochrony ścisłej</p> <p>HD5 – załącznik 5 obejmujący gatunki, których pozyskanie ze stanu dzikiego jest możliwe lecz podlega ograniczeniom</p>	<p>Bern2 – załącznik II obejmujący gatunki bardzo zagrożone i ściśle chronione</p> <p>Bern3 – załącznik III obejmujący gatunki o mniejszym zagrożeniu, którym zapewnia się ochronę, i które mogą podlegać ochronie jedynie częściowej.</p>	<p>Bonn1 – załącznik I obejmujący gatunki wędrowne, wyraźnie zagrożone</p> <p>Bonn2 – załącznik II obejmujący gatunki o niepewnym statusie lub wykazujące regres populacyjny, które powinny korzystać z międzynarodowej ochrony i kontroli</p>
--	--	--	--

Objaśnienie stosowanych w tabelach skrótów:

skrót	objaśnienie
♀	samica
♂	samiec
pull.	podloty (w przypadku ptaków)
fam.	rodzina tj. zwierzęta dorosłe obserwowane razem z młodymi
▼	obserwacja zimowa
→	- odnośnik do komentarza w kolumnie z uwagami, ma na celu ułatwienie skojarzenia konkretnego gatunku z uwagą
?	- w przypadku ptaków – możliwe lęgi ale nie potwierdzone, - możliwe występowanie gatunków z danej grupy systematycznej, jeżeli pozwalają na to warunki, np. skoro są zbiorniki wodne, to mogą w nich żyć ryby.
gatunek	pisany czcionką pogrubioną, oznacza że jest to w jakiś sposób gat. wyjątkowy, np. zamieszczony w Czerwonej liście, natomiast nie mający statusu prawnie chronionych.

b/ dot. mapy:

strefa I		rośliny	
strefa II		grzyby	
strefa III		zwierzęta	
stanowisko		ptaki (wg Czyża)	
		skały, jaskinie	

c/ inne:

- w kreśleniu danych na mapie Częstochowy wykorzystano informacje o wybranych gatunkach lęgowych ptaków, zaczerpnięte z publikacji Stanisława Czyża.
- mszaki zebrane w niektórych stanowiskach oznaczył dr Adam Stebel ze Śl.A.M. w Sosnowcu.
- wykaz literatury zebranej dla potrzeb niniejszego opracowania jest w postaci dwóch oddzielnych dokumentów:
 - 1/ Literatura wykorzystana przy opracowaniu zieleni śródmiejskiej Częstochowy
 - 2/ Literatura ogólna